

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte

Programmas “Skolotājs” apakšprogramma

Skolotājs logopēds

ZITA RUDBĀRŽA

GALDA SPĒĻU IZMANTOŠANA VĀRDU KRĀJUMA PILNVEIDOŠANAI 4 – 5 GADĪGIEM BĒRNIEM AR VALODAS SISTĒMAS NEPIETIEKAMU ATTĪSTĪBU

DIPLOMDARBS

Darba vadītājs

Pasniedzēja

_____
Akadēmiskais amats

Mg. paed

_____
Zinātniskais /
akadēmiskais grāds

Zane Skribanovska

_____
Vārds, uzvārds

_____
Paraksts

RĪGA 2019

Anotācija

Diplomdarba “Galda spēļu izmantošana vārdu krājuma pilnveidošanai 4 – 5 gadīgiem bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību” **mērķis** ir izanalizēt teorētiski un izpētīt praktiski ,pārbaudot vārdu krājuma pilnveidošanas iespējas, pirmsskolas vecuma bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību, vidējā pirmsskolas vecumposmā, izmantojot galda spēles.

Uzdevumi :

1. Izzināt dažādu autoru atziņas par pirmsskolas vecuma bērnu vārdu krājumu, valodas sistēmas nepietiekamu attīstību.
2. Raksturot, analizēt pirmsskolas vidējā vecuma bērnu attīstību kopumā.
3. Pārbaudīt bērnu vārdu krājumu, izvirzīt atbilstošus kritērijus bērnu ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību vārdu krājuma pilnveidošanai.
4. Pētījumā iesaistīto bērnu atkārtota vārdu krājuma pārbaude, rezultātu apkopošana un analīze.
5. Izstrādāt ieteikumus bērnu vecākiem galda spēļu izmantošanai bērnu vārdu krājuma pilnveidošanai.

Diplomdarba teorētiskajā daļā, balstoties uz M. Kūles, J. Lūses, D. Markus, I. Miltiņas, G. Tomeles, S. Tūbeles, G. Svences u.c. autoru atziņām, analizēts formulējums – valodas sistēmas nepietiekama attīstība. Vērsta uzmanība vecāka pirmsskolas vecuma bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību raksturojumam veselumā. Veikta izpēte bērnu vārdu krājuma pilnveides iespējām. Raksturota spēles nepieciešamība bērnu vārdu krājuma papildināšanai, pilnveidošanai, valodas sekmīgai attīstībai.

Diplomdarba praktiskajā daļā novēroti un raksturoti vecākā pirmsskolas vecuma bērni ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību. Tiek pārbaudīts bērnu vārdu krājums pirms koriģējoši attīstošās darbības un pēc tam atkārtoti, pēc galda spēļu izmantošanas, paplašinot bērnu vārdu krājumu.

Atslēgvārdi: valodas sistēmas nepietiekama attīstība, vārdu krājuma pilnveidošana, galda spēles.

Diplomdarba sastāvs: 77 lappuses, 11 attēli, 23 tabulas, 61 literatūras un citi avoti, 17 pielikumi.

Annotation

The objective of the graduation paper “Application of board games in the vocabulary improvement for 4 – 5 year old children having an insufficiently developed language system” is to make a theoretical analysis and to study practically, checking the possibilities of the pre – schoolers’ language system at a medium pre – school age applying board games.

The tasks:

1. To study conclusions made by several authors referring to the pre – schoolers’ vocabulary and insufficient development of the language system.
2. To describe and make analysis of the pre – schoolers’ general development.
3. To check the children’s vocabulary and to set adequate criteria for the improvement of the vocabulary to the children having an insufficient development of the language system.
4. A repeated check of the children’s, involved in the research, vocabulary, summarization and analysis of the results.
5. To make up suggestions for children’s, parents how board games can be used in the improvement of children’s vocabulary.

The theoretical part of the graduation paper deals with the analysis of the formulation “an insufficient development of the language system” basing on the conclusions made by M. Kūle, Y.Lūse, D. Markus, I. Miltiņa, G. Tomele, S. Tūbele, G. Svence and others authors. Attention has been paid to medium age pre – schoolers having an insufficient development of the language system described as a whole. There has been done a research on the possibilities of the children’s vocabulary improvement. There has been described a necessity of the game in the children’s vocabulary enrichment, improvement and a successful development of the language.

The practical part of the graduation paper deals with observations and descriptions of the medium age pre – schoolers having an insufficient development of the language system. There has been described checking of the children’s vocabulary before the correcting developing activity and later – repeatedly – after the application of the board games broadening the children’s vocabulary.

The key words: an insufficient development of the language system, improvement of the vocabulary, board games.

The graduation paper consists of 77 pages, 11 pictures, 23 tables, 61 literary and other sources, 17 appendixes.

Saturs

Ievads	5
1. Vārdu krājums, tā attīstība dažādu autoru skatījumā	7
1.1. Valodas sistēmas nepietiekamas attīstības būtība, runas attīstības līmeņi.....	7
1.2. Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību likumsakarības	11
1.3. Galda spēles kā korekcijas līdzeklis vārdu krājuma pilnveidošanai 4 – 5 gadīgiem bērniem ar valodas nepietiekamu attīstību	19
2. Pedagoģiskā izmēģinājuma metodes 4 – 5 gadīgiem bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību vārdu krājuma pilnveidošanā.....	26
2.1. Pētījumā izmantoto metožu apraksts	26
2.2. Bērnu ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību vārdu krājuma izpēte.....	28
2.3. Galda spēļu atlase un izmantošana vārdu krājuma pilnveidošanai, ievērojot bērnu runas īpatnības	37
2.4.Pētījuma rezultāti un analīze	43
Secinājumi	56
Priekšlikumi.....	57
Izmantotā literatūra un citi avoti:	58
Pielikumi	61
1.pielikums. Kritēriji valodas normas attīstībai.....	62
2. pielikums. Pedagoģiskā novērojuma protokols	63
3.pielikums. Materiāli vārdu krājuma izpētei.....	65
4. Pielikums. Darbības vārdu attēlojums pa tēmām	68
5. pielikums. Īpašības vārdu attēlojums pa tēmām	71
6. pielikums. Galda spēles vārdu krājuma papildināšanai, nostiprināšanai	74
7.Pielikums. Spēles	77

Ievads

Rotaļāšanās un spēlēšanās bērniem ir svarīga dzīves sastāvdaļa. Caur spēli un rotaļu bērns ir iespēja apgūt jaunas zināšanas, mācīties tās pielietot praktiski, tā bērnam izveidojas jaunas prasmes un iemaņas.

Spēle pilda dažādas funkcijas – attīstošo, izglītojošo un saskarsmes funkcijas. Caur rotaļāšanos bērnam tiek sekmēta interese iedziļināties darbībā, tiek veiktas aktivitātes, veidota ticība savām spējām, savu spēju maksimāla izmantošana, tiek veidots emocionālais kontakts starp bērnu un pieaugušo. Spēlējoties un rotaļājoties tiek veicināti visi izziņas darbības mehānismi, tiek nodarbināti galvenie psihiskie procesi – sajūtas, uztvere, domāšana, atmiņa un iztēle, viss, kas nepieciešams, lai bērna valoda tiktu attīstīta un paplašināti priekšstati par apkārtējo pasauli. Spēles un rotaļas bērnus stimulē radoši darboties, sekmē izziņas procesu veidošanos, nodrošina zināšanu apguvei vēlamu vidi (Upeniece,2011,4).

Pirmsskolas vecumā bērns labprāt spēlē galda spēles kopā ar pieaugušo. Šis ir īstais vecumposms, lai caur spēli nepiespiesti apgūtu skaņu izrunu, paplašinātu, bagātinātu vārdu krājumu. Spēle ir materiāls, kas iedrošina bērnu veidot stāstījumu, izdomāt pasaku, sižetu. Galda spēles var palīdzēt aizsākt sarunas par dažādiem aktuāliem jautājumiem. Ievērojamais krievu pedagogs K. Ušinskis atzīmē, ka: "dzimtais vārds ir pamats jebkādi garīgai attīstībai un visu zināšanu krātuvei. Savlaicīga un pareiza bērna valodas apguve ir svarīgākais nosacījums pilnvērtīgai garīgai attīstībai un viens no izglītības iestādes pedagoģiskā darba virzieniem. Bez labi attīstītas valodas nav īstas komunikācijas, nav reālu sasniegumu mācībā"(Ušinskis, 2002).

Valodas prasmes cilvēkam nevar būt jau no piedzimšanas brīža, tās izveidojas pakāpeniski, reizē veidojoties bērna attīstībai. Lai runa veidotos normāli galvas smadzeņu garozai būtu jāsasniedz pietiekams briedums, kad bērnam visi maņu orgāni: dzirde, redze, oža, tauste, arī būtu pietiekami labi attīstījušies. No apkārtējās vides tiek ietekmēta bērna artikulācijas un runas attīstība, kas ir svarīgs pamats valodas veidošanai. (Ušinskis,2002).

Izvēlētā diplomdarba tēma balstās uz zinātnieku pētījumiem, kas apliecina to, ka bērniem šodien aktualitāte ir dažādas mobilās viedierīces, kas veicina strauju vārdu krājuma samazināšanos, līdz ar to pieaug bērnu skaits ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību. Galda spēles ir lielisks komunikācijas veids, kas sekmē valodas attīstību un bagātina vārdu krājumu.

Darba autore pēc iepriekš minētajām aktualitātēm pievērš uzmanību tam, ka neviens vismodernākais dators nevar aizstāt dzīvus smieklus un dzīvus cilvēkus, kuri sēž blakus, runā viens ar otru, spēlējas kopā. Bērns jūtas daudz drošāk, ja jūt atbalstu un sadarbību no pieaugušajiem, kas turpmāk ietekmē arī komunikāciju ar vienaudžiem.

Pētījuma objekts: galda spēles pedagoģiskā izmēģinājuma darbībā.

Pētījumu priekšmets: vārdu krājuma pilnveidošana.

Pētījuma mērķis: teorētiski izziņāt dažādu autoru atziņas un praktiski vērtēt rotaļu nozīmi vārdu krājuma bagātināšanā 4 – 5 gadīgiem bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību.

Pētījuma hipotēze: bērnu ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību vārdu krājums pilnveidosies, ja logopēds:

- izziņās bērnu ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību vārdu krājuma īpatnības,
- veiks mērķtiecīgu, koriģējoši attīstošu darbību, izmantojot galda spēles vārdu krājuma bagātināšanai.

Pētījuma uzdevumi:

6. Izziņāt dažādu autoru atziņas par vārdu krājumu, to attīstība un pilnveidošanās dažādu autoru skatījumā.
7. Analizē galda spēles kā korekcijas līdzekli vārdu krājumu pilnveidošanai 4 – 5 gadīgiem bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību.
8. Veikt pedagoģisko izmēģinājuma darbību par vārdu krājuma pilnveides iespējām bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību.

Pētījuma metodes:

1. Teorētiskā:
  - teorētiskās literatūras apkopošana, tās analīze.
2. Empīriskā:
  - bērnu novērošana,
  - bērnu runas logopēdiskā izpēte,
  - pedagoģiskā izmēģinājuma darbībā,
  - iegūto datu matemātiskā apstrāde un analīze.

Pētījuma bāze: Pētījums notiek Alūksnē X pirmsskolas izglītības iestādē. Tajā piedalās 10 bērni vecumā no 4 – 5 gadiem, no tiem 5 bērni ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību (3. runas attīstības līmenis). Pētījums ilgst no 2018. gada oktobra – 2019. gada aprīlim

1. Vārdu krājums, tā attīstība dažādu autoru skatījumā

1.1. Valodas sistēmas nepietiekamas attīstības būtība, runas attīstības līmeņi

Valodas attīstības traucējumus veido ārēji vai iekšēji kaitīgi faktori, kas atsevišķi vai kopā iedarbojas uz organismu, nosakot runas traucējuma specifiku. Bez tiem runas traucējums nevar rasties. Kaitīgos faktoros, kas iedarbojas uz bērna organismu, izraisot runas attīstības traucējumus, iedala pēc iedarbības laika:

- intrauterīnā vai prenatālā patoloģija,
- bojājumi dzemdību laikā,
- dažādi kaitīgie faktori, kas ietekmē pēcdzemdību periodā (Tūbele,2016).

Valoda veidojoties kopā ar mums no bērnības, ar mātes un tēva gādību, ar vecmāmiņas stāstītajām pasakām un tautas dziesmām, to burvību. Saprota valoda, kas nomierina, labi skan, ir pareizi, precīzi izrunātas visas skaņas, katrs vārds. Bērna valodas attīstībai tiek izdalītas dažādas apguves pakāpes. No pašiem pirmsākumiem veidojas bērna iemaņas dzimtajā valodā, skaņu izteikšanā tiek attīstās spējas atšķirt uztveramās skaņas. Vēlāk bērns apgūst vārdus, tā veidojot savu vārdu krājumu, apgūstot teikumu veidošanās priekšstatus. Tad veidojas literārās valodas runas un rakstu formas. Lai bērna runas attīstība tiktu nodrošināta un nostiprināta, sava daļa atbildības ir jāveido vecākiem saskaņojot savas darbības ar pirmsskolas izglītības pedagogiem (Rutka, 2017).

Bērna valodas attīstībā liela nozīme ir apstākļiem, kuros viņš aug un pilnveidojas, kā arī paša bērna aktīva līdzdarbošanās dažādos viņa izteiksmes veidos. Pirmie 3 dzīves gadi, kad bērna smadzenes visaktīvāk attīstās un nobriest, ir visintensīvākais periods runas un valodas prasmju iegūšanai. Bērna prasmes vislabāk attīstīsies pasaulē, kura būs bagātīga ar skaņām, skatiem un pastāvīgu pakļaušanos citu cilvēku runai un valodai (Irbe, Lindenberga,2014).

Darba autore, izzinot dažādus literatūras avotus, piekrīt apgalvojumam, ka bērna attīstība ir atkarīga no sociālās vides, kurā bērns atrodas un aug.

Šķiet, ka zīdaiņu un mazu bērnu runas un valodu attīstība ir kritisks periods, kad smadzenes vislabāk spēj absorbēt valodu. Ja šiem kritiskajiem periodiem ļaus paiet bez pakļaušanās valodai, tad būs grūtāk mācīties (Kuzina,2016).

Vārdu krājuma bagātināšanu bērnam veicina gan pieaugušo personīgā izpratne par bērna attīstības likumsakarībām, gan ieinteresētība pārrunāt kopā ar bērnu dažādus notikumus,

lietu būtību. Jēdziens “vārdu krājums” – leksika, vārdu kopa, kas raksturīga valodai kādā no tās izpaušmēm (Lūse, Miltiņa, Tūbele ,2012).

Vārds nav tikai jebkura skaņu kopa, kas saista nozīmi. Vārdi ir simboli. Vārdi nav vienkārši patvaļīgi simboli. Bērnu leksikas attīstības process ir vārda apgūšana ar mērķi dzimtajā valodā un to pareiza leksiskā un gramatiskā uzbūve.

Leksiskā attīstība bērnam: var sākt atpazīt dažus vārdus jau 5 mēnešu vecumā. Patiesi saprast vārdu, ko tas nozīmē ,apmēram 10 mēnešu vecumā. Parasti skaidri izrunā pirmo vārdu ap pirmo dzimšanas dienu. No 15 līdz 24 mēnešiem sasniedz produktīvu 50 vārdu izrunu.

Trešais dzīves gads ir visaktīvākais periods, vārdu mācīšanās laiks.

No 3 līdz 6 gadu vecumam bērni turpina apgūt valodu, to pilnveidot darbojoties, sarunājoties, ļaujot viņiem izveidot savus jaunus vārdus (Hoff, 2005).

Darba autore secina, ka bērna valoda attīstās jau no dzimšanas brīža, to ietekmē dažādi apkārtējie faktori un cilvēki, kas atrodas bērnam tuvākajā vidē.

Valodas sistēmas traucējumu cēloņi var būt iedzimti un bērna slimošana agrā bērnībā. Slimību rezultātā galvas smadzenēs dažkārt rodas nepareizi skaņu analīzes un sintēzes “ceļi” – fonemātiskās uztveres traucējumi, kas vēlāk sagādā grūtības, lai spētu apgūt mācību vielu (Hadaņonoka, I.,Hadaņonoka, L.,Stalģe, Merirandre, 2002).

Valodas sistēmas nepietiekama attīstība (turpmāk tekstā *VSNA*) ir dažādi sarežģīti runas traucējumi, kad bērniem traucēti visi valodas sistēmas komponenti (fonētika, fonemātika, leksika, gramatika, saistītā runa), bet ir saglabāta dzirde un intelekts (Tūbele, Lūse, 2012).

Bērnam ar runas traucējumiem ievērojami var novērot komunikācijas grūtības ar apkārtējiem cilvēkiem, bērniem ir paaugstināta nogurdināmība, bērni ir ātri aizkaitināmi, noslēgti, ar nepastāvību uzvedībā. Ir bērni, kas pārvērtē savas spējas, nespēj pieņemt aizrādījumus, asi reaģē, ir bērni, kas nenovērtē savu spēju robežas, jūtas nedroši, nepārlicināti par savu veikumu. Ņemot vērā bērnu runas traucējumu pedagoģisko klasifikāciju, logopēda darba lokā nokļūst:

- bērni, kuru runā vērojama skaņu kropļošana, to neizrunāšana(fonētiskie traucējumi)
- skaņu aizstāšana, jaukšana (fonētiski fonemātiskie traucējumi)
- skaņu nediferencēšana pēc akustiskām pazīmēm, balsīgo – nebalsīgo līdzskaņu, īso – garo patskaņu jaukšana rakstu valodā (fonemātiskie traucējumi)
- atsevišķu grupu veido bērni ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību (*VSNA*)
Šiem bērniem lielākā vai mazākā mērā, mazattīstīti valodas sistēmas fonētiski fonemātiskie (fonoloģiskie), leksiski gramatiskie, saistītās runas komponenti.

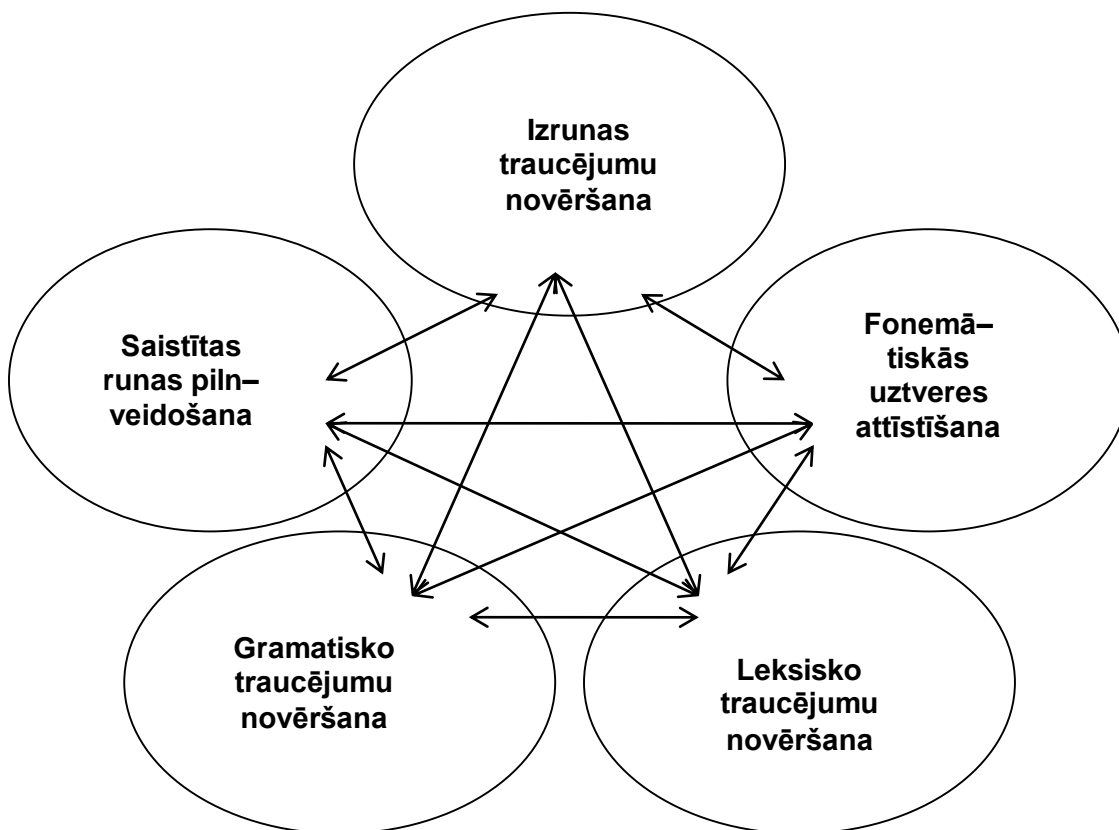
- Sevišķa uzmanība tiek pievērsta bērniem, kas stostās, kuriem ir izteikti sazināšanās līdzekļu pielietojuma traucējumi (Miltiņa,2008, 192 – 193)

Balstoties uz autoru, J. Lūses, S. Tūbeles, I.Miltiņas, atzinumiem, darba autore secina, ka bērniem ar VSNA ir bieži novērojamas mācīšanās grūtības, jo šie bērni neizprot vārdiskas instrukcijas.

Bērniem ar VSNA ir nepietiekams aktīvais vārdu krājums un valodas izpratnes grūtības. Tas ir nopietns šķērslis uzdevumu izpratnei, to veikšanai. Pilnveidojot vārdu krājumu un valodas uztveres spējas, parasti uzlabojas izpratne par lasīto, dzirdēto (Līdaka, 2016).

Valodas sistēmas nepietiekama attīstība (VSNA) ir sistemātisks traucējums, kad skarti visi valodas sistēmas komponenti (fonētika, fonemātiskie procesi, leksika, gramatika), ja bērnam ir normāla redze, dzirde un intelekta attīstības līmenis. VSNA ir valodas traucējumu jēdziens pedagoģiskās klasifikācijas ietvaros, kas summē valodas sistēmas traucējumus, izdalot vairākus kopīgus momentus. Tas atvieglo frontālā korekcijas darba organizāciju. (Lūse, 1994).

S. Tūbele vērš uzmanību uz attīstošās darbības virzienu mijiedarbību bērniem ar VSNA (skat. 1.attēlu).

1.attēls. Attīstošās darbības virzienu mijiedarbība bērniem ar (VSNA) (Tūbele, 2017).

Nemot vērā bērna vispārējās attīstības līmeni, traucējuma struktūru un simptomātiku, tiek izdalīti trīs VSNA runas līmeņi:

1. runas attīstības līmenim raksturīgi var būt pilnībā ierobežoti sazināšanās līdzekļi, aktīvo vārdu krājums ļoti neliels. Šādi izpaužas smagākā VSNA pakāpe. Bērna runa var būt ļoti ierobežota, var būt tā, ka bērns neizsakās nemaz, var veidoties tikai atsevišķu skaņu izruna, kāds šļupstošs vārds, bērns var atdarināt skaņas īsos vārdos (vau, bū, mū utt.). Šajā runas attīstības līmenī vienam vārdam var būt dažādas nozīmes, ar vienu vārdu var tikt apzīmēts teikums. Parasti šiem vārdiem ir viena forma, tiem bērns neizmaina locījumu, dzimti, skaitli, izrunā vienā formā. Pirmajā runas attīstības līmenī bērni nediferencē darbību no priekšmeta un otrādi (atvērt durvis). Vārdi veido skaidrus esošos priekšmetus un to darbības. Netiek izmantoti morfoloģiskie elementi, lai frāze tiktu noformulēta gramatiski pareizi. Šo bērnu runas lietojumā bieži vērojamas tikai vārda sakne, netiek lietoti priedēkļi, piedēkļi un galotnes. Runas izpratne ir nepilnīga. Bērns neizprot gramatiskās izmaiņas vārdos, sapratne veidojas no situācijas, tā brīža apstākļiem un konteksta. Šiem bērniem raksturīgi ir skaņu izrunas ir traucējumi un nepareiza artikulācija. Bērna runā dominē līdzskaņi. Vāji attīstīta fonemātiskā uztvere, nespēj izprast un uztvert, neveido skaņu analīzi un sintēzi (Miltiņa, 2005).

2. runas attīstības līmenim raksturīga pieaugošāka runas aktivitāte, nedaudz plašāka valodas pielietošanas aktivitāte, Bērniem šajā runas līmenī nepietiekama runas attīstība izpaužas tāpat visos komponentos. Saskarsme veidojas ar runas palīdzību, bet runa var tikt kropļota, runa var būt nesaprotama apkārtējiem. Bērnam veidojas iemaņas diferencēt priekšmetu un darbību nosaukšanu. Otrajā attīstības līmenī bērnam veidojas prasmes lietot apstākļa vārdus, veidot vārdu savienojumus, nedaudz runā lietot prievārdus. Bērns spēj uztvert jautājumu par sev tuvu tēmu un censties atbildēt, skatoties uz attēliem, kuros redzama pazīstama apkārtnē, vide. Atpazīst sev zināmus priekšmetus, sev zināmas situācijas.

3. runas attīstības līmenis:

Cilvēks ir sociāla būtne, kas komunicē savā starpā ar runas un valodas palīdzību. Runa ir specifiska, cilvēkam piemītoša psihiska darbība, kuru var raksturot kā saskarsmes procesu ar valodas starpniecību, kas aizņem $\frac{3}{4}$ no visa cilvēku mijiedarbības procesa. Valodas sistēmas nepietiekama attīstība jeb VSNA ir sistēmisks traucējums, kad skarti visi valodas komponenti – fonētika, fonemātiskie procesi, leksika, gramatika, ar nosacījumu, ka bērnam ir normāla redze, dzirde, intelekta attīstības līmenis. Bērnam ar VSNA visvairāk cieš tieši saistītā runa, tāpēc koriģējoši attīstošās darbības laikā īpaša uzmanība jāpievērš stāstīt prasmes attīstīšanai: atstāstījumam, stāstījumam – aprakstam un stāstījumam ar radošās darbības elementiem. Pirmsskolas vecums, kad runa attīstās visintensīvāk, ir tas posms, kad, pēc iespējas ātrāk jāsāk darbs pie stāstīt prasmes attīstīšanas. Attīstošās darbības laikā nepieciešams izmantot dažādas speciālās metodes: mnemotehniku, modelēšanas un rotaļu metodes, komentētu zīmēšanu.

Bērnam ar *VSNA* stāstīt prasmes pakāpeniski attīstās pietiekoši labi, un viņš varēs piedalīties sarunās kā pilnvērtīgs saskarsmes partneris (Cupere, 2013).

Darba autore secina, ka bērniem ar 3. runas attīstības līmeni ir jāpievērš īpaša uzmanība koriģējoši attīstošajam darbam, lai šie bērni pēc iespējas ātrāk spētu pilnveidot un paplašināt savu valodas bagātību.

1.2. Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību likumsakarības

Valodniece V. Rūķe–Draviņa uzsver, ka bērnam nepieciešams iespējami vairāk dzirdēt valodu ikdienas lietojumā, kopā ar valodu attīstīt garīgās vērtības. Vecāku pieredzes un pedagogu metodisko paņēmieni mijiedarbībā bērnam veiksmīgāk tiks sekmēti pirmā valodas apguve (Rūķe – Draviņa, 1982, 409).

Valodnieki mūsdienās ir līdzīgās domās par valodas pieredzes izmantošanu bērna valodiskās uzvedības stiprināšanai. Bērnā pirmsskolas vecumā un vecākiem savstarpēji darbojoties un sarunājoties, bērns, izmantojot savus radošo un loģisko domāšanu, spēj apgūt sarežģītas likumsakarības, noteikumus un likumus (Rosser, 1994).

Darba autore pilnībā piekrīt apgalvojumam, ka bērna un vecāku mijiedarbība sekmē bērna turpmāko attīstību.

Lai bērns iemācītos runāt, nepieciešams nodrošināt tādas apstākļus, lai bērns spētu nepārtraukti mācīties no citiem cilvēkiem, kas pārziņā un pārvalda pareizu valodas lietojumu. Bērna tuvākais cilvēks ir mamma, no kuras ikdienā tiek apgūta valodas prasme. Dzimtā valoda tiek dēvēta par mātes valodu. Neirofizioloģiskajā aspektā, galvas smadzenēs atrodas nervu šūnas, kurām raksturīgi ir veidot modeļu atkārtojumus. Lai bērns spētu iemācīties modelēt un veidot sekmīgi savu valodu, mammas, vecmammās un skolotāji lieto atkārtojuma metodi, atkārtojot vienas un tās pašas frāzes, dziedāt vienas un tās pašas dziesmas un skaitīt dzejoļiņus. Lingvistiskas intelekta galvenais elements ir atmiņa, ļoti svarīga ir atmiņas kvalitāte. Ir novērots, ka valodas apgūšanas spējas var būt iedzimtas. Meistarība apgūt lingvistiku ir iespējama, jo, tiek uzskatīts, ka bērnam pirms piedzimšanas tiek izveidotas zināšanas par valodu, tās likumiem un formām. Ir zinātnieki, kuri pieņem, ka cilvēkā ir iebūvēts savdabīgs mehānisms – valodas apguves ierīce, kura tiek darbināta ar saskarsmi un sarunājoties (Neil, 1970).

Darba autore secina, ka bērna valodas attīstību veido apstākļi, kopš bērna ieņemšanas brīža, vissvarīgākā bērnam ir mātes valoda, dziedāšana, ko bērns uztver, kad māte runā un dzied.

Teorija par domas un valodas attiecībām ar iekšējo runu, kuru izstrādājis Ļ.Vigotskis, ka pateikts vārds ir tikai tukša skaņa, ja tas pateikts bez nozīmes. Lai vārds kļūtu par vārdu, tam nepieciešams būt pateiktam ar nozīmi. Tam jābūt ar domu izteiktam, tā atklājot valodisko nozīmi, pateiktu vārdu ar jēgu, veidojot domas un vārdu vienotību (Vigotskis,2002).

Viens no galvenajiem bērna pašizpaušmes līdzekļiem ir valoda, komunikācijas līdzeklis efektīvai saziņai starp vienaudžiem, bērnam ar pieaugušo. Svarīga ir ne tikai precīza, bet arī izteiksmīga runa. Runas izteiksmīgumu nodrošina un pastiprina ne tikai valodas līdzekļa (fonētiskie, leksiskie, sintaktiskie, intonatīvie) līdzekļi, bet arī neverbālie līdzekļi (mīmika, žesti, ķermeņa pozīcija, kustības) Pirmsskolas vecumā veidojas bērna radošā individualitāte (Markus,2003).

Darba autore, atsaucoties uz iepriekš aplūkoto autoru atzinumiem, piekrīt, ka ar bērnu ir pēc iespējas vairāk jārunā, ar izteiksmi un žestiem papildinot runu, bērns labāk to uztver un ātrāk saprot.

M.Kūle raksta, ka "Saprašana balstās uz valodu. Valoda ir bagāta, grūti pakļaujama, tā mūs māca, izrīko, liek skatīties uz pasauli caur esošajiem vārdiem un domāt saskaņā ar valodu" (Kūle, 1989,68).

Runas saskarsme ar pieaugušajiem ļoti paātrina bērna valodas krājuma bagātināšanos. Saprotamo un izrunājamo vārdu apjoma paplašināšanās ir tieši atkarīga no bērna praktiskajām darbībām ar priekšmetiem un saskarsmes ar pieaugušajiem – pie tiem bērns var griezties pēc palīdzības, izsakot savas vēlmes. Atbildot uz pieaugušo jautājumiem bērns pats mācās un sāk vaicāt. Uz katru jautājumu bērnam nepieciešams saņemt atbildi – vārdu, kas nosauc vienu vai otru lietu (Ļubļinska,1997).

Diplomdarba autore, balstoties uz zinātniskās literatūras izpēti, piekrīt tam, ka balss, runa un valoda ir rīki, ko mēs izmantojam, lai savstarpēji sazinātos. Balss ir skaņa, ko mēs radām, kad gaiss no mūsu plaušām tiek ieģrūsts starp balss ielocēm mūsu balsenē, izraisot to vibrēšanu. Runa ir runāšana, kas ir viens veids, kā paust valodu. Tas ietver tieši koordinētas mēles, lūpu, žokļa un vokālā trakta muskuļu darbības, lai radītu atpazīstamas skaņas, kas veido valodu. Sarunājoties cilvēks var izteikties jēgpilnā veidā. Valodu var izteikt mutiski vai rakstot, parakstoties vai veicot citus žestus, piemēram, acu mirkšķināšanu vai mutes kustības, mīmiku.

Valodas attīstība bērnam sāk veidoties jau ļoti agrīnā periodā, tas var būt kopš dzimšanas brīža, vai vēl agrāk, uzsver G. Tomele. Bērnam piecu, vēlākais sešu gadu vecumā pamatā būtu jābūt apgūtai valodas sistēmai. Turpmākajā laika periodā valoda jāturpina pilnveidoties. Par normu uzskata, ka piecu, sešu gadu vecumposms ir tas, kad bērns pareizi izrunā skaņas, veidotu teikumus, teikumā saskaņotu vārdus. Ja bērns to vēl nedara, ir jāpievērš īpaša uzmanība, pēc iespējas ātrāk noskaidrot iemeslus, kāpēc radusies šī problēma. Bērnu

logopēdijas centra vadītāja uzsver, ka ir daudz dažādu faktoru, kas var ietekmēt bērna runas attīstību. Tie var būt centrālās nervu sistēmas bojājumi, neiroloģiskas saslimšanas, skābekļa trūkums bērnam mātes grūtniecības laikā, dzemdības bijušas smagas, kuru laikā gūtas mikrotraumas. Bērnā valodas attīstības traucējumus var radīt dzirdes problēmas. Valodas nepietiekamas attīstības cēlonis var būt faktors, ka mūsdienu ģimenēs sarunvaloda tiek nobīdīta otrajā plānā, arvien mazāk atliek laiks savstarpējām sarunām, arvien mazāk atvēlēts laiks darīt ģimenē kaut ko visiem kopā (Tomele, 2016).

Darba autore piekrīt atziņai, ka bērna valodas nepietiekamību veicina komunikācijas trūkums, kopīgas darbošanās trūkums ģimenē, vecāku neuzmanība pret bērnu.

Vārdu krājums lielā mērā nosaka to, kā bērns saprot, par ko rakstīts lasāmajā tekstā. Jo mazāks vārdu krājums, jo lielāka iespēja, ka bērns teikumu, rindkopu un teksta kopējo domu nesapratīs (Līdaka, 2016).

Bērnu vārdu krājuma attīstības pieaugumu dažādos pirmsskolas vecumposmos var aplūkot 1. tabulā .

1.tabula. Vārdu krājuma pieaugums dažādu autoru skatījumā

(Hadoņonoka,I, Hadoņonoka,L,2002,24,Miltiņa, 2005,39)

Bērna vecums	Vārdu minimums/ maksimums	Autors
2g. – 3g.	115 – 440	
3g. – 4g.	ap 1645	V. Rūķe – Draviņa
2g. – 3g.	171 – 1509	
3g. – 4g.	598 – 2346	I. Hadaņonoka, L. Hadaņonoka
2g. – 2,5g.	50 – 200	
3g. – 3,5g.	500 – 800	
4g.	1500 – 2000	K. Smita, L. Strika
3g.	300	
4.g	2000	M. Hvatcevs

Darba autorei pedagoģiskajā praksē ir nācies saskarties ar šī apgalvojuma ticamību. Gan bērniem ar redzes problēmām ir pastiprinātas spējas orientēties pēc dzirdes, pastiprināta taustes jūtība . Gan vājdzirdīgam bērnam skatiens ir ļoti vērtīgs, šiem bērniem pastiprināti darbojas redzes atmiņa .Bērniem ,kuriem ir smagi valodas traucējumi , ir dotas prasmes skaisti zīmēt,

gleznot. Šādos gadījumos daļēji tiek aizstāts kāds traucējums ar cita analizatora pastiprinātu reakciju.

Valodas apgūšanas brīdis var sagādāt grūtības un ir sarežģīts process bērnam, valodas apguve parasti veidojas ilgāk nekā citi, šis periods aptuveni sākas no četrus mēnešus līdz bērns sasniedz piecu vai sešu gadu vecumu. Pieaugušie gūst nojausmu par to tikai tad, kad paši mācās kādu jaunu valodu. Taču sensitīvā valodas perioda laikā bērns pārspēj mūs visus, paveicot šo grūto uzdevumu labprātīgi, ar prieku – vienkārši dzīvojot. Pieaugušajiem ir jāpievērš aktīvāka uzmanība bērnam, lai nepalaistu garām šo svarīgo periodu bērna dzīvē, bērnam sāk veidoties izzināšanas vēlme, vēlme iepazīt, saklausīt apkārtējās skaņas, mācīties burtus, klausīties, saprast un pilnveidot valodu, tas sekmēs bērna rakstītprasmju un lasītprasmju attīstību. Interese par apkārtējo pasauli bērnam parādās jau agrā vecumposmā, bet pieaugušais ir tas, kuram jāpievērš stingra uzmanība bērnam, lai šīs vēlmes un izzināšanas darbības nepazustu, lai mācību process nepārvērstos par smagu dabu, lai neveidotos konflikti un pārdzīvojumi, bet veidotos attīstošs, papildīts darbs (Cīrule, Z., Cīrule, N., Cīrule, 2013).

Darba autore var piebilst, ka daba nespēj visu līdzsvarot un izlīdzināt. Viens traucējums var radīt citu, var veidoties blakus ietekme. Jāņem vērā katra bērna individuālās īpatnības, lai spētu nodrošināt pēc iespējas kvalitatīvāku konkrētā bērna attīstību, tai skaitā valodas attīstību un pilnveidošanu.

VSNA ir sistemātisks traucējums, kad skarti visi valodas sistēmas komponenti, ja bērnam ir normāla redze, dzirde un intelekta attīstības līmenis. Runas līmenis ir nepilnvērtīgs, tā ietekmē veidojas visu pārējo bērna attīstības procesu aizkavēšanās. Atmiņa neattīstās, uzmanība ir nenoturīga, neprecīza kustību koordinācija, palēnināts darba temps un ātri zūd spēja darboties. Valodas sistēmas nepietiekamai attīstībai ir trīs līmeņi, kas atšķiras ar valodas prasmju apguves pakāpi (Vucenlīdzāns, 2007).

VSNA ir valodas traucējumu jēdziens pedagoģiskās klasifikācijas ietvaros, kas summē valodas sistēmas traucējumus, izdalot vairākus kopīgus momentus. Tas atvieglo frontālas korekcijas darba organizāciju. (Lūse, 1994).

Darba autore, balstoties uz dažādu autoru atziņām, secina, ka bērniem ar **VSNA** izšķir trīs runas līmeņu pakāpes.

Turpmāk tekstā slīprakstā darba autore apraksta attīstības īpatnības bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību.

Valodas sistēmas nepietiekama attīstība – sarežģīti runas traucējumi, kad nepietiekami attīstīti ir visi valodas sistēmas galvenie komponenti – fonētika, sintakse, saistītā runa. Psiholoģe, logopēde R. Levina **VSNA** ietvaros izdala trīs runas attīstības līmeņus:

- dominē vienzilbes un divzilbju vārdi (nav vispārlietojamās valodas);

- pareizi izrunā divzilbju un trīszilbju vārdus un vienkārši nepaplašinātu teikumu ritmisko kontūru (vispārlietojamās valodas iedīgļi);
- ir izvērsta runa (izvērstās runas līmenis) ar nepietiekamu valodas fonētiski fonemātiskās un leksiski gramatiskās jomas attīstību – nepietiekama stāstītprasme (Lūse, Miltiņa, Tūbele,2012)

Šo bērnu mutvārdu runā un rakstrunā saskatāmas likumsakarīgas īpatnības:

- spilgti izteikti fonētiskie traucējumi, galvenokārt skaņu aizstāšana un jaukšana;
- traucēta sarežģītāku vārdu struktūra;
- nepietiekami attīstīta fonemātiskā uztvere, nevar noteikt skaņu skaitu un secību vārdā;
- nabadzīgs vārdu krājums;
- nepareizs runas gramatiskais noformējums (kas var izpausties tikai rakstrunā).

Tas viss iespaido valodas funkciju attīstību. Pirmsskolēnu runai galvenokārt ir situatīvs raksturs, dialogs pārsvarā saistīts ar bērna tiešo pieredzi. Lielas grūtības rodas, ja jāveido stāstījums (monologs), jo trūkst vārdu. Labākajā gadījumā bērns atbild uz jautājumiem (Vucenlīdzāns,2007,178)

Darba autore, ņemot vērā iepriekš minēto autoru skatījumu secina, ka bērniem ar VSNA ir nepilnīgs , vecumposmam neatbilstošs vārdu krājums, kas šiem bērniem traucē uztvert, domāt, analizēt vārdus kopumā, līdz ar ko bērnam ir traucēta spēja izteikties.

Bērniem ar VSNA novēro īpaši pazeminātas novērošanas spējas un zemu paškontroles līmeni (Vilcāne,2005).

Bērniem ar VSNA novērojami skaņu izrunas traucējumi, fonemātiskā uztvere, neliels vārdu krājuma apjoms, gramatikas neizpratne. Vēlme runā lietot tikai vienkāršas formas vārdus, jo sarežģītākus nespēj izrunāt. Gramatikā pieļautākās kļūdas:

- īpašības vārdu nepareizs lietojums, lietvārdu dzimtes, skaitļa nesaskaņojums;
- darbības vārda un lietvārda nesaskaņošana;
- prievārdu nepareiza lietošana, to izlaišana;
- vārdu locījumu nepareiza lietošana (Полушкина, 2010).

Šiem bērniem visvairāk kļūdu ir garo ,īso patskaņu jaukšanā, balsīgo, nebalsīgo līdzskaņu, ķ – č jaukšanā un aizstāšanā. Neprot izvēlēties radniecīgos vārdus(kalns – kalnains – piekalne) vai nosaukt pārbaudes vārdus (stabs – stabī). Visas minētās kļūdas un tas, ka neprot veikt arī citas darbības valodas jomā, liecina, ka viņi neizprot vārda skaņu morfoloģisko vienību nozīmi (Tūbele,Lūse, 2004,59).

Bērniem ar VSNA ievērojami traucēta ir **uzmanība**, kas izpaužas kā zems uzmanības noturības līmenis. Novērojamas palēninātas kustības, lēns darba ritms, neprecizitāte darba izpildē, neproduktīvs, zemas kvalitātes darbs (Селувецкова, 2008).

Bērniem pirmsskolas vecumā koncentrēšanās – uzmanība ir netīša. Bērnam augot lielākam, veidojas pāreja no netīšās uzmanības uz tīšo. Uzmanība ir cieši saistīta ar gribu, paškontroli, socializāciju un komunikācijas prasmēm (Svence, 1999,87).

Darba autore secina, ka bērniem ar VSNA ir ļoti zems darba koncentrēšanās līmenis, kas saistās ar valodas neizpratni. Bērns nespēj būt uzmanīgs, nespēj sevi kontrolēt un būt precīzs, jo viņš neuztver ar vārdu bagātību saņemto informāciju.

Matemātiskās darbības – bērniem ar VSNA vislielākās grūtības sagādā teksta uzdevumi, jo viņi neizprot uzdevuma vārdisko aprakstu, vārdu loģisko un jēdzienisko saistījumu. Kā arī šie bērni neprot patstāvīgi organizēt savu darbu. Grūti uzsākt, grūti piespieties, lai pārvarētu radušās grūtības. Šiem bērniem ir pazeminātas novērošanas spējas, īpaši valodas parādību jomā, nespēj koncentrēties, ir zems paškontroles līmenis, ļoti lēns darba temps, grūtības uztvert un atcerēties, pārslēgties no vienas darbības uz citu (Vucenlazedāns,2007)

Uztvere – svarīga personības attīstības īpašība. Uztvere iekļauj sevī prasmi redzēt, saskatīt detalizēti priekšmetus un parādības, tā veicina vērīgumu, kas iekļauj prasmi iedziļināties lietu būtībā, izšķirt raksturīgāko, īpašāko. Uztvere ir cieši saistīta ar personas intelektuālajām īpašībām: telpas uztvere, redzes uztvere, dzirdes, laika uztvere. Grūtības mācībās nereti sagādā traucējumi, kas saistās ar vizuālo uztveri, valodas izpratni un lietošanu, kustību attīstības traucējumi, kas kavē uztveres attīstību (Smita, Strika,1997,8).

Atmiņa – bērna smadzenes attīstoties, veido arī bērna atmiņas attīstību. Sensori uzkrātā informācija atmiņā palīdz bērnam izpildīt uzdevumus. Viens no attīstītākajiem izziņas procesiem bērībā ir tēlainā domāšana jeb iztēle. 5 – 6 gadu vecumā bērnam ļoti strauji attīstās tēlainā atmiņa, paralēli tam arī kustības un verbālā atmiņa. Notiek pakāpeniskā pāreja no netīšās iegaumēšanas uz tīšu iegaumēšanu, notiek informācijas saglabāšana atmiņā un reproducēšana (Svence,1999, 84).

Bērni ar konstatētu VSNA, veidojas problēmas ar kustību attīstību, kustību koordinācija ir nepilnīga, nav veiklības un ir lēns temps. Šiem bērniem ir novērojami pirkstu un plaukstu koordinācijas traucējumi. Grūtības sagādā kustību izpildīšana pēc vārdiski pateiktas instrukcijas (Tūbele, Lūse, 2004).

Darba autore, balstoties uz zinātniskās literatūras izpēti, secina, ka bērniem ar VSNA ir traucēta uztvere, atmiņa, koordinācija, kas traucē bērnam pilnvērtīgi attīstīties.

Muskuļu attīstība 4 – 5 gadu vecumā bērnam ir labāk attīstīta nekā pats bērns ir spējīgs tos kontrolēt. Turpina attīstīties pirkstu sīkā muskulatūra, bērniem 4 – 5 gadu vecumā bieži sagādā grūtības griešana ar šķērēm, papīra aplikāciju līmēšana, precīza zīmējuma maliņu izkrāsošana, lai neveidotos pārkrāsojumi pāri, grūtības sagādā krellīšu vēršana, zīmuļa pareiza

satveršana un noturēšana .Pēc G. Svence apgalvojuma, šis ir vecums, kad bērnu prasmes un iemaņas attīstās un pilnveidojas. Grūtības sagādā koncentrēties, skatīties uz sīkām lietām ,vienlaikus skatīties un atpazīt vairākas lietas, sekmēt acu un roku koordinācijas pilnveidi, acu attīstīšanās process vēl nav beidzies. Procesu attīstības līmenis 4 – 5 gadu vecumposmā atšķiras no attīstības līmeņa 6 – 7 gadu vecumposmā. Šajā periodā zēniem labāk ir attīstīta lielā muskulatūra ,viņi ir spēcīgāki, bet meitenēm šajā vecumposmā labāk attīstīta ir pirkstu muskulatūra ,meitenes šajā laika periodā ir savaldīgākas un precīzākas darbībās. Meitenēm pirkstu muskulatūra ir labāk attīstīta viņām labāk padodas zīmēšana, veidošana un rokdarbu veikšana. Zēniem labāk šajā vecumā padodas dažādu fizisko aktivitāšu veikšana (Svence, 1999, 78)

Darba autore savā praksē arī novērojusi, ka zēniem konkrētajā vecumposmā nepadodas sīko muskulatūru attīstošās darbības, meitenēm tās padodas labāk.

Psihes attīstība veidojas likumsakarīgi, pastāvot noteiktām raksturīgām, kopīgām iezīmēm visiem cilvēkiem. Psihologijā izšķir nozari – attīstības psiholoģija, kuras uzdevums ir pētīt cilvēku dažādo psihisko procesu veidošanos, tās attīstības procesu veidošanos, kā arī likumsakarību un īpatnību veidošanos katra cilvēka personības psihiskās attīstības īpašības, tajās iekļautas gan bērnu psiholoģijas, gan pieaugušo psiholoģijas attīstības (Šteinberga,2001,3)

Bērns nav mīcāms materiāls, viņu nevar izmīcīt kā mālu un dabūt gatavu rezultātu, kādu mēs vēlamies iegūt. Pieaugušajiem nebūtu kaut kas jāveido no bērna, bet jāpalīdz ar izveidošanos patstāvīgi. Bērnā pašā mājo iekšēja enerģija, spēks un dabas veltītie talanti, kas virza un palīdz attīstīties bērnam izaugt un izveidoties par individuālu ,unikālu personību. Šī atziņa ir ļoti svarīga, to pieaugušajiem vajag paturēt prātā un pievērst tam uzmanību. Krūmiņš – Grazzini, atsaucoties uz Marijas Montesori (*Maria Montessori*) pētījumiem, secina, ka bērna attīstība ir svarīga pedagoģisko metožu mērķa sasniegums. Bērna attīstība jāskata nevis, ko bērns zina un cik daudz prot, bet gan tas, vai bērns saprot, kas viņš ir. Iegaumētas detaļas pašas vien neko neizsaka, taču, ja bērnam ir labi attīstīts prāts, veidojas zinātkāra personība, viņš pats atradīs veidu, kā iemācīties , apgūt lietas, kas bērnu patiesi interesē (Krūmiņš–Grazzini,2018).

Attīstoties bērni bieži un labprāt izmanto žestus, lai sazinātos, pirms viņi sāk lietot vārdus. Jautājums ir sekojošs, vai šie žesti ir tikai pirms valodas attīstības, vai ir būtiski saistīti ar to. Žests un valoda ir cieši saistītas agrīnā komunikācijas attīstībā (Iverson,2005)

Darba autore pilnībā piekrīt iepriekš minētajiem apgalvojumiem, ka žesti palīdz bērnam ātrāk un vienkāršāk uztvert valodas izpratni, ka šie abi komponenti ir cieši saistāmi.

Pastāvošais uzskats psiholoģijā par bērna dzīvi, tā sākās ar bērna ienākšanu pasaulē ,saista to ar jaundzimušā krīzi, ko veido bērna dzīvības attīstības procesi esot vēl mātes klēpī,

un strauji piedzimšanas brīdī, ienākot lielajā dzīvē, pasaulē. Dzimšanas brīdis bērnam sagādā stresu, tāpēc bērna dzimšana, ienākšana pasaulē tiek uzskatīta par traumu. Bērns šo brīdi pārdzīvo, izveidojusies trauma ir stipra un ietekmē visu turpmāko bērna attīstību un dzīvi. Pirmajā dzīves mēneša vecumā bērns, ieraugot mammu, nofiksē viņas seju ar skatienu, pievēršot sev uzmanību bērns cilā rokas un kājas, mēģina veidot skaņas, sākot pasmaidīt mātei, tā ir bērna pirmā pieredze saskarsmē pirmo reizi vēršoties pie pieaugušā. Šādas pirmās reakcijas ir emocionāls komplekss bērna dzīves izveidošanā. Šis komplekss noslēdz jaundzimušā periodu pēc psiholoģijas uzskatiem (Vorobjovs,2000).

Domāšana – galvenais fakts, ar kuru mēs saskaramies, ģenētiskā aspektā aplūkojot domāšanu un runu, attiecības starp šiem abiem procesiem visās attīstības gaitās ir nevis pastāvīgs, nemainīgs, bet gan mainīgs lielums. Attiecības starp domāšanu un runu attīstības procesā mainās gan kvantitatīvi, gan kvalitatīvi. Runas un domāšanas attīstība nenoris paralēli, turklāt tā ir nevienmērīga. Šīs attīstības līknes daudzas reizes sastopas, izšķiras un krustojas, bet atsevišķos periodos iztaisnojas un virzās paralēli, atsevišķos posmos pat saplūst, pēc tam atkal sazarojas (Vigotskis,2002).

Darba autore secina, ka ar piedzimšanas brīdi bērns uzsūc sevī apkārtējo informāciju, kuru vēlāk attīstības gaitā reproducē un izmanto kā to ir uztvēris.

Pirmsskolas periods bērna personības attīstībai ir pats svarīgākais un būtiskākais. Šis ir periods, kurā turpinās attīstīties visi bērna orgāni. Pilnveidojas kustību koordinācijas attīstība, veidojas plaukstu muskulatūras attīstība, koordinētas kustības un prasmes atļauj pareizi satvert zīmuli un zīmēt, siet, mezglot un nodrošina citu precīzu darbību veikšanu. Šajā periodā attīstību turpina bērna nervu sistēma. 5 – 6 gadu vecumā bērnam būtu pareizi jāizrunā visas skaņas. Šis ir vecumposms, kurā bērnam attīstās un pilnveidojās runa, tiek bagātināts vārdu krājums. Tiek aktīvi apgūti visi runas veidi, apgūtas gramatiskās formas, apgūti jauni jēdzieni. Strauji attīstās intelekts un bērna domāšana, attīstās iztēle. Bērns tiek virzīts un ieinteresēts par cilvēku attiecību veidošanu, tiek radīta interese par lietām un parādībām, to izzināšanu. Šādi attīstās bērna izzināšanas procesi, tiek sekmēta ieinteresētība par citiem vienaudžiem, tiek veidotas sadarbības prasmes ar viņiem, tiek veidota komunikāciju prasme ar pieaugušajiem un citiem bērniem (Miesniece, 2016).

Darba autore secina, ka bērna attīstība ir lielā mērā atkarīga, kā pieaugušais ir spējis nodrošināt mijiedarbību ar bērnu. Pirmsskolas vecumposms ir bērna laiks, kad viņš vēlas darboties, pieaugušajam tas ir jārespektē. Sākot jau ar rosmes kompleksu kopš bērna piedzimšanas brīža, jāspēj izvērtēt bērna individuālās prasmes un jānodrošina psiholoģiski labvēlīgs dzīves iesākums.

Valodiskā aktivitāte bērnam ir radoša darbība, bet pats bērns nav valodnieks, viņš nespēj apzināti analizēt un mainīt to, ko ir radījis, nespēj pateikt, ka tas ir labi vai slikti, kritizēt, uzlabot valodu atbilstoši noteiktām normām. To dara pieaugušais, pieaugušais var rosināt un sekmēt bērna valodniecisko darbību, var attīstīt bērna iztēli, analītisko domāšanu, palīdzēt bērnam atrast arvien daudzveidīgāku pašizpaušmi vārdos (Markus,2003,10)

Darba autore analizējot autoru atziņas secina, ka dažādi fiziskie stāvokļi – izsalkums, apslāpīšanās, spējis izraisīt uzbudinājumu, tas savukārt izpaužas kā kustību aktivitāte. Jo lielāks uzbudinājums, jo skaļāk bērns sāk raudāt, pat kliegt. Aptuveni trīs mēnešu vecumā bērnam izveidojas sarūgtinājuma (apbēdinājuma) un apmierinājuma sajūtas. Vēlāk no sarūgtinājuma izveidojas dusmu sajūta, vēlāk tas var pārtapt riebumā, bet pēc tam pat bailēs. Apmierinātam bērnam veidojas prieka sajūtas un pozitīva sociālā pieķeršanās. Simpātiju izjūtas, pozitīvu emociju izrādīšana pret tuvāko pieaugušo tiek veidotas uz apmierinājuma sajūtām, bērnam patīkamu sajūtu bāzes. Pētījumi ir pierādījuši, ka komunikācijas deficīts šajā bērna vecumā negatīvi ietekmē un kavē bērna attīstību. Bērnībā ir svarīgas pieķeršanās sajūtas izveidošanās, tās turpmākajā dzīves garumā veidos priekšstatus par līdzcilvēkiem un veidos attieksmi par apkārtējo pasauli. Pieķeršanās uzvedība bērnam ir nepieciešamība, svarīgi ir rūpēties, saprast, un atbalstīt.

1.3. Galda spēles kā korekcijas līdzeklis vārdu krājuma pilnveidošanai 4 – 5 gadīgiem bērniem ar valodas nepietiekamu attīstību

Spēle ir vērtīga pirmsskolas vecuma bērna darbības forma. Saskaņā ar Vigotska, Kravtsova atziņām, nomainot spēli ar citām aktivitātēm, tiek laupīta iespēja iztēlei pirmsskolas vecuma bērnam, kas tiek atzīts par vissvarīgāko ar vecumposmu saistīto attīstību (Vigotskis,2002).

Par nozīmīgu tiek uzskatīta bērna vajadzību apmierināšana, emocionālais kontakts starp bērnu un vecākiem, jāļauj bērnam iesaistīties aktivitātēs. Ceturtajā un piektajā dzīves gadā raksturīgs iespējams konflikts starp iniciatīvu un vainas izjūtu. Šis vecumposms ir rotaļu laiks. Bērnam ir izteikta interese darboties, darīt, palīdzēt. Zēnu iniciatīva bieži izpaužas agresīvi, turpretī meitenes savu mērķi biežāk sasniedz, pielietojot mīlumu. Šajā vecumā tiek apgūstas prasmes komunicēt ar cilvēkiem – sarunāties. Viens no fiziskās attīstības rādītājiem pirmsskolas vecuma bērniem ir prasme izpildīt dažādas kustības, galvenokārt tās ir pamatkustības – soļošana, skriešana, lēcieni, mešana, ķeršana, rāpošana, rāpšanās. Apgūstot kustību prasmes, attīstās bērnu fiziskā pieredze, kura ir nepieciešama gan rotaļājoties, gan dažādu dzīves situāciju un sadzīves darbībās. Ja bērna kustību prasmes un iemaņas būs labāk

attīstījušās, bērnam būs vieglāk darboties, iejusties apkārtējā vidē, bērns gan rotaļās, gan saskarsmē ar citiem jutīsies drošāk un būs atbrīvotāks (Zundāne,2014).

Darba autore atzīst, ka pirmsskolas vecuma bērniem ir svarīgi tikt nodrošinātiem ar dažādu kustību attīstošiem uzdevumiem, kas veicina bērnu koordinācijas stiprināšanu.

Tā kā rotaļas tiek atzītas par attīstības svarīgu procesu pirmsskolas vecumā, pateicoties rotaļu priekšnosacījumiem, bērņā notiek sekmēta apzināta uzvedība, tās veidošanās, radošuma sekmēšana un iztēles attīstība, saskarsmes iemaņu pilnveidošana rotaļājoties ar vienaudžiem. Katra spēle sevī ietver sižetu, saturu un spēles noteikumus. Sižets veido darbības lauku, kurš izpaužas spēles gaitā. Iesākumā to veido ģimene, pēc tam tā var būt ražošana var būt arī karalauks. Saturu veido tas, ko bērni spēj atdarināt no pieaugušo cilvēku dzīves. Perioda sākumā bērns pielieto priekšmetisko darbību – griešanu ar nazi, trauku mazgāšanu, perioda nobeigumā tā ir leļļu barošana, jo savstarpējās attiecības ir svarīgākas. Spēles noteikumi ir spēlei piederošās detaļas: leļļu vai citu rotaļlietu un priekšmetu pielietošana. Bērniem ir svarīgi priekšmeti ,kuriem nav noteiktu funkciju, tādi kurus var izmantot kā citu aizvietotājus, piemēram, dabas materiāli ,čiekuri, akmeņi , zariņi, kā arī citi materiāli, pērlītes, stieples gabaliņi, lai veiksmīgāk spētu attīstīt bērnu iztēli. Nozīmīga loma spēlei ir veidot apzinātu uzvedību. Vispirms kā paraugs spēlē kalpo cita cilvēka darbības, kuras bērns pieņem par savām, kā kopētu piemēru. Perioda beigās bērns ir izveidojis paškontroli, kas tiek veidota kontrolējot citus vienaudžus, tā ir ārēja kontrole, tikai vēlāk nostiprinās bērna kontroles spējas , kas attiecas uz sevi, nevis uz citiem (Žīdens,Grasis,Grāvītis ,2008).

Darba autore secina, ka ,izmantojot priekšmetiskās darbības spēlējoties, bērns ātrāk saprot un apgūst lietu nepieciešamību, to izmantošanas iespējas un izpratni par to nozīmi.

Caur spēlēšanos bērns apgūst dažādas attīstības jomas, kā izdala zinātnieks L. Vuds:

Kognitīvā /izziņas joma	Sociālā joma	Emocionālā joma	Motorā /kustību joma	Valoda/ lasītprasme
<ul style="list-style-type: none"> •bērns izzina un izprot pasauli; •spēj attīstīt elastīgu un daudzveidīgu domāšanu; •tiek sniegtas spējas pieredzēt un risināt reālas problēmas 	<ul style="list-style-type: none"> •attīsta prasmi sadarboties ar vienaudžiem un pieaugušajiem; •veidojas izpratne par kultūru. 	<ul style="list-style-type: none"> •saprot citu domas; •pauž atbilstoši situācijai savas jūtas 	<ul style="list-style-type: none"> •aktīvi iesaistās rotaļā, pilnveido precīzas kustību prasmes (attīsta lielo muskulatūru); •spēj saņemt un darboties ar sīkiem priekšmetiem (attīsta sīko muskulatūru) 	<ul style="list-style-type: none"> •saprot, kādā nolūkā lieto valodu; •izmanto verbālos un neverbālos līdzekļus, lai sazinātos ar citiem; •veidojas spēja saprast un izmantot rakstisko simbolu sistēmu – lasīšanu

Minētās attīstības jomas, protams, ir savstarpēji saistītas (Dzintere, Stangaine 2005,22).

Darba autore, balstoties uz literatūras avotu izpēti atzīst, ka galda spēles lielā mērā ietekmē bērna intelektuālās spējas, viņa personības veidošanos, runas attīstības pilnveidošanos. Caur spēli tiek veikta didaktiskā, pedagoģiskā un audzinošā funkcija. Spēļu formā vienkāršāk bērnam var tikt iedotas zināšanas par dažādām dzīves situācijām, veiksmīgāk tiek apgūtas praktiskās iemaņas un papildinātas savas prasmes. Bērnā attīstās dažādi psihiskie procesi, uzskatāmi – tēlainā, verbāli – loģiskā domāšana, tiek attīstīta netīšā uzmanība, svarīga ir mehāniskās atmiņa trenēšana, izpaužas un tiek sekmētas izvēles un radošo spēju aktualitātes, tiek trenēta pacietība.

Galda spēles māca:

Sēdēt vienā vietā, bet tas ir saistīts ar netīšās uzmanības attīstību, kas vēlāk ir ļoti noderīga skolā, jo skolā bērni mācību stundās sēž klasē pa 40 minūtēm. Bet, lai iemācītu mazulim tā sēdēt, klausīties un uztvert skolotāja teikto, tam nepieciešams jau no 1 gada vecuma mācīt bērnam koncentrēt uzmanību. Sākumā 2 – 4 minūtes, līdz 2 gadiem – 10 minūtes, 3– 4 gadu vecumā – 25 minūtes, līdz 6,5 gadiem – 35 minūtes, un, ja viņi ir ieinteresēti, dažreiz 40– 50 minūtes.

- galda spēles attīstīta bērna zinātkāri. Ja spēle ir interesanta un loģiska, kas ļauj bērnam domāt un analizēt, tad viņam attīstīsies visi izziņas procesi: atmiņa, uztvere, uzmanība, domāšana, iztēle.
- Tās ļoti labi attīsta kustību koordināciju un smalko motoriku. Jo bērniem, tas nav tik vienkārši mest kauliņu, pārvietot precīzi fiškas, taču viņi mēģinās darīt visu precīzi, jo spēlē vienlīdzīgi ar pieaugušajiem!
- Lielisks veids, kā socializēties ar draugiem, vecākiem, kur var labāk iepazīt viens otru, un draudzīgā komunikācijā attīstīt valodu un bagātināt vārdu krājumu (Firsova,2001).

Darba autore pilnībā piekrīt apgalvojumam, ka galda spēles izraisa bērnos interesi, kas ir svarīgs solis, lai bērns sāktu domāt. Spēle liek bērnam neapzināti bērnam domāt un analizēt, tādā veidā attīstot izziņas procesus.

O. Firsova uzsver, ka spēles aizstāšana ar citām nodarbēm ir kavēklis saziņas attīstībai gan ar vienaudžiem, gan ar pieaugušajiem, tas mazina bērna emocionālo pasaules uztveršanu. Tādēļ īpaši svarīgi ir laicīgi attīstīt spēļu aktivitāti, bērna radošo rezultātu sasniegšanu tajā. Spēle ir starpnozaru bērna attīstības mehānisms, ar kuru tiek īstenots piecu izglītības jomu saturs: Sociāli – komunikatīvā attīstība, Kognitīvā attīstība, Runas attīstība, Mākslinieciskā – estētiskā attīstība, Fiziskā attīstība. Spēle spēj nodrošināt bērna pamatdarbības, kā arī bērnu aktivitāšu organizēšanas formas. Spēles darbības īpašais saturs ir atkarīgs no bērnu vecuma un individuālajām īpašībām. Bērns aktīvi mijiedarbojas ar vienaudžiem un pieaugušajiem, piedalās

kopīgās spēlēs. Pirmsskolas vecuma bērnam jāspēj apspriesties, jāņem vērā citu cilvēku intereses un izjūtas, jāprot iesaistīties neveiksmēs un priecāties par citu panākumiem. Pienācīgā veidā prot izpaust savas jūtas, tostarp sajūtu ticēt sev pašam, jāmeģina atrisināt konfliktus. Bērnam ir attīstīta iztēle, kas tiek īstenota dažādās aktivitātēs, un galvenokārt spēlēs; bērnam var piedāvāt dažādu spēļu formas un veidus, kas izšķir nosacītās un reālās situācijas, bērns spēj paklausīt dažādiem noteikumiem un sociālajām normām. Bērnam veidojas pietiekami laba sarunvaloda, spēj izteikt savas domas un vēlmes, spēj runāt, izteikt savas domas, jūtas, pamato savas vēlmes, izveido runas paziņojumu jebkurā komunikācijas situācijā (Firsova, 2001).

Bērnam nepieciešama pareizi sakārtota, atbilstoša vide, lai spētu mācīties. Tai jābūt tādai, kas netraucētu bērna spontanitāti, pašiniciatīvu, brīvību spēlējoties, taču šajā vidē pieaugušajam ir jābūt vadošajā lomā (Beļickis, 2001).

Darba autore analizējot literatūras avotus atzīst, ka bērnam ir nepieciešams izjust brīvību spēlējoties un nodrošināt sajūtu, ka viņš ir vadošais, taču īstenībā viss notiek pieaugušā kontrolē un pārziņā.

Milzīga loma bērna attīstībā un audzināšanā pieder spēlei – svarīgākajam bērnu aktivitātes veidam. Tas ir efektīvs līdzeklis pirmsskolas vecuma bērnu personības veidošanai, viņa morālajām un veltīgajām īpašībām, spēle apzinās nepieciešamību ietekmēt pasauli. Volodina, balstoties uz I. Suhomlinski atzīmē, ka "spēle ir milzīgs spilgts logs, caur kuru dzīvības ideju un koncepciju plūsma par apkārtējo pasauli iekļaujas bērna garīgajā pasaulē. Spēle ir dzirksteles, kas aizdegas aizraujošu zinātkāri un zinātkāri." Pirmkārt, spēle, jo mēs runājam par vīrieša un bērna spēlēm, ir nozīmīga darbība, tas ir, jēgpilnu darbību kopums, ko apvieno motīvu vienotība. Spēle ir darbība, tā izpaužas kā indivīda noteiktā attieksme pret apkārtējo realitāti (Volodina, Ziganovs, 2008).

Caur spēli bērns var iepazīt apkārtējo pasauli – daba, sabiedriskās dzīves norises, izsauc bērnam lielu interesi un vēlmi to izprast, noskaidrot atsevišķu parādību saistību un sakarības. Praktiski darbojoties bērnam attīstās emocionālie, intelektuālie, mākslinieciskie faktori. Bērns aktivizē savas zināšanas darbības procesā, rīcībā, runā, spriedumos. Saskaroties ar jauniem priekšmetiem, parādībām, informācijas plūsmu, bērns ne reti apjūk. Pieaugušā loma ir palīdzēt tikt galā ar neapgūto un nesaprotamo. Optimāla bērna runas attīstība iespējama tikai ar mērķtiecīgu, sistemātisku, bērna vecumposmam atbilstošu apmācību, ko labi var papildināt spēle. (Маркова, 1976)

Darba autore secina, ka bērnam ir daudz vienkāršāk izprast un saprast lietas, ja tas notiek spēlējoties un lietojot viņam saprotamu valodu. Šādā veidā tiek nodrošināta bērna pilnveidojošāka attīstība.

Spēle un rotaļāšanās ir sastāvdaļa no bērnu ikdienas, tā arī ir pieaugušo cilvēku dzīves neatņemama sastāvdaļa, spēja spēlēt un rotaļāties ir vesela individualitātes struktūras pazīme, vairāk vai mazāk, spēle veido un nostiprina harmoniju cilvēka iezīmēs. Ir novērots, ka spēļu lietderība vecākos neizraisa uzticības sajūtas, tiek apšaubīta spēļu un rotaļu jēga. Vecākiem pierasta un saprotama biežāk ir prakse uz mērķtiecīgi vērstām darbībām. “Respektīvi, tu lasīsi, atstāstīsi, tev būs laba atzīme,” tradicionālo mācīšanās metodi apraksta Andžāne. Andžāne norāda, ka vecāki spēlēšanos traktē kā neko nedarišanu. Taču bērnībā caur spēles un spēlēšanās principu tiek veidota tāda attieksme un uztvere pret dzīvi, kāda šim cilvēkam būs arī pieaugušā vecumā. Spēlējoties ir vieglāk apgūt arī jaunas zināšanas (Andžāne,2017).

Darba autore pilnībā piekrīt apgalvojumiem, ka spēle ir lietderīgs un mērķtiecīgs paņēmiens iecerēto mērķu sasniegšanai – apgūt vieglāk jaunas zināšanas.

L.Grahams (Graham, 2016) balstoties uz S. Jangu, atzīmē, ka galda spēles attīsta bērnu stratēģisko un abstrakto domāšanu, māca sadarboties ar citiem cilvēkiem. Galda spēles māca bērnam aizdomāties par savu rīcību, rīcības sekām, novērtēt riska iespējas, meklēt saikni starp cēloņiem un iespējamajām sekām. Atkal ir cienā ģimenēs ir galda spēles, tās atgūst pamazām savu iepriekšējo popularitāti, spēles ir iecienītas pieaugušo un bērnu starpā. Spēle atkal ir jauns socializēšanās veids un draugu iegūšanas iespēja. Jo lielāks skaits spēlētāju spēlē piedalās, jo lielāka iespēja tiek dota bērnam apgūt komunikāciju iemaņas. Spēlē svarīgu lomu veido uzdevumi, kuros nozīmīgs ir reakcijas ātrums, jo šāda veida spēle pastiprināti attīsta bērna uzmanību, pēc mediķu domām tas pozitīvi un tikai labvēlīgi sekmē bērnu nervu sistēmas attīstību. Vislielākais guvums spēlējot galda spēles ir dialoga veidošana ar pārējiem spēles dalībniekiem, komunikāciju spēju veidošana un disciplīnas nostiprināšana, prasme izprast uzvaras un zaudēšanas būtību.

Darba autore pilnībā piekrīt apgalvojumam par spēļu būtības nozīmīgumu. Spēle bērnam attīsta visas prasmes, galvenokārt komunikāciju ar apkārtējiem.

Rotaļāšanās ir pirmsskolas vecuma bērnu dzīvesveids. Rotaļājoties bērns rada savu domu, jūtu, izjūtu pasauli – viņš domā, sacer, salīdzina, runā, izdomā, priecājas, skumst, smejas, dusmojas. Viņš mācās caur rotaļu vērot, strādāt, zīmēt eksperimentēt, pagatavot rotaļlietu. Rotaļa nodarbina, palīdz bērnam izprast sevi, iedziļināties vienaudžu un pieaugušo attiecībās. Rotaļāšanās sekmē bērna varēšanu, neatkarību, patstāvību. Vai arī otrādi – bērns pārdzīvo savu vienatni, neprasmi sadarboties ar rotaļu biedriem (Dzintere, Stangaine,2005)

Katrā dzīves posmā attieksme pret spēli ir atšķirīga, tomēr, bērnībā:

- spēle ir nopietns darbs katram bērnam, tajā viņš var dzīvot pēc saviem noteikumiem, un būt noteicējs par savu darbību un rīcību;

- spēle ir izaicinājums, spēlējoties kopā ar draugiem var izvēlēties kādas spēles spēlēt; kur un kā spēlēt – telpā vai laukā, klusi vai skaļi, nopietni vai smieklīgi, ar piepūli vai bez piepūles;
- spēles bērniem augot mainās, tās kļūst nopietnākas, ilgākas, sarežģītākas, jēgpilnākas;
- fonemātiskās uztveres pilnveidošana ir ļoti nozīmīga bērna attīstībai veselumā;
- spēles elementi sekmē fonemātiskās uztveres pilnveidi – rada emocionāli labvēlīgu vidi, attīsta iztēli, veicina pārliecību saviem spēkiem un spējām, ļauj bērniem uzņemties iniciatīvu;
- fonemātiskās uztveres pilnveide, būtiski ietekmē sekmīgu bērna mācīšanās procesu skolā;
- spēles laikā bērns praktizē savas iemaņas, nostiprina un pilnveido apgūtās prasmes, apgūst jaunas prasmes, bagātina priekšstatus par dzīvi un tās likumībām, bagātina pieredzi, analizē un interpretē situācijas un notikumus (Tūbele, Vilka, 2016).

Svarīgi ir pareizi organizēt un vadīt spēli, pielietojot atbilstošas metodes, paņēmienus spēles gaitā, lai spēles dalībnieki kontaktētos un klausītos spēles noteikumos, tos izpildītu. Šādā veidā ir iespējams sasniegt sākotnēji iecerēto mērķi attiecībā uz bērna vajadzībām, attīstības sekmēšanu. Galvenais, pareizi izvēlēties spēli un izvirzīt tās noteikumus, lai tie būtu skaidri, vecumam atbilstoši un bērnam saprotami. Svarīgi ir pakāpeniski pāriet no jau zināmām spēlēm pie nezināmām, lai bērns spētu pakāpeniski apgūt un iegaumēt, apkopot savas zināšanas un iepriekšējo pieredzi. Tas pats jāievēro arī ar spēļu sarežģītības pakāpēm – no vienkāršā pakāpeniski uz sarežģītāku līmeni (Иванов, Михайлова, 1991, 91)

Katra traucējuma novēršanas gadījumā ir jābalstās uz bērna mācīšanās individuālo spēju noteikšanu, jānoskaidro bērna individuālo prasmju, īpašību, darbošanās attīstības līmenis (Smita, Strika 1998, 98).

Balstoties uz literatūras avotu izpēti, darba autore secina, ka svarīgi ir apzināt bērna individuālās prasmes, lai spētu izvērtēt un izvēlēties spēli atbilstoši konkrētā bērna vajadzībām.

Bērns rotaļājas nevis sava prieka, savas patikas dēļ, bet lai izzinātu lietu iekšējās likumības un tādējādi iemācītos ar šīm lietām atbilstoši rīkoties. Ja bērns savas vajadzības un spējas ir apmierinājis, var tikt izvirzīti jauni uzdevumi. Nav iespējams visus bērnus vienlaicīgi mācīt ar tām pašām metodēm un mācību vielu. Bērns pats izlemj, ko mācīties. Svarīga ir bērna individualitātes ievērošana (Beļickis, 2001, 179).

Darba autore secina, ka galda spēle ir taustāma lieta, kas ir svarīgi bērna attīstībai, bērna valodas bagātināšanai. Mūsdienās spēles tiek izgatavotas no visādiem materiāliem, tās spēj sniegt dažādas sajūtas: no kartona, metāla, plastikas, koka, akmens, stikla, auduma. Daudzu

spēļu burvības noslēpums ir tas, ka šīm spēlēm pastāv iespēja mainīt sarežģītības pakāpi no pirmsskolas vecumam atbilstoša līmeņa līdz par sarežģītam, kas piemērots pieaugušajiem.

Katrai spēlei ir savi didaktiskie uzdevumi. Pirmsskolas vecuma bērni didaktiskajās rotaļās mācās noskaidrot kvalitāti un kvantitāti lietām, atcerēties un salīdzināt priekšmetus, priekšmetiskās darbības un lietas pēc pazīmēm. Aplūkojot attēlos redzamos priekšmetus, dzīvniekus, meklē atšķirīgo un kopīgo, noskaidro līdzās pazīmes. Šādi tiek attīstīta bērnu uzmanība un griba. Izmantojot dažādas didaktiskās rotaļas, tiek paplašināts priekšstats par apkārtējām lietām un parādībām. (Seliverstova, 2008).

Didaktisko rotaļu mērķis un nozīme ir mācīt bērnus:

- precizēt, nostiprināt un paplašināt bērnu priekšstatus par apkārtni,
- padziļināt zināšanas par priekšmetiem, to raksturīgākajām pazīmēm – krāsu , formu, lielumu, izvietojumu,
- attīstīt domāšanu un valodu, veidot intelektuālās darbības; didaktiskās rotaļas prasa koncentrēšanos, attīsta spiešanas iemaņas,
- veidot morālo audzināšanu, kam nepieciešama uzmanības un gribas vingrināšana. (Skrube, Kalniņa, 1983, 64)

Pētot zinātnisko literatūru, darba autore apstiprina domas, ka spēļu aktivitātes vērtība ir tā, ka tai ir vislielākais potenciāls bērnu komunikācijas veidošanā. Darba autore secina, ka spēļu spēlēšanai ir liela loma bērnu sociālās dzīves izpratnei, spēle, tāpat kā citas darbības, ļauj bērniem ļoti agrīnās attīstības stadijās veidot šos vai citus saziņas veidus pašpietiekamā veidā. Spēlē kā vadošajā aktivitātē prasmīgi tiek sekmēti garīgie un izziņas procesi, sākot no visvienkāršākā līdz vissarežģītākajai. Spēļu aktivitāte veido īpaši labvēlīgus apstākļus intelekta attīstībai, pārejai no vizuāli efektīvas domāšanas uz verbālās – loģiskās domāšanas elementiem. Spēlē attīstās bērna spējas uztvert, domāt, rīkoties atbilstoši noteikumiem. Īpaša nozīme ir spēlē motivācijas veidošanai un bērna patstāvīgai rīcībai.

2. Pedagoģiskā izmēģinājuma metodes 4 – 5 gadīgiem bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību vārdu krājuma pilnveidošanā

2.1. Pētījumā izmantoto metožu apraksts

Pētījuma pedagoģiskā izmēģinājuma darbības gaita notiek Alūksnes X pirmsskolas izglītības iestādē. Tajā piedalās 10 bērni vecumā no 4 – 5 gadiem, no tiem 5 bērni ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību (3. runas attīstības līmenis). Pētījumā bērnu vārdi mainīti. Pētījums ilgst no 2018. gada oktobra – 2019. gada aprīlim.

Pārmaiņu laikā, kad mainās sabiedrības vērtību sistēma, vajadzības un intereses. Pārmaiņas skar arī izglītības sistēmu, tajā skaitā – pirmsskolas izglītību. Pārmaiņas pirmsskolas izglītībā ir likumsakarīgas, jo, mainoties sabiedrībai, mainās arī pirmsskolēns. Nozīmīga kļūst bērna spēja domāt, pieņemt lēmumus, komunicēt, būt atbildīgam (Miesniece, 2016)

Pedagoģisko pētījumu metodes balstās uz literatūras avotu izpēti. Izpētot literatūru, dažādu autoru skatījumus, atziņas, tiek izvēlēta pētījumu darba tēma, izvirzīts mērķis, precizēti ar mērķi saistītie uzdevumi, izstrādāta turpmākā darba metodika.

Metode (gr. methodos – pētīšanas ceļš) – noteikta mērķa sasniegšanas, konkrēta uzdevuma risināšanas veids, esamības teorētiskās un praktiskās izpētes paņēmieni un operāciju kopums. Dabas un sabiedriskās dzīves parādību izzināšanas un pētīšanas paņēmieni kopums kā apzinātu secīgu darbību komplekss, ko izmanto kā darbības principu „kā veikt” kāda darba uzdevuma risināšanā, pētījumos un tml., lai sasniegtu izvirzītajiem mērķiem atbilstošus rezultātus. (Albrehta, 1998)

Darba autores pētījumā **izmantotās metodes**: zinātniskās literatūras avotu izpēte, bērnu novērošana pirmsskolas izglītības iestādē, bērnu runas attīstības līmeņu logopēdiskā izpēte, pedagoģiskās izmēģinājumu darbības veikšana, izpētes rezultātu matemātiskā apkopošana.

Diplomdarba teorētiskajā daļā tiek veikta zinātnisko avotu izpēte par bērnu attīstību pedagoģiskajā, psiholoģiskajā un logopēdiskajā skatījumā, atbilstoši konkrētajam bērnu vecumposmam. Literatūras avotu izpēte paplašina teorētisko zināšanu redzes lauku, iespēju pielietot teorētiskās atziņas praktiskā darbībā.

Novērošana – pētījumu metode, kura tiek plaši pielietota, šī metode tiek mērķtiecīgi un plānveidīgi organizēta. Novērošanas metode sniedz objektīvus rezultātus, ietverot raksturīgāko, būtiskāko, saskatot vispārīgo un konkrēto. Ar šo metodi pedagogs izvērtē, tuvāk iepazīst bērnu tiešās uztveres ceļā, dabiskos apstākļos (Albrehta, 1998, 32, Jurgena, 2002, 45).

Darba autore novērošanas metodi pielietoja frontālās pārbaudes ietvaros. Pedagoģiskā pētījuma veikšanai, izmantojot frontālo metodi, tika novēroti bērni, dažādos dienas režīma ietvaros, spēlējoties, mācoties, saskarsmē ar apkārtējiem.

Individuālā runas pārbaude tiek veikta rūpīgi un sistēmiski, pēc iegūtajiem novērojumiem nosaka logopēdiskā korekcijas darba virzienus un sasniedzamo mērķi (Miltiņa, 2005, 61).

S. Tūbele norāda uz vispusīgu apsekošanu, kurā jāpārbauda skaņu izrunas traucējumi, fonemātiskie procesi, vārdu krājums un gramatika, atzīmējot būtisku nozīmi skarto valodas komponentu saiknei ar citiem runas komponentiem un kognitīvajiem procesiem (Tūbele, 2002, 11).

Darba autore individuālās runas pārbaudes metodi pielietoja, lai veiktu bērnu individuālās runas, valodas pārbaudi, izvirzītu korekcijas darba virzienus, lai sasniegtu izvirzīto mērķi.

Pedagoģiskā izmēģinājuma darbība – mērķtiecīgi organizēta noteikta metode, darba paņēmieni pārbaude, lai atklātu tā efektivitāti, iedarbīgumu. Izmēģinājuma jeb eksperimentālā Tiek reģistrētas pētījuma situācijas, to izmaiņas pēc konkrēta laika perioda. Pareizi organizēta un veikta izmēģinājuma darbība ļauj pārbaudīt hipotēzi par cēloņu un seku sakarībām (Jurgena,2002,56)

Darba autore pedagoģiskā izmēģinājuma darbības metodi pielietoja, lai mērķtiecīgi organizētu un veiktu dažādas pētījuma situācijas, konstatētu un reģistrētu tās pēc noteikta laika perioda.

Izpētes rezultātu matemātiskā apkopošana – iegūto informāciju ir nepieciešams salīdzināt, izanalizēt un apkopot, lai noteiktu rezultātu (Albrehta,1998, 14)

Rezultātu matemātisko apstrādi veic Microsoft Office Excel programmā.

Praktisko pētījumu veikšanai tika izdalīti trīs posmi :

1. posms – dažādu autoru skatījums par vārdu krājumu, tā attīstīšana un pilnveidošana ,un korekcijas iespēju veikšana;
2. posms – galda spēļu analizēšana vārdu krājumu pilnveidošanai bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību;
3. posms – pētījuma veikšana vārdu krājumu pilnveidošanai bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību.

2.2. Bērnu ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību vārdu krājuma izpēte

Lai veiktu pētījumu, 2018. gada oktobrī, apskatot, iepazīstot bērnu valodas attīstības logopēdiskās kartes, un veicot pārrunas ar grupu skolotājām, secinu, ka pirmsskolas 4 – 5 gadīgo bērnu grupās ir bērni ar fonētiski fonemātiskajiem traucējumiem, un ir bērni ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību.

Pirmsskolas grupā kopumā tika novēroti desmit bērni, kurus, pārbaudot individuāli, tika konstatēts, ka pieciem bērniem ir fonētiski fonemātiskie traucējumi, bet pieciem bērniem ir valodas sistēmas nepietiekamas attīstības 3.līmenis. Šos novērojumus apstiprina ieraksti bērnu logopēdiskajās valodas attīstības kartēs. Lai veiktu vārdu krājuma izpēti un iegūtu, un apkopotu rezultātus, precīzi jānosaka logopēdiskā darba virziens un uz tā pamata jābalstās turpmākajā bērnu individuālās izpētes procesā.

Darbā ar bērniem, kuriem ir VSNA tiek izšķirti vairāki posmi, kuri jāapvieno logopēdiskajā darbībā: vārdu krājuma nostiprināšana, paplašināšana, bagātināšana, saistītās runas veidošana, fonemātisko procesu attīstība, kā arī skaņu izrunas korekcija.

Plānojot logopēdisko darbību, vērā tiek ņemts tematiskās savstarpējās saistības princips, kurš paredz iesaistīt dažādus stāstījuma veidus nodarbību tematikas ietvaros (Tūbele,2002).

Empīriskās daļas pētījums norit 3 vārdšķiru apjomā (**lietvārds, darbības vārds, īpašības vārds**).

Lai pārbaudītu bērna vārdu krājumu, jānosaka bērna:

- aktīvais vārdu krājums,
- vārdu krājuma apjoms,
- vārdu krājuma kvalitāte.

Šai metodei nepieciešams izmantot priekšmetu kartītes, attēlus, kuros atveidoti dažādi priekšmeti, priekšmetu darbības, īpašību attēlojums. Attēli, kurus var tematiski sakārtot, sagrupēt (dzīvnieki, augi, apģērbs, transports).

Lai pārbaudītu bērna vārdu krājuma apjomu, jāizmanto šādi paņēmieni:

- nosaukt priekšmetus un to vispārinošos vārdus,
- nosaukt īpašības,
- nosaukt priekšmetu pēc apraksta (Tūbele,Lūse,2012,30).

Darba gaitā tiek veikta bērnu vārdu krājuma padziļināta izpēte, bērnu aktīvā vārdu krājuma izziņāšana saistībā ar izvēlēto tēmu, darba autores pētījumi un analīze katra bērna dažādu vārdšķiru apguvei (lietvārds, darbības vārds, īpašības vārds) . Izvēlētās tēmas: dzīvnieki, augļi un dārzeņi, kukaiņi (skatīt 2.tabulu).

2.tabula .Dažādu vārdšķiru apguves pārbaudes nosacījumi pēc tēmām

Tēma	Vārdšķiras	Pielikumi
Dzīvnieki	Lietvārdi, darbības vārdi, īpašības vārdi.	3.1. pielikums
Augļi un dārzeņi		3.2. pielikums
Kukaiņi		3.3. pielikums

1.tēma “Dzīvnieki”. Tēmas ietvaros tiek pārbaudīts bērnu vārdu krājums, prasme nosaukt (lietvārdus, darbības vārdus, īpašības vārdus), pēc attēlu kartītēs redzamā: zaķis, kaķis, ezis, zirgs, lācis, lapsa, suns, cūka, kurmis, vāvere. Bērniem jānosauc desmit lietvārdi, iespējamās darbības ,to īpašības. Kopējais punktu skaits10, katram pareizi nosauktam vārdam tiek piešķirts 1 punkts, kas atbilst 10%, 10 punkti atbilst 100%. (skat.3.1. pielikums)

3.tabula. Prasme nosaukt lietvārdu 2018.gada oktobrī

Bērna vārds	Bērna nosauktie lietvārdi tēma ”Dzīvnieki”	Bērnu nosauktie lietvārdi procentuāli
Enija	Zaķis, kaķis, lācis, suns, cūka, ezis	60%
Paula	Zaķis, kaķis, lācis, suns, lapsa, ezis, cūka	70%
Rihards	Zaķis, kaķis, lācis, suns	40%
Artis	Zaķis, kaķis, lācis, cūka, zirgs, ezis, suns	70%
Laura	Kaķis, cūka, zaķis, lācis, ezis	50%

Visi minēti bērni apmeklē pirmsskolas izglītības iestādi. Paula un Artis apmeklē logopēdijas nodarbības no 2016. gada rudens, bet Enija, Rihards un Laura sāka logopēdu apmeklēt 2017. gada rudenī. **Paulai** ir 5 gadi, **Artim** 4,10 gadi, abi bērni nosauca vienādu lietvārdu skaitu pēc dotajiem attēliem, Paula nosauca lapsu, taču nenosauca zirgu, kurmi nosauca par melni un vāveri par lēcēju, bet Artis nosauca zirgu, taču nenosauca lapsu, vāveri arī nevarēja nosaukt. Abi bērni nosauca 70% no visiem dzīvniekiem. **Enijai** ir 4,6 gadi ,viņa nosauca 60% no attēlos redzamajiem dzīvniekiem, lapsu meitene nodēvēja par lielu suni, kurmi nezināja un vāvere bija tā smukā . **Laurai** ir 4,5 gadi, meitene nosauca 50% no attēlos redzamajiem dzīvniekiem, lapsu nosauca par astaini, zirgu par poniju, kurmi un vāveri nevarēja nosaukt. **Rihardam** ir 4,9 gadi, viņš nosauca vismazāk lietvārdu ,40% no attēlos redzamajiem dzīvniekiem, cūku Rihards nosauca par ruksīti, ezi par adatiņu, bet lapsu, zirgu , kurmi ,vāveri nenosauca vispār.

Bērnām jānosauc 10 darbības vārdi: gul, ēd, skatās, sēž, spēlējas, pūš, rūc, skrien, lec, rok pēc attēlos redzamajām darbībām un pēc pieredzes, par katru patstāvīgi nosaukto darbības vārdu piefiksē un pievieno 10% (skat. 4.1. pielikumu). Bērnu atbildes apkopotas tabulā (skat.4.tabulu)

4.tabula. Prasme nosaukt darbības vārdu 2018.gada oktobrī

Bērna vārds	Bērna nosauktie darbības vārdi tēma "Dzīvnieki"	Bērnu nosauktie darbības vārdi procentuāli
Enija	Guļ, skatās, sēž, pūš	40%
Paula	Ēd, gul, sēž, spēlējas, skatās	50%
Rihards	Guļ, sēž, skatās	30%
Artis	Guļ, ēd, sēž, klausās, spēlējas	40%
Laura	Guļ, sēž, skatās	30%

Vislielāko darbības vārdu skaitu 50 % nosauca **Paula**, skatoties pēc attēliem, patstāvīgi vienu darbības vārdu nosauca tikai **Artis** – klausās ,kopā nosaucot 40% darbību, arī **Enija** nosauca 40% darbību, taču, tikai no attēlos redzamā. **Laura un Rihards** nosauca 30% darbību – gul, sēž, skatās. Netika nosauktas darbības: rūc, skrien, lec un rok.

Bērnām jānosauc 10 īpašības vārdi: liels, mazs, pūkains, adatains, dusmīgs, priecīgs, resns, balts, melns, rozā. (skat. 4.1.pielikumu). Ņemot vērā bērnu iepriekšējo pieredzi, tika piefiksēti nosauktie dzīvniekus raksturojošie vārdi pēc to pazīmēm, ko bērns nosauc patstāvīgi, kas rezultātā par katru vārdu pievieno 10% Apkopotos atbilžu rezultātus (skat. 5.tabula)

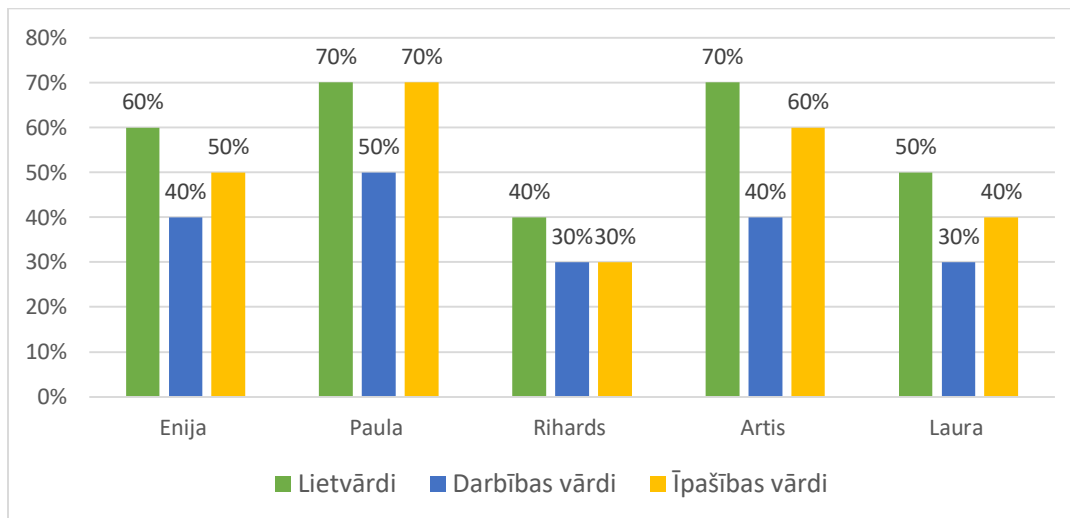
5.tabula.Prasme nosaukt īpašības vārdus 2018.gada oktobrī

Bērna vārds	Bērna nosauktie īpašības vārdi, tēma "Dzīvnieki"	Bērna nosauktie īpašības vārdi procentuāli
Enija	Liels,mazs,pūkains,adatains,dusmīgs	50%
Paula	Liels, maziņš, resns, priecīgs, dusmīgs,rozā,balts	70%
Rihards	Liels, apaļš, ass	30%
Artis	Liels, maziņš, dusmīgs, melns, stiprs, ass	60%
Laura	Liels, mazs, pūkains, rozā	40%

Vislielāko vārdu skaitu nosauca **Paula**, nosaucot 70% no attēlos redzamajiem īpašības vārdiem, **Artis** nosauca 60%, no kuriem divi vārdi bija patstāvīgi nosaukti: **stiprs** un **ass**. **Enija**

nosauca pusi no attēlotajām īpašībām – 50 %, **Laura** nosauca četrus īpašības vārdus, nedomājot teica, ka vairāk neatceras. **Rihards** nosauca tikai trīs vārdus, taču viens no tiem tika nosaukts izmantojot personīgo pieredzi – **ass**.

Bērniem bija jānosauc 10 lietvārdi, 10 darbības vārdi, 10 īpašības vārdi. Bērnu individuālo vārdšķiru lietojumu valodā var aplūkot diagrammā (skat. 2.attēlu)

2.attēls. Lietvārdu, darbības vārdu, īpašības vārdu lietojums bērnu vārdu krājumā 2018.gada rudenī.

2.tēma “Augļi un dārzeņi” Tēmas ietvaros tiek pārbaudīts bērnu vārdu krājums, prasme nosaukt (lietvārdus, darbības vārdus, īpašības vārdus), pēc attēlu kartītēs redzamā: ābols, kartupelis, burkāns, sīpols, kāposts, gurķis, tomāts, zirņi, bumbieris, ķirbis. Bērniem jānosauc desmit lietvārdi, iespējamās dabības, to īpašības. Kopējais punktu skaits 10, katram pareizi nosauktam vārdam tiek piešķirts 1 punkts, kas atbilst 10%, 10 punkti atbilst 100%. (skat. 3.2.pielikumu)

6.tabula. Prasme nosaukt lietvārdus, tēma “Augļi un dārzeņi” 2018.gada oktobrī

Bērns	Bērns nosauktie lietvārdi tēma “Augļi un dārzeņi”	Bērns nosauktie lietvārdi procentuāli
Enija	Ābols, burkāns, sīpols, tomāts, bumbieris	50%
Paula	Ābols, kartupelis, burkāns, sīpols, gurķis, tomāts, bumbieris	70%
Rihards	Ābols, burkāns	20%
Artis	Ābols, burkāns, sīpols, gurķis, tomāts, bumbieris	60%
Laura	Ābols, burkāns, sīpols, gurķis, bumbieris	50%

Visvairāk augļu un dārzeņu, kā redzams, varēja nosaukt **Paula**, tie ir 7 lietvārdi no 10, meitene nenosauca zirni, ķirbi un kāpostu, lai gan kāposta vietā pateica salāts.

Artis nosauca 6 lietvārdus, kartupeli nodēvēja par tupuli un ķirbi par mega arbūzu. **Enija** un **Laura** nosauca vienādu lietvārdu skaitu, abas 5, taču Enija kartupeli nosauca par tupeni. **Rihards** spēja nosaukt rikai 2 lietvārdus – ābols un burkāns, tomātu nosauca par vēlvienu ābolu un gurķi par vēlvienu burkānu.

Bērnām jānosauc 10 darbības vārdi, par katru pareizi nosauktu vārdu 1 punkts, kas atbilst 10% un pēc pieredzes, par katru patstāvīgi nosaukto darbības vārdu piefiksē un pievieno 10% : rakt, likt, nest, ēst, sēt, stādīt, laistīt, vest, griezt, lasīt. (Skatīt 7.tabulu).

7. tabula. Prasme nosaukt darbības vārdu, tēma “Augļi un dārzeņi” 2018. gada oktobrī

Bērna vārds	Bērna nosauktie darbības vārdi tēma “Augļi un dārzeņi”	Bērnu nosauktie darbības vārdi procentuāli
Enija	Ēst, laistīt, griezt	30%
Paula	Rakt, ēst, stādīt, laistīt, griezt	50%
Rihards	Ēst, griezt	20%
Artis	Rakt, nest, stādīt, laistīt	40%
Laura	Ēst, stādīt, griezt	30%

Darbības vārdu nosaukšana sagādāja grūtības. **Paula** nosauca pusi no zināmajiem vārdiem, **Artis** četrus, **Enija** un **Laura** 3, bet **Rihards** tikai 2. Neviens no bērniem nenosauca darbības: likt, vest, lasīt.

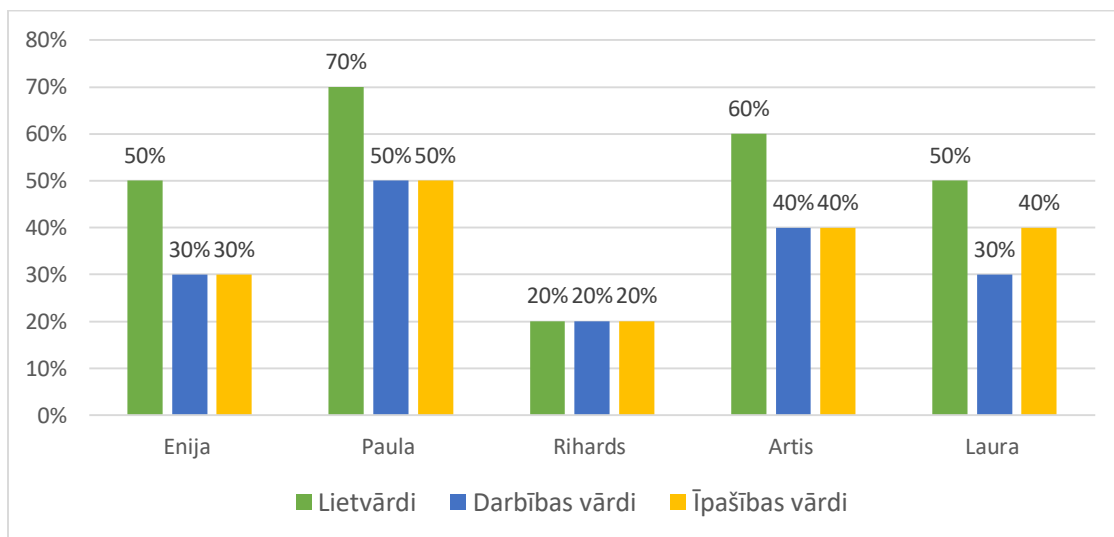
Bērnām jānosauc 10 īpašības vārdi (skat. 5.2. pielikumu). Par katru pareizi nosauktu vārdu 1 punkts, kas atbilst 10%. Ņemot vērā bērnu iepriekšējo pieredzi, tika piefiksēti nosauktie augļus un dārzeņus raksturojošie vārdi pēc to pazīmēm, ko bērns nosauc patstāvīgi, kas rezultātā par katru vārdu pievieno 10% : liels, mazs, ciets, slapjš, sagriezts, sarkans, dzeltens, zaļš, brūns, oranžs. Skatīt 8.tabulu.

8. tabula. Prasme nosaukt īpašības vārdu, tēma “Augļi un dārzeņi” 2018. gada oktobrī

Bērna vārds	Bērna nosauktie īpašības vārdi tēma “Augļi un dārzeņi”	Bērnu nosauktie darbības vārdi procentuāli
Enija	Liels, mazs, sarkans	30%
Paula	Liels, mazs, sarkans, dzeltens, zaļš	50%
Rihards	Liels, mazs	20%
Artis	Liels, mazs, dzeltens, zaļš	40%
Laura	Liels, mazs, sarkans, dzeltens	40%

Visi bērni varēja nosaukt īpašības vārdus: liels un mazs, tie arī bija vienīgie vārdi, kurus nosauca **Rihards**, **Enija** pievienoja klāt sarkano krāsu, jo tā ir vienīgā krāsa, kuru viņa zina nosaukt. **Laura** un **Artis** nosauca vienādu skaitu vārdu, Artim grūtības sagādā nosaukt krāsas, viņam tās jūk. **Paula** nosauca visvairāk īpašības vārdu šajā tēmā – 50 %

Bērniem bija jānosauc 10 lietvārdi, 10 iespējamās darbības vārdi un 10 īpašības vārdi (skat. 3.attēlu)

3.attēls. Lietvārdu, darbības vārdu, īpašības vārdu lietojums bērnu vārdu krājumā 2018.gada rudenī.

3.tēma “Kukaiņi”. Tēmas ietvaros tiek pārbaudīts bērnu vārdu krājums, prasme nosaukt (lietvārdus, darbības vārdus, īpašības vārdus), pēc attēlu kartītēs redzamā: muša, zirneklis, bite, ods, spāre, sienāzis, taurenis, vabole, bismārīte, skudra. Bērniem jānosauc desmit lietvārdi, iespējamās dabības, to īpašības. Kopējais punktu skaits 10, katram pareizi nosauktam vārdam tiek piešķirts 1 punkts, kas atbilst 10%, 10 punkti atbilst 100%. (skat. 3.3. pielikumu)

Bērnu atbilžu apkopojumu (skat. 9.tabula)

9.tabula. Prasme nosaukt lietvārdus, tēma “Kukaiņi”, 2018.gada oktobrī

Bērns	Bērns nosauktie lietvārdi tēma “Kukaiņi”	Bērns nosauktie lietvārdi procentuāli
Enija	Muša, zirneklis, taurenis, bite, bismārīte, sienāzis	60%
Paula	Muša, zirneklis, bite, taurenis, bismārīte, skudra	60%
Rihards	Taurenis, vabole, zirneklis	30%

Artis	Muša, zirneklis, bite, sienāzis, taurenis, bismārīte, skudra	70%
Laura	Zirneklis, bite, taurenis, vabole, skudra	50%

Šī tēma ir viena no aktuālākajām tēmām Artim, ko pierāda atbilžu rezultāti. **Artis** nosauca **70%** no iespējamajiem lietvārdiem, odu nosauca par knisli un spāri par lidoni. **Paula** un **Enija** varēja nosaukt **60%** lietvārdu, Paula neatpazina odu, vaboli, spāri, bet sienāzi nosauca par čīgātāju, savukārt Enija odu nodēvēja par sīko, vaboli par ragaini, bet pārējos nezināja. **Laura** spēja nosaukt **50%** no iespējamajiem lietvārdiem, bet **Rihards 30%**.

Bērnām jānosauc 10 darbības vārdi (skat. 4.3.pielikumu). Par katru pareizi nosauktu vārdu 1 punkts, kas atbilst 10% un pēc pieredzes, par katru patstāvīgi nosaukto darbības vārdu piefiksē un pievieno 10%: lido, tup, skatās, rāpo, kož, lec, rūc, skrien, dūc, sūc . (skat. 10.tabulu)

10. tabula. Prasme nosaukt darbības vārdu, tēma “Kukaiņi” 2018. gada oktobrī

Bērna vārds	Bērna nosauktie darbības vārdi tēma “Kukaiņi”	Bērnu nosauktie darbības vārdi procentuāli
Enija	Lido, rāpo, kož	30%
Paula	Lido, skatās, rāpo, kož, lec	50%
Rihards	Lido, kož, rāpo	30%
Artis	Lido, rāpo, kož, sūc, lec	50%
Laura	Lido, skatās, rāpo, kož	40%

Paula un **Artis** abi nosauca visvairāk darbības vārdu šajā tēmā – **50%**, Artis zināja nosaukt vārdu sūc, bet Paula nosauca – skatās. **Laura** zināja nosaukt **40%** darbības vārdu, bet **Enija** un **Rihards** abi **30%** darbības vārdu, neviens no viņiem pat nepadomāja, uzreiz atbildēja, ka virāk nezina.

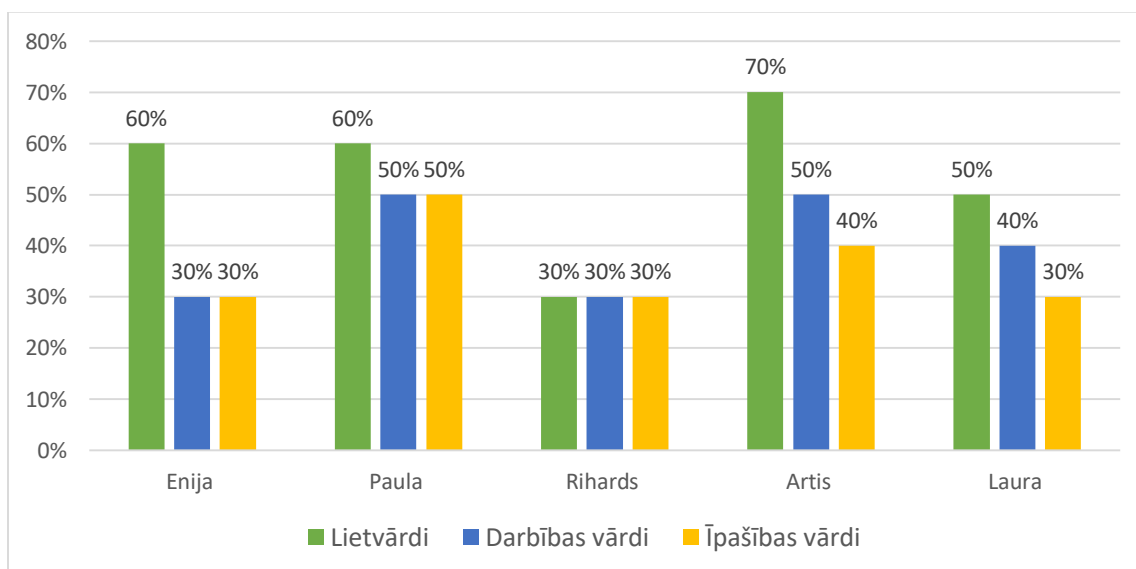
Bērnām jānosauc 10 īpašības vārdi (skat.5.3. pielikumu) par katru pareizi nosauktu vārdu 1 punkts, kas atbilst 10%. Ņemot vērā bērnu iepriekšējo pieredzi, tika piefiksēti nosauktie kukaiņus raksturojošie vārdi pēc to pazīmēm, ko bērns nosauc patstāvīgi, kas rezultātā par katru vārdu pievieno 10% : Īss, garš, ātrs, sarkans, dzeltens, zaļš, tievs, apaļš, spīdīgs, čakls . (skat. 11.tabulu)

11.tabula. Prasme nosaukt īpašības vārdu, tēma “Kukaiņi” 2018.gada oktobrī

Bērna vārds	Bērna nosauktie darbības vārdi tēma “Kukaiņi”	Bērnu nosauktie darbības vārdi procentuāli
-------------	---	--

Enija	Garš, sarkans, apaļš	30%
Paula	Īss, garš, sarkans, dzeltens, zaļš	50%
Rihards	Garš, tievs, apaļš	30%
Artis	Īss, garš, dzeltens, zaļš	40%
Laura	Garš, sarkans, dzeltens	30%

Visvairāk īpašības vārdu nosauca **Paula** – **50%**, meitene zina nosaukt visas pamatkrāsas, taču ir grūtības ar citu īpašību nosaukšanu. **Artis** nosauca **40 %** no iespējamajiem īpašības vārdiem, kā jau iepriekš tika minēts, zēnam ir grūtības ar krāsu atpazīšanu un nosaukšanu. Pārējie bērni: **Enija, Rihards** un **Laura** nosauca vienādu skaitu īpašības vārdu, kas sastāda **30%**. Apkopotos rezultātus var aplūkot (skat. 4.attēlu)

4.attēls. Lietvārdu, darbības vārdu, īpašības vārdu lietojums bērnu vārdu krājumā 2018.gada rudenī.

Vispārinošā vārda nosaukšana tēmu “Dzīvnieki”, “Augļi un dārzeņi”, “Kukaiņi”, ietvaros (skat.6.pielikumu). Par katru nosaukto vispārinojumu bērns saņem divus punktus, kopējais punktu skaits ir 6, kas sastāda 100%

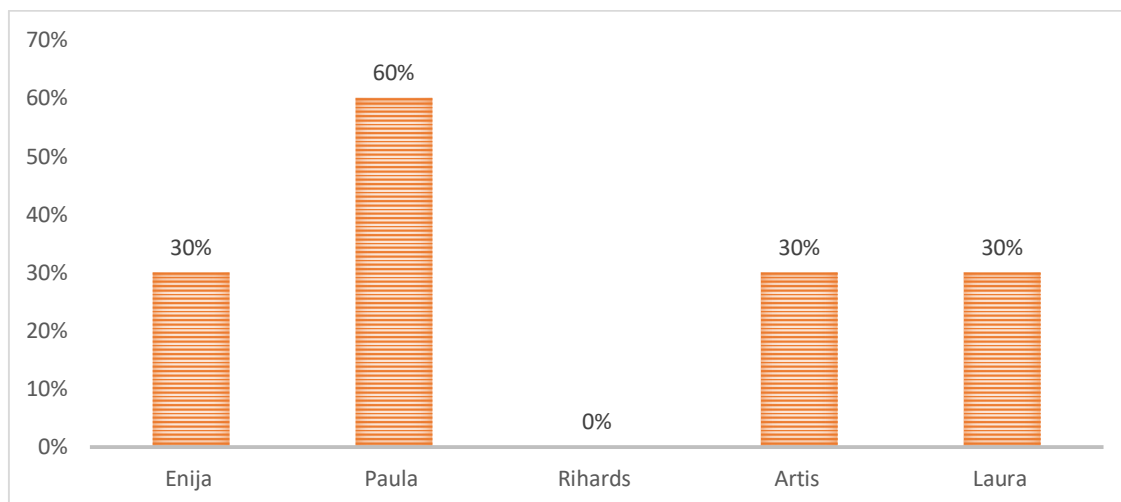
12. tabula. Vispārinošā vārda nosaukšana 2018.gada rudenī

Bērns vārds	“Dzīvnieki”	“Augļi un dārzeņi”	“Kukaiņi”	Bērnu vispārinošā vārda lietojums	
Enija	Nosauc	Nenosauc	Nenosauc	2	30%
Paula	Nosauc	Nenosauc	Nosauc	4	60%
Rihards	Nenosauc	Nenosauc	Nenosauc	0	0%
Artis	Nenosauc	Nenosauc	Nosauc	2	30%

Laura	Nosauc	Nenosauc	Nenosauc	2	30%
-------	--------	----------	----------	---	-----

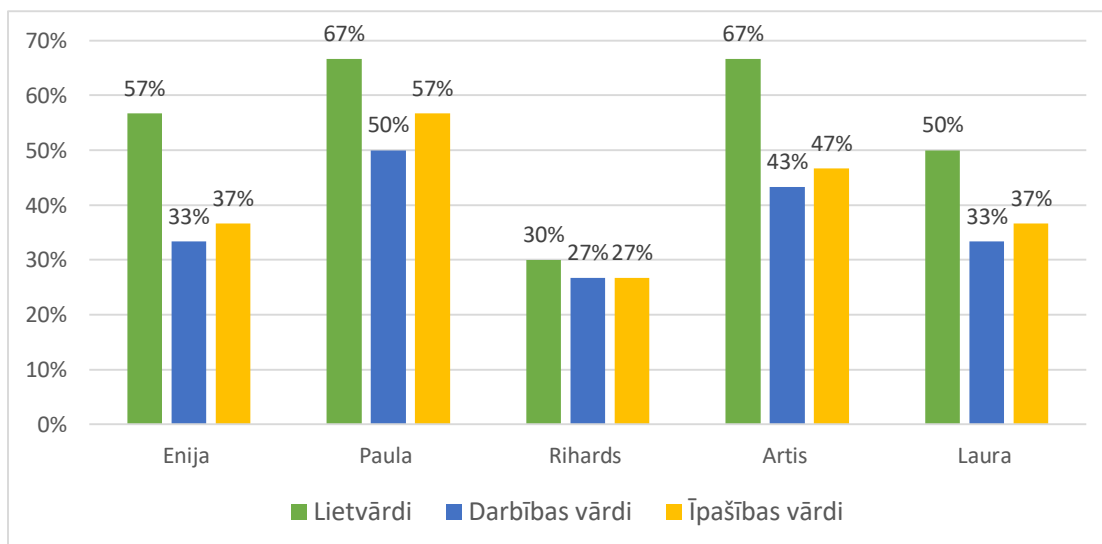
Vispārinošā vārda nosaukšana bērniem sagādā grūtības. **Paula** nosauca divu tēmu vispārinošos vārdus, bet augļus un dārzeņus viņa nodēvēja par **ēdienu**. **Artis** nosauca vispārinošo vārdu sev tuvai tēmai – **kukaiņi**, taču divus pārējos nespēja nosaukt. **Enija** un **Laura** abas nosauca vispārinošo vārdu tēmai – **dzīvnieki**, pārējos nenosauca. **Rihards**, kā redzams nespēja nosaukt nevienu vispārinošo vārdu.

Vispārinošā vārda nosaukšanas prasmes 2018.gada rudenī (skat.5. attēls)

5.attēls. Vispārinošā vārda nosaukšanas prasmes 2018.gada rudenī

Visā rudens perioda pārbaudes laikā bērniem tika pārbaudīti 30 lietvārdi, iespējamie 30darbības vārdi un 30 īpašības vārdi. Iegūtie, apkopotie rezultāti (skat. 6.attēlu)

6.attēls. Kopējais rudens perioda vārdu krājuma pārbaudes rezultātu apkopojums.

Analizējot apkopotos rezultātus, tiek secināts, ka bērniem ir jāpaplašina un jāpilnveido vārdu krājums. Lietvārdu lietojums tēmai “Dzīvnieki” jāiemācās vārdi :lapsa, vāvere, kurmis, zirgs, kā arī vispārinošā vārda – dzīvnieki nosaukšana. Darbības vārda lietojums jāpapildina ar vārdiem: spēlējas, pūš, rūc, lec, skrien, rok. Īpašības vārdu lietojumā bērni pareizi nosauca vārdus: liels, mazs, jāaktivizē vārdu krājumā vārdi: dusmīgs, priecīgs, resns, kā arī krāsu nosaukumi.

Tēmai “Augļi un dārzeņi” jāiemācās nosaukt vispārinošie vārdi – augļi un dārzeņi, lietvārdu lietojums jāpapildina ar vārdiem: kartupelis, kāposts, zirnīši, ķirbis. Darbības vārdu krājums jāpapildina ar tēmai raksturīgākajām darbībām, kuras bērni nezināja nosaukt: rakt, likt, nest, vest, lasīt. Īpašības vārdu krājums jāpapildina ar vārdiem: ciets, slpjš, sagriezts, kā arī jāiemācās un jāatkārto krāsu nosaukumi.

Tēmai “Kukaiņi” jāiemācās nosaukt vispārinošais vārds – kukaiņi, lietvārdu lietojumā jāaktivizē vārdi: ods, spāre, sienāzis, vabole, skudra. Darbības vārdu krājumā jāaktivizē vārdi: rūc, skrien, tup, dūc, sūc, lec. No piedāvātajām darbībām visi bērni pareizi nosauca: lido, rāpo, kož. Īpašības vārdu lietojumā jāaktivizē vārdi: ātrs, spīdīgs, čakls, kā arī jāatkārto krāsu nosaukumi.

Lai pārbaudītu bērna vārdu krājumu, jānosaka bērna:

- aktīvais vārdu krājums,
- vārdu krājuma apjoms,
- vārdu krājuma kvalitāte.

2.3. Galda spēļu atlase un izmantošana vārdu krājuma pilnveidošanai, ievērojot bērnu runas īpatnības

Atskatoties uz iepriekš iegūtajiem un apkopotajiem rezultātiem rudens periodā, darba autore secina, ka bērnu valodas vārdu krājuma bagātināšanai un vārdšķiru lietošanai bērnu runā, ir nepieciešams atlasīt galda spēles, ņemot vērā bērnu vecumposma īpatnības, katra bērna individuālās spējas un VSNA 3.runas līmenis.

Darba autore pēc saviem novērojumiem un skolotāju sniegtās informācijas par bērnu darbību dažādās dienas ritma aktivitātēs, izvērtē un sniedz bērnu pedagoģiski psiholoģisko raksturojumu. Šajā raksturojumā tiek aktualizētas bērna prasmes, iemaņas, kas veidojušās mācību procesa gaitā, audzināšanas procesa gaitā, bērna uzmanības noturība nodarbībās, vēlme izzināt, kādas ir bērna iecienītākās rotaļas, spēles, kam bērns pievērš lielāku uzmanību rotaļājoties, vai bērns labprātāk uzturas un rotaļājas vienatnē vai kopā ar citiem bērniem, vai

bērns lūdz pieaugušā palīdzību vai cenšas tik ar visu galā pats (skat. 2. pielikumu). Darba autore pievieno bērnu pedagoģiski psiholoģisko raksturojumu.

Paula (5 gadi) – draudzīga, droša meitene, uz aizrādījumiem reaģē ar smaidu. Nodarbībās ir aktīva un ieinteresēta, neveicas darbi griešanā ar šķērēm, līdz ar ko arī nepatīk. Patīk runāt, skaļi runāt, prot pastāstīt īsu stāstījumu saliekot sižeta attēlus. Pēc stāstījuma par dzirdēto droši atbild uz jautājumiem, taču ne vienmēr noklausās uzdevumu līdz galam, līdz ar ko rodas neizpratne un nepareizas atbildes. Darbam saorganizējas haotiski. Var iemācīties no galvas īsu dzejoli, taču neprot runāt izteiksmīgi, visu dara ātri. Pazīst lielāko daļu burtu un ciparu. Patīk zīmēt, bet nepatīk rakstīt. Spēlējas kopā ar citiem bērniem, uzņemas arī vadošo lomu, bet ātri var mainīt gan darbību gan spēles biedrus, gan pašu spēli, jo ātri apnīk.

Vārdu krājums ir plašāks par ikdienas, var patstāvīgi pastāstīt par sev zināmām tēmām. Par jaunām tēmām bieži ir jāuzdod uzvedinošais jautājums, lai spētu atcerēties stāsta sižetu un pastāstīt to secīgi.

Artis (4,10gadi) – kautrīgs, bet draudzīgs un ļoti pozitīvs zēns. Nekad nevienam nedarīs pāri, grib citiem arī aizrādīt, taču kautrējas. Lūdz pieaugušā palīdzību, ja redz, ka kādam tiek darīts pāri. Grupā no aktīvāko vienaudžu puses zēns nav sabiedrotais, taču pārējie grupas biedri labprāt spēlējas kopā. Zēnam ir grūtības darboties ar smalkām detaļām, piemēram, salikt lego klucīšus, viņš izvairās no šāda veida spēlēm. Nav intereses par griešanu ar šķērēm, jo tas nepadodas un nepatīk. Darbam organizējas lēnām. Nodarbību laikā pastiprināti vēro skolotāja darbības, uzdevumus noklausās, bet reti spēj izpildīt patstāvīgi. Var iemācīties no galvas īsu dzejoli, taču tas prasa ilgu laiku, kad ir iemācījies, tad kautrējas skaitīt ārpus grupas lielākai auditorijai. Nepatīk ne zīmēt, ne rakstīt, dažreiz pakrāso. Pazīst lielāko daļu burtu, grūtāk veicas ar cipariem. Vadošo lomu nevēlas uzņemties, taču kopīgi ar citiem spēlējas.

Vārdu krājums ir plašāks par ikdienas, veidojot stāstījumu, vēro pieaugušo, meklējot apliecinājumu, ka viss ir pareizi pateikts. Stāstot patstāvīgi sev zināmas tēmas jūtas nedroši, nepārliecinoši. Par jaunām tēmām spēj nedzudz pastāstīt, bet traucē šī nedrošība, pietrūkst pārliecības par sevi. Pieaugušā uzmuntrināts spēj atbildēt uz jautājumiem.

Enija (4,6 gadi) – aktīva meitene, kautrīga, emocionāla. Nodarbībās iesaistās un ir ieinteresēta, uz aizrādījumiem reaģē emocionāli. Nepatīk veidošanas nodarbības, nepatīk plastilīns, jo nepadodas, motorika neveikla. Grūtības sagādā griešana ar šķērēm, lai gan meitene pati cenšas un ir ieinteresēta šai nodarbei, taču tas ir uz īsu brīdi. Bieži jāmotivē no pieaugušā puses uz konkrētu darbību. Vāja uzmanības noturība. Darbam organizējas lēnām. Ja kaut kas neizdodas, ļoti pārdzīvo, ja izdodas, izrāda prieku. Var iemācīties no galvas īsu dzejoli, kas nepadodas viegli, taču noskaita to ar izteiksmi. Patīk zīmēt un krāsot. Pazīst dažus burtus un ciparus līdz 4. Labprātāk spēlē spēles vienatnē, lai gan citas meitenes pieņem savā lokā, kopīgi

spēlējas reti. Ar zēniem vispār cenšas neveidot kontaktu, izņemot nodarbībās, kad blakus ir pieaugušais.

Vārdu krājums ir ikdienas, reti nedaudz plašāks. Runājot ietur pauzes, ilgi domā. Stāstot, atbildot uz jautājumiem pieļauj neuzmanības kļūdas. Grūtības sagādā konkrētas darbības nosaukšana.

Laura (4,7 gadi) – draudzīga, noslēgta, emocionāla meitene. Nodarbībās ieinteresēta, taču izvairās atbildēt, arī ar uzmundrinājumu no pieaugušā puses, reti izdodas nodarbības laikā meiteni pierunāt atbildēt. Vienatnē ar pieaugušo meitene ir atvērtāka, runā, atbild. Grūtības sagādā griezt ar šķērēm, līmēt, noplēst, savirpināt papīru. Uzmanības noturība vāji attīstīta, lai gan sēdēt un, it kā klausīties var visu nodarbības laiku, taču neuztver informāciju, ik pa laikam pašūpinot kājas, pagrozot vai paklanot galvu. Pārdzīvo, ja vienaudži pasaka, ka viņai nesanāca, pat raud, taču pieaugušā aizrādījumus pieņem, tikai stingri jāpaskaidro. Darbam organizējas ar pieaugušā pamudinājumu. Burtus pazīst divus burtus A un L, un zina nosaukt ciparus 1,2. Meitene ar citiem vienaudžiem spēlē tikai tās spēles, kurās nav jāiedziļinās, piemēram, sadzīviskas rotaļas, kurās viņa ir kaķītis.

Vārdu krājums ir nedaudz mazāks par ikdienas, ar grūtībām uztver un atceras jaunus vārdus. Stāsta lēnām, bieži neatcerās, atkārtoti vairākkārt vienu un to pašu vārdu. Atbildot uz jautājumiem meitene atbild ar vienu vārdu.

Rihards (4,9 gadi) – aktīvs, enerģisks zēns. Nodarbībās ir neuzmanīgs, ātri viss apnīk. Vēlas būt galvenais, visur būt pirmais, ja tiek atteikts, tad aizsvilstas un ir apvainojies. Spēlējoties izvēlas pats sev biedrus, tāpat sadarbojas tikai ar bērnu, ar kuru viņš tai brīdī grib sadarboties, piemēram, sadoties rotaļas laikā rokās. Motorika vāji attīstīta, nespēj noturēt šķēres, lai sāktu griezt, negrib darīt nevienu dabu, kur jādarbina pirksti. Nemāk pareizi noturēt rakstāmpiederumus.

Vārdu krājums ir mazs, ar grūtībām iemācās un atcerās jaunu vārdu. Nevar pastāstīt par sev zināmu tēmu, jo runā pa vienam, diviem vārdiem, nepabeidz teikumu. Ar pieaugušā palīdzību spēj nosaukt darbības vārdus, īpašības vārdus. Runā jucekļīgi – iesāk vienu, turpina kaut ko pavisam citu.

Visi iepriekš minētie bērni apmeklē pirmsskolas logopēdu, visiem bērniem ir konstatēts VSNA.

Darba autore apraksta, kādas galda spēles tiek izvēlētas un praktiski izspēlētas, lai paplašinātu bērnu vārdu krājumu. (sakt. 13. tabulu)

13.tabula Koriģējoši attīstošais darbības plāns vārdu krājuma papildināšanai

Tēma	Veicamie uzdevumi	Izmantotās spēles
Lietvārdu papildināšana vārdu krājumā	Sekmēt vārdu krājuma papildināšanu, nostiprināšanu ar lietvārdiem tēmas kontekstā.	Galda spēle “Augļi un dārzeņi” (skat. 6.1.pielikumu)
Darbības vārdu papildināšana vārdu krājumā	Paplašināt vārdu krājumu ar jauniem darbības vārdiem, nostiprināt zināmo darbības vārdu lietojumu. Sekmēt prasmes veidot vienkāršus teikumus.	Galda spēle “Lācis un draugi” (skat.6.2.pielikumā)
Īpašības vārdu papildināšana vārdu krājumā	Paplašināt vārdu krājumu ar jauniem īpašības vārdiem, nostiprināt , lietojot tos kopā ar lietvārdiem un darbības vārdiem.	Galda spēle “Kukaiņu uzlidojums” (skat.6.3.pielikumā)

Darba autore turpmākajā tekstā atspoguļo 3 galda spēles, kas izspēlētas ar pētāmo bērnu grupu.

1. galda spēle “Augļi un dārzeņi” (skat 6.1.pielikumu)

Mērķis: Sekmēt prasmi runā lietot lietvārdu un īpašības vārdu savienojumus.

Uzdevumi:

1. Aktivizēt bērnu vārdu krājumā augļu un dārzeņu nosaukumus;
2. Papildināt un nostiprināt vārdu krājumā īpašības vārdus: liels, mazs, krāsu nosaukumus;
3. Attīstīt kustību koordināciju, veiklību, reakciju;
4. Sekmēt prasmi nosaukt vispārinošo vārdu.

Spēles gaita. Logopēde aicina bērnus sasēsties ap galdu, kuram pa vidu nolikts zvaniņš. Katrs bērns apsēžoties nozvana zvaniņu un pasaka: “Labdien, mani sauc...”

Logopēds: “Šodien mēs spēlēsim spēli ar augļiem un dārzeņiem. Rihard, kas tas ir? (rāda attēlā ābolu)”Rihards: “Ābols”Logopēde: “Centīsimies atbildēt ar teikumu: Tas ir ābols. Kāds ir ābols?” Rihards: “Apaļš”Logopēde: “Ābols ir apaļš” Rihards atkārto: “Ābols ir apaļš”. Logopēde: “Par pareizi pateiktu atbildi katrs nozvanīs zvaniņu.” (Rihards zvina zvaniņu) . Logopēde: “Enija, kas tas ir?”(rāda attēlu). Enija: “Tas ir sīpols”Logopēde: “Kāds ir sīpols?”Enija: “Sīpols ir dzeltens”(nozvina zvaniņu). Logopēde: “Artis, kas tas ir?”(rāda attēlā kartupeli) Artis: “Tas ir ē...” Logopēde: Paula,pasaki, kas tas ir?”Paula: “Kartupelis. Tas ir

kartupelis.” Logopēde: “Kāds ir kartupelis?” Paula: “Kartupelis ir liels”(nozvana zvaniņu). Logopēde: “Arti kas tas ir?” Artis: “Tas ir tomāts.” Logopēde: “Kāds ir tomāts?” Artis: “Tomāts ir sarkans.”(nozvana zvaniņu) Logopēde: “Laura, kas tas ir?” Laura: “Tas ir bumbieris”.Logopēde: “Kāds ir bumbieris?”Laura: “Maziņš” (grib skandināt zvaniņu).Logopēde: “Bumbieris ir mazs”. Laura: “Bumbieris ir mazs”.Logopēde: “Tagad skandini zvaniņu.”(Laura skandina). Logopēde izdala katram bērnam kārtis ar augļu un dārzeņu attēliem, bet apgrieztas ,lai attēls nebūtu redzams. Logopēde: “Tavs uzdevums ir pacelt kārti, nosaukt pareizi attēlē redzamo (demonstrē, piemēram, es paceļu – burkāns, nozvanu zvaniņu) ,tad visi pārējie ceļ savas pirmās kārtis un skatās, kuram arī ir burkāns, tas zvana zvaniņu.” Pirmai vēlas celt kārti Rihards, bet, šoreiz logopēde mudina Rihardu būt pacietīgam un atļaut sākt spēli meitenei. Spēli sāk Paula: “Gurķis”(nozvana zvaniņu). Pārējie skatās savās kārtīs, gurķis ir arī Laurai: “Gurķis”(nozvana zvaniņu). Laura ceļ nākamo kārti: “Kas šitas?”Logopēde: “Tas ir ķirbis”. Laura: “Tas ir ķirbis”(nozvana zvaniņu), pārējie skatās savās kārtīs, ķirbis ir Rihardam un Enijai, Enija pirmā pasaka: “ķirbis”(nozvana zvaniņu), Rihards mazliet sadusmojas, ka netika pirmais zvanīt. Logopēde: “Rihard, nosauc un zvani”.Rihards: “Ķirbis”(nozvana zvaniņu). Enija paceļ nākamo kārti: “Bumbieris”(nozvana ar atgādināšanu zvaniņu), pārējie skatās kārtis, bumbieris ir Artim: “Bumbiers”(nozvana zvaniņu). Logopēde: “Arti tev jāceļ nākamā kārts”. Artis paceļ: “Nezinu, kas tas”.Logopēde: “Tas ir kāposts”. Artis: “Tas ir kāposts”(nozvana zvaniņu), pārējie skatās savas kārtis, kāposts ir Paulai un Rihardam, Rihards spiež zvaniņu nepateicis – kāposts ,Paula saka: “Tā nevar”. Logopēde: “Rihard, spēlei ir noteikums, kurš jāievēro visiem dalībniekiem.”Rihards dusmīgi: “Labi.” Paula: “Kāposts”(skandina zvaniņu). Logopēde: “Rihard, tava kārta”. Rihards: “Kāposts”(ieskandina zvaniņu). Logopēde: “Atvadoties katram jānozvana zvaniņš un jāpasaka, kas tie bija vienā vārdā, ko mēs saucām spēles laikā.”Paula: “Kāposts, ābols, bumbieris”. Logopēde: “Jā, bet visus kopā tos sauc: augļi un dārzeņi”. Paula: “Augļi un dārzeņi”(nozvana), Enija: “Augļu, dārzeņi”(nozvana), Rihards: “Dārzeņi”.Logopēde: “Augļi un dārzeņi”, Rihards: “Augi un dārzeņi”(nozvana), Laura: “Augļi un dārzeņi”(nozvana), Artis “Augļi un dārzeņi”(nozvana zvaniņu)

2.Galda spēle “Lācis un draugi” (skat. 6.2. pielikumu)

Mērķis: Paplašināt vārdu krājumu, lietojot runā dzīvnieku nosaukumus.

Uzdevumi:

1. Attīstīt redzes atmiņu, atceroties dzīvnieka nosaukumu, aktualizēt krāsu nosaukumus.

2. Nostiprināt uzmanības prasmi klausīties un izpildīt spēles noteikumus.
3. Sekmēt prasmi nosaukt vispārinošo vārdu – dzīvnieki.

Spēles gaita. Logopēde rāda spēles kasti: “Bērni, man ir spēle, kuru esmu atnesusi jums, lai kopīgi paspēlētu.” Bērni sasēžas ap galdu, aplūko spēles kasti, kas uz vāka redzams (lācis ar meduspodu). Logopēde: “Kā jūs domājat, kas spēles kastē ir noslēpies?” Atbildēsim ar teikumu: “Kastē ir noslēpies....”. Enija: “Kastē ir noslēpies lācis.”Paula: “Kastē ir noslēpies zaķis”. Artis: “Kastē ir noslēpies lācis.”Rihards: “Tur ir lācis”. Laura: “Tur ir lācis”. Logopēde: “Atvērsim spēles kasti un apskatīsimies, kas tad tur ir noslēpies.” Pirmais spēli grib dabūt Rihards un to atvērt. Logopēde aicina bērnus būt pacietīgiem un nesteigties. Logopēde aicina Arti atvērt spēles kasti un paskatīties. Artis: “Kastē ir trauciņi un bites”. Paula: “Kastē ir medus”, Rihards: “Medus”, Enija: “Tur ir vēl tie”, Laura: “Tur ir , tur ir medus”. Logopēde: “Kastē ir meduspodī, tie pagaidām ir tukši. Kastē ir bites, viņas palīdzēs meduspodus piepildīt..” (skat.6.2. pielikumu).

Logopēde: “Jums katram jāpaņem viens meduspods”. Bērni katrs izvēlās sev meduspodu. Logopēde: “Kādā krāsā tu izvēlējies savu meduspodu?” Artis:”Mans zaļš”. Logopēde: “Man ir zaļš meduspods”. Paula: “Man ir rozā meduspods”. Laura: “Mans ir tāds” (nezina kāsu).Logopēde: “Tavs meduspods ir dzeltens”. Rihards:”Man arī ir tāds”(rāda uz zaļo). Logopēde: “Rihardam ir zaļš meduspods”. Enija: “Mans ir sarkans”. Logopēde: “Katra bite ir paslēpusi vienu dzīvnieku. Lai podiņš pildītos, jāņem viena bite (nodemonstrē), jānosauc, ko viņa ir noslēpusi – ezis, ja nosauksi pareizi, liksi attēlu podiņā, ja nenosauksi, tad liksi bitīti atpakaļ .”(skat. pielikumu) Bērni pēc kārtas ņem biti un sauc. Artis: “Man ir kaķis”. Logopēde: “Pareizi! Kas jādara?”Artis: “jāliek iekšā podā”. Paula: “Man ir ezis”(ieliek podiņā). Laura: “Man ir šitais”(nezina nosaukt lapsu). Logopēde: “Kas jādara?” Laura:”Jāliek atpakaļ”. Rihards: “Lācis”. Logopēde: “Man ir lācis” Rihards: “Man ir lācis” Logopēde: “Pareizi! Kas jādara?”Rihards: “Jānoliek te”(priecīgs, ka izvilka dzīvnieku ,kuru zināja nosaukt, ievieto to podiņā). Enija: “Man ir, es nezinu”. Logopēde: “Tas ir zirgs”. Spēle turpinās, kamēr pirmais meduspods ir pilns ar dzīvniekiem. Šoreiz pirmais meduspodu piepilda Artis. Logopēde: “Laura, kas tie tādi bija, ko mēs likām podiņos?”Laura: “Zaķis, kaķis...(sauc ko viņa salikusi)”.Logopēde: “Jā, kā mēs viņus visus kopā saucam?”Paula un Artis abi atbild: “Dzīvnieki”. Logopēde: “Jā, tie ir dzīvnieki. Visi pateiksim, kas tie bija ko mēs meklējām pie bitēm?”Bērni: “Dzīvnieki”

3. Spēle “Kukaiņu uzlidojums” (sakt.6.3. pielikumu)

Mērķis: Sekmēt prasmi raksturot kukaiņus pēc izskata un darbībām.

Uzdevumi:

1. Aktivizēt bērnu vārdu krājumā lietvārdus – kukaiņu nosaukumus;
2. Veidot prasmi rakturot kukaini, lietojot darbības, īpašības vārdus;
3. Attīstīt pirkstu muskulatūru, motoriku.

Spēles gaita. Logopēde atnesusi kasti ar kaut ko. Logopēde: “Bērni, kā jūs domājat, kas ir kastē?” Paula un Artis: “Spēle”. Logopēde: “Jā, kastē ir kaut kas, ko jūs izmantosiet spēlējot spēli. Rihard, atver, lūdzu, kasti, paņem vienu un pasaki, ko tu paņēmi” Rihards atver, apskatās kastē, tad lēnām paņem: “Zirneklis”. Logopēde: “Tas ir zirneklis. Paņem vēlvienu, nosauc un padod kasti nākamajam bērnam”. Rihards izpēta kastes saturu, paņem: “Taurenītis”, pastumj kasti tālāk. Logopēde: “Katrs no kastes izņem divus kņagus, uz kuriem tup kukainītis, nosauc un padod kasti tālāk”. Kurš nezina nosaukt, logopēde pasaka un bērns atkārto. Logopēde uz galda novieto attēlu ar pavasari, noskaidro kopīgi, ka tas ir pavasaris. Logopēde: “Ko dara kukaiņi pavasarī?” Artis: “Viņi lido”. Logopēde: “Ko vēl dara kukaiņi, Rihard?” Rihards: “Kož”. Logopēde: “Kādi izskatās tavi kukaiņi?” Rihards: “Tādi”(rāda savus kukaiņus). Logopēde: “Kāds ir zirneklis?” Rihards: “Tāds liels”. Logopēde: “Ko dara zirneklis?” Rihards: “Zirneklis rāpo”. Spēles noteikumi: Bērni nosaucot katrs savus kukaiņus, pieknaģē tos pie statīva (skat. ..pielikumu), kurš to ir izdarījis, sauc kukaiņa darbību un drīkst pārvietot kukaini uz pavasari, pieknaģējot to pie attēla, tad, lai tiktu finišā – kastītē, jānosauc, kāds šis kukainis izskatās. Logopēde nodemonstrē. Rihards: “Zirneklis,(ar grūtībām pieknaģē pie statīva), zirneklis rāpo,(pie attēla izdodās labāk pieknaģēt), zirneklis ir liels. Rāpo kastē.” Tad Rihards ņem taureni: “Taurenis, (atkal ar grūtībām pieknaģē pie statīva. Taurenis lido, (pieknaģē pie attēla), nevar pateikt kāds ir taurenis, bet sāk klausīties, ko citi saka, tad atkārto no Paulas dzirdēto: Taurenis ir garš,(liek kastē), taurenis lec kastē”. Artim šī tēma ir aktuāla, zēns arī pirmais pabeidza spēli.

2.4. Pētījuma rezultāti un analīze

Pētījumā tika veikta valodas attīstības dinamikas izpēte pieciem pirmsskolas 4 – 5 gadus veciem bērniem ar VSNA 3. runas līmeni. 2019. gada pavasarī tika veikta atkārtota bērnu valodas vārdu krājuma pārbaude un salīdzināta pēc tēmām, kas tika apsekotas 2018. gada rudenī (“Dzīvnieki”, “Augļi un dārzeņi”, “Kukaiņi”).

Vārdu krājuma atkārtotai pārbaudei tika izmantoti tie paši attēli par tēmām, kurus darba autore izmantoja uzsākot pētījumu.

Darba autore 2.4. apakšnodaļā turpina apkopot bērnu vārdu krājuma attīstības dinamiku, korekcijas darba laikā gūtos rezultātus. Iegūtie rezultāti tiek atsopguļoti salīdzinošajās tabulās un attēlos.

Vārdu krājuma atkārtotai pārbaudei ,tēma “Dzīvnieki”, jānosauc 10 lietvārdi – *zaķis, kaķis, ezis, zirgs, lācis, lapsa, suns, cūka, kurmis, vāvere*. 10 pareizi nosaukti vārdi atbilst 100%.

Vārdi, kurus bērns ir apguvis korekcijas laikā, tiek izcelti. Pārbaudes rezultātu apkopojums (skat.14.tabulu).

14. tabula. Prasme nosaukt lietvārdu 2018.gada oktobrī un 2019.gada aprīlī salīdzinājums

Bērna vārds	Bērna nosauktie lietvārdi 2018.gada rudenī	Bērnu nosauktie lietvārdi procentuāli	Bērna nosauktie lietvārdi 2019.gada pavasarī	Bērnu nosauktie lietvārdi procentuāli
Enija	Zaķis, kaķis, lācis, suns, cūka, ezis	60%	Zaķis, kaķis, ezis, zirgs , lācis, lapsa ,suns, cūka, kurmis , vāvere .	100%
Paula	Zaķis, kaķis, lācis, suns, lapsa, ezis, cūka	70%	Zaķis, kaķis, ezis, zirgs , lācis, lapsa,suns, cūka, kurmis , vāvere .	100%
Artis	Zaķis, kaķis, lācis, cūka, zirgs, ezis,suns	70%	Zaķis, kaķis, ezis, zirgs, lācis, lapsa ,suns, cūka, kurmis , vāvere .	100%
Rihards	Zaķis, kaķis, lācis ,suns	40%	Zaķis, kaķis, ezis , zirgs , lācis, lapsa ,suns, cūka , vāvere .	90%
Laura	Kaķis, cūka, zaķis, lācis,ezis	50%	Zaķis , kaķis, ezis, zirgs , lācis, lapsa ,suns, cūka, vāvere .	90%

Enija ir apguvusi 4 jaunus lietvārdus – **zirgs, lapsa, kurmis, vāvere** (100%), **Paula** vārdu krājumu papildinājusi ar 3 vārdiem – **zirgs, kurmis, vāvere** (100%), **Artis** vārdu krājumu papildinājis ar 3 vārdiem – **lapsa, kurmis, vāvere** (100%), **Rihards** savu vārdu krājumu ir bagātinājis ar 5 lietvārdiem – **ezis, zirgs, lapsa, cūka, vāvere** (90%), jāiemācās vēl vārds kurmis, **Laura** savu vārdu krājumu papildināja ar 4 lietvārdiem – **zaķis, zirgs, lapsa, vāvere** (90%), Laurai vēl jāapgūst vārds kurmis.

Vārdu krājuma atkārtotai pārbaudei ,tēma “Dzīvnieki”, jānosauc 10 darbības vārdi saistībā ar tēmu – guļ, ēd, skatās, sēž, spēlējas, pūš, rūc, skrien, lec, rok ,pēc attēlos redzamajām darbībām un pēc pieredzes, par katru patstāvīgi nosaukto darbību 10%. Pārbaudes rezultātu apkopojums (skat. 15.tabulu).

15. tabula. Prasme nosaukt darbības vārdu 2018.gada oktobrī un 2019.gada aprīlī salīdzinājums

Bērna vārds	Bērna nosauktie darbības vārdi 2018.gada rudenī	Bērnu nosauktie darbības vārdi procentuāli	Bērna nosauktie darbības vārdi 2019.gada pavasarī	Bērnu nosauktie darbības vārdi procentuāli
Enija	Guļ, skatās, sēž, pūš	40%	guļ, ēd, skatās, sēž, spēlējas, pūš, rūc, skrien, lec, rok	100%
Paula	Ēd, guļ, sēž, spēlējas, skatās	50%	guļ, ēd, skatās, sēž, spēlējas, pūš, rūc, skrien, lec, rok	100%
Artis	Guļ, ēd, sēž, spēlējas	40%	guļ, ēd, skatās, sēž, spēlējas, pūš, rūc, skrien, lec, rok	100%
Rihards	Guļ, sēž, skatās	30%	guļ, ēd, skatās, sēž, spēlējas, skrien, lec	70%
Laura	Guļ, sēž, skatās	30%	guļ, ēd, skatās, sēž, spēlējas, pūš, rūc, skrien, lec	90%

Enija apguva 6 jaunus darbības vārdus – **ēd, spēlējas, rūc, skrien, lec, rok** (100%), meitene nosauca visus 10 darbības vārdus. **Paula** savu darbības vārdu krājumu papildināja ar 5 vārdiem – **pūš, rūc, skrien, lec, rok** (100%), **Artis** vārdu krājumā pievienoja 6 darbības vārdus

– **skatās, pūš, rūc, skrien, lec** (100%), nosaucot arī visus 10 darbības vārdus. **Riharda** vārdu krājums kļuva bagātāks par 4 darbības vārdiem – **ēd, spēlējas, skrien, lec** (70%), Rihardam vēl jāpapildina savs vārdu krājums ar vārdiem – pūš, rūc, jānostiprina darbības vārds rok. **Laura** vārdu krājumā apguva 6 jaunus darbības vārdus – **ēd, spēlējas, pūš, rūc, skrien, lec**, Laurai vēl jānostiprina darbības vārds rok.

Vārdu krājuma atkārtotai pārbaudei tēma “Dzīvnieki”, jānosauc 10 īpašības vārdi saistībā ar tēmu – liels, mazs, pūkains, adatains, dusmīgs, priecīgs, resns, balts, melns, rozā, pēc attēlos piedāvātajām īpašībām un pēc pieredzes, par katru patstāvīgi nosaukto darbību 10%. Pārbaudes apkopotos rezultātus (skat. 16. tabulu).

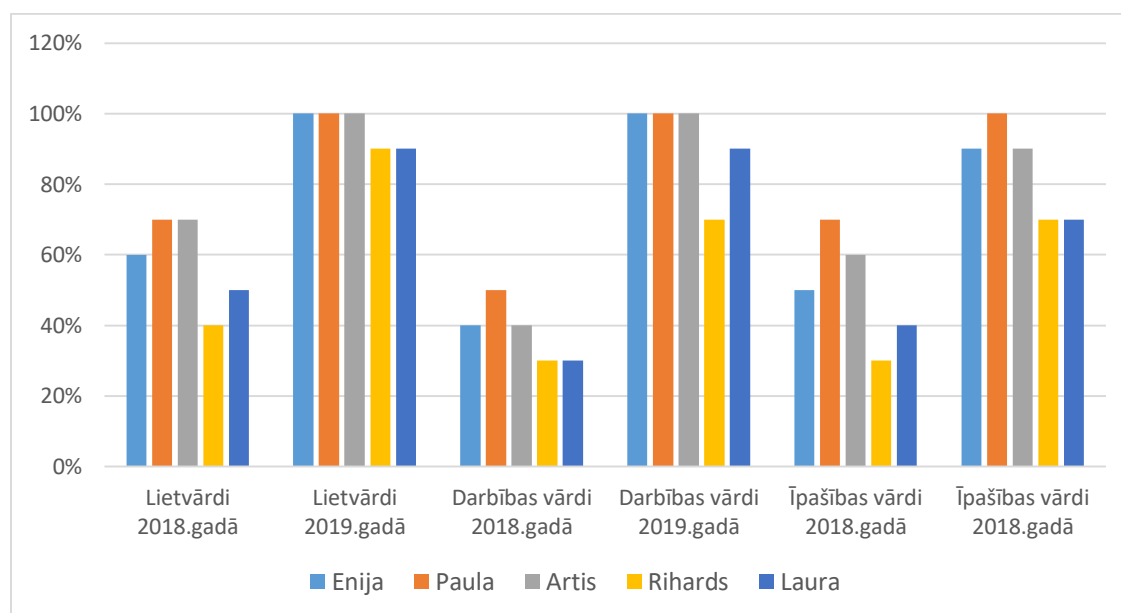
16.tabula.Prasme nosaukt īpašības vārdu 2018.gada oktobrī un 2019.gada aprīlī salīdzinājums

Bērna vārds	Bērna nosauktie īpašības vārdi 2018.gada rudenī	Bērnu nosauktie īpašības vārdi procentuāli	Bērna nosauktie īpašības vārdi 2019.gada pavasarī	Bērnu nosauktie īpašības vārdi procentuāli
Enija	Liels, mazs, pūkains, adatains, balts	50%	liels, mazs, pūkains, adatains, dusmīgs, priecīgs, resns, balts, rozā	90%
Paula	Liels, maziņš, resns, priecīgs, dusmīgs, rozā, balts	70%	liels, maziņš, mazs, pūkains, adatains, dusmīgs, priecīgs, resns, balts, melns, rozā	100%
Artis	Liels, maziņš, dusmīgs, melns, stiprs, ass	60%	liels, mazs, pūkains, ass adatains, dusmīgs, priecīgs, resns, melns	90%
Rihards	Liels, apaļš, ass	30%	liels, mazs, apaļš pūkains, ass, dusmīgs, priecīgs	70%
Laura	Liels, mazs, pūkains, rozā	40%	liels, mazs, pūkains, dusmīgs, priecīgs, resns, rozā	70%

Enija palidināja savu vārdu krājumu nosaucot 4 jaunus īpašības vārdus – **dusmīgs, priecīgs, resns, rozā** (90%), **Paula** savu vārdu krājumu papildināja ar 4 īpašības vārdiem – **mazs** (meitene lietoja vārdu maziņš, tagad zina abus), **pūkains, adatains, melns** (100%). **Artis** savu vārdu krājumu papildināja ar 3 vārdiem – **pūkains, priecīgs, resns** (90%), zēnam ir grūtības ar krāsu atpazīšanu, nenosauca vārdu rozā. **Rihards** vārdu krājumu papildināja ar 4 jauniem īpašības vārdiem – **mazs, pūkains, dusmīgs, priecīgs** (70%), zēns jau iepriekš zināja nosaukt vārdu apaļš, bet ar krāsu iemācīšanos un nosaukšanu ir grūtības. **Laura** savu vārdu krājumu papildināja ar 3 vārdiem – **dusmīgs, priecīgs, resns** (70%), nevarēja nosaukt vārdus – adatains, balts, melns.

Darba autore diagrammā salīdzina rezultātus vārdu krājuma izaugsmei tēma “Dzīvnieki”

(skat.7. attēlu)

7.attēls. Salīdzinošā diagramma vārdu krājuma izaugsmei tēma “Dzīvnieki”

Vārdu krājuma atkārtotai pārbaudei ,tēma “Augļi un dārzeņi”, jānosauc 10 lietvārdi – ābols, kartupelis, burkāns, sīpols, kāposts, gurķis, tomāts, zirnīs, bumbieris, ķirbis. 10 pareizi nosaukti vārdi atbilst 100%. Vārdi, kurus bērns ir apguvis korekcijas laikā, tiek izcelti. Pārbaudes rezultātu apkopojums (skat.17.tabulu).

17.tabula. Prasme nosaukt lietvārdu tēma “Augļi un dārzeņi”2018.gada oktobrī un 2019.gada aprīlī salīdzinājums

Bērna vārds	Bērna nosauktie lietvārdi 2018.gada rudenī	Bērnu nosauktie	Bērna nosauktie lietvārdi 2019.gada pavasarī	Bērnu nosauktie

		lietvārdi procentuāli		lietvārdi procentuāli
Enija	Ābols, burkāns, sīpols, tomāts, bumbieris	50%	ābols, kartupelis , burkāns, sīpols, kāposts, gurķis , tomāts, bumbieris, ķirbis.	90%
Paula	Ābols, kartupelis, burkāns, sīpols, gurķis, tomāts, bumbieris	70%	ābols, kartupelis, burkāns, sīpols, kāposts , gurķis, tomāts, zirnīs , bumbieris, ķirbis.	100%
Artis	Ābols, burkāns, sīpols, gurķis, tomāts, bumbieris	60%	ābols, kartupelis , burkāns, sīpols, kāposts , gurķis, tomāts, zirnīs , bumbieris, ķirbis.	100%
Rihards	Ābols, burkāns	20%	ābols, kartupelis , burkāns, gurķis , tomāts	50%
Laura	Ābols, burkāns, sīpols, gurķis, bumbieris	50%	ābols, kartupelis , burkāns, sīpols, kāposts , gurķis, tomāts , bumbieris, ķirbis.	90%

Enija tēmas “Augļi un dārzeņi” ietvaros ir apguvusi 4 lietvārdus – **kartupelis, kāposts, gurķis, ķirbis** (90%), nenosauca zirni, **Paula** apguva 3 lietvārdus – **kāposts, zirnīs, ķirbis** (100), nosaucot visus 10 lietvārdus. **Artis** savu lietvārdu krājumu papildināja ar 4 vārdiem – **kartupelis, kāposts, zirnīs, ķirbis** (100%), **Rihards** apguva 3 lietvārdus – **kartupelis, gurķis, tomāts** (50%), nevarēja nosaukt sīpols, kāposts, zirnīs, bumbieris, ķirbis. **Laura** savā vārdu krājumā pievienoja 4 vārdus – **kartupelis, kāposts, tomāts, ķirbis** (90%), palika nenosaukts zirnīs.

Vārdu krājuma atkārtotai pārbaudei ,tēma “Augļi un dārzeņi”, jānosauc 10 darbības vārdi saistībā ar tēmu – rakt, likt, nest, ēst, sēt, stādīt, laistīt, vest, griezt, lasīt, pēc attēlos piedāvātajām darbībām un pēc pieredzes, par katru patstāvīgi nosaukto darbību 10%. Pārbaudes rezultātu apkopojums (skat. 18.tabulu).

18.tabula. Prasme nosaukt darbības vārdu, tēma “Augļi un dārzeņi” 2018.gada oktobrī un 2019.gada aprīlī salīdzinājums

Bērna vārds	Bērna nosauktie darbības vārdi 2018.gada rudenī	Bērnu nosauktie darbības vārdi procentuāli	Bērna nosauktie darbības vārdi 2019.gada pavasarī	Bērnu nosauktie darbības vārdi procentuāli
Enija	Ēst, laistīt, griezt	30%	Rakt ,nest, ēst, stādīt, vākt , laistīt, vest , griezt	80%
Paula	Rakt, ēst, stādīt, laistīt, griezt	50%	rakt, likt , nest, ēst, sēt , stādīt, laistīt, vest , griezt, lasīt	100%
Artis	Rakt, nest, stādīt, laistīt	40%	rakt, bērt , sēt ,nest, ēst , stādīt, laistīt, vest , griezt, lasīt	90%
Rihards	Ēst, griezt	20%	rakt , nest , ēst, stādīt , laistīt , griezt	60%
Laura	Ēst, stādīt, griezt	30%	rakt , likt , ēst, stādīt, laistīt , vest , griezt	70%

Enija vārdu krājumu paplašināja ar 5 darbības vārdiem – **rakt, nest, stādīt, vest** (80%), nenosauca darbības – sēt un lasīt. **Paula** papildināja savu vārdu krājumu ar 5 darbības vārdiem – **likt, sēt, vest, lasīt** (100%), **Artis** paplašināja savu vārdu krājumu ar 5 darbības vārdiem – **bērt, sēt, ēst, vest, lasīt** (90%), nenosauca vārdu likt. **Rihards** paplašināja savu vārdu krājumu ar 4 darbības vārdiem – **rakt, nest, stādīt, laistīt** (60%), vēl jānācās nosaukt darbības – sēt, likt, vest, lasīt. **Laura** apguva 4 darbības vārdus – **rakt, likt, laistīt, vest** (70%), nenosauca – nest, sēt, lasīt.

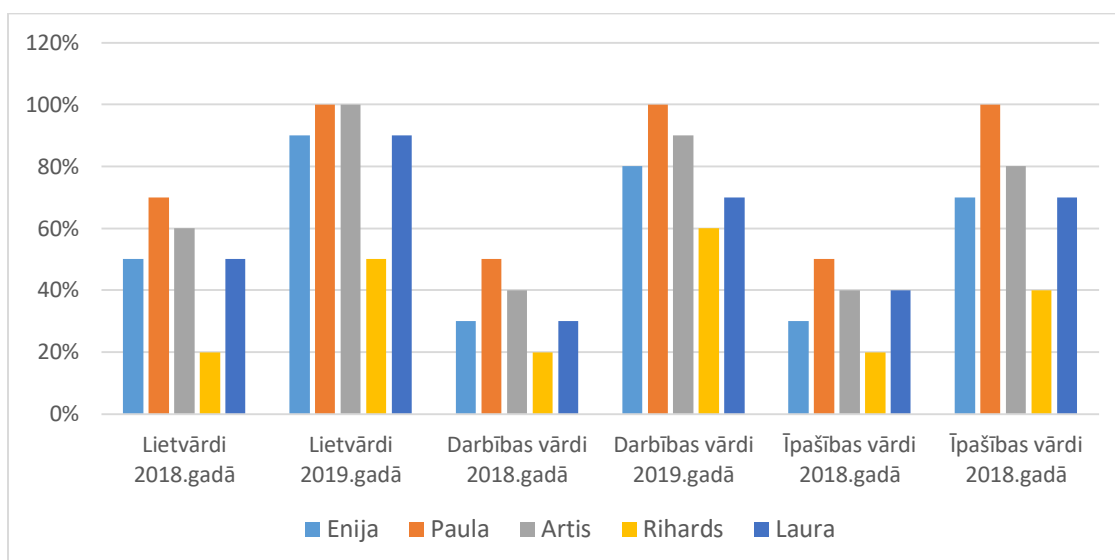
Vārdu krājuma atkārtotai pārbaudei ,tēma “Augļi un dārzeņi”, jānosauc 10 īpašības vārdi saistībā ar tēmu – liels, mazs, ciets, slapjš, sagriezts, sarkans, dzeltens, zaļš, brūns, oranžs,

pēc attēlos piedāvātajām īpašībām un pēc pieredzes, par katru patstāvīgi nosaukto īpašību 10%.
Pārbaudes apkopotos rezultātus (skat. 19. tabulu).

19.tabula. Prasme nosaukt īpašības vārdu, tēma “Augļi un dārzeņi” 2018.gada oktobrī un 2019.gada aprīlī salīdzinājums

Bērna vārds	Bērna nosauktie īpašības vārdi 2018.gada rudenī	Bērnu nosauktie īpašības vārdi procentuāli	Bērna nosauktie īpašības vārdi 2019.gada pavasarī	Bērnu nosauktie īpašības vārdi procentuāli
Enija	Liels, mazs, sarkans	30%	liels, mazs, ciets, slapjš, sagriezts, sarkans, zaļš.	70%
Paula	Liels, maziņš, sarkans, dzeltens, zaļš	50%	liels, maziņš, mazs, ciets, slapjš, sagriezts, sarkans, dzeltens, zaļš, brūns, oranžs.	100%
Artis	Liels, mazs, dzeltens, zaļš	40%	liels, mazs, ciets, slapjš, sagriezts, sarkans, dzeltens, zaļš	80%
Rihards	Liels, apaļš	20%	liels, mazs, apaļš, sagriezts	40%
Laura	Liels, mazs, sarkans, dzeltens	40%	liels, mazs, ciets, sagriezts, sarkans, dzeltens, zaļš,	70%

Enija tēma “Augļi un dārzeņi” ietvaros apguva 4 jaunus īpašības vārdus – ciets, slapjš, sagriezts, zaļš (70%), Paula savū vārdu krājumu papildināja ar 5 īpašības vārdiem – mazs, ciets, slapjš, sagriezts, brūns, oranžs (100%) , meitenei padodās iegaumēt krāsas un tās nosaukt. Artis papildināja vārdu krājumu ar 4 vārdiem – ciets, slapjš, sagriezts, sarkans (80%), nenosauca – brūns, oranžs. Rihards papildināja savu vārdu krājumu ar 2 īpašības vārdiem – mazs un sagriezts (40%), Laura nosauca 3 jaunus vārdus – ciets, sagriezts, zaļš (70%) Darba autore diagrammā salīdzina rezultātus vārdu krājuma izaugsmei tēma “Augļi un dārzeņi”(skat.9. attēlu)

9.attēls. Salīdzinošā diagramma vārdu krājuma izaugsmei tēma “Augļi un dārzeņi”

Vārdu krājuma atkārtotai pārbaudei ,tēma “Kukaiņi”, jānosauc 10 lietvārdi – muša, zirneklis, bite, **ods, spāre, sienāzis**, taurenis, **vabole**, bismārīte, skudra. 10 pareizi nosaukti vārdi atbilst 100%. Vārdi, kurus bērns ir apguvis korekcijas laikā, tiek izcelti. Pārbaudes rezultātu apkopojums (skat.20.tabulu).

20.tabula. Prasme nosaukt lietvārdu tēma “Kukaiņi”2018.gada oktobrī un 2019.gada aprīlī salīdzinājums

Bērna vārds	Bērna nosauktie lietvārdi 2018.gada rudenī	Bērnu nosauktie lietvārdi procentuāli	Bērna nosauktie lietvārdi 2019.gada pavasarī	Bērnu nosauktie lietvārdi procentuāli
Enija	Muša, zirneklis, taurenis, bite, bismārīte, sienāzis	60%	muša, zirneklis, bite, ods, spāre , sienāzis, taurenis, bismārīte, skudra	90%
Paula	Muša, zirneklis, bite, taurenis, bismārīte, skudra	60%	muša, zirneklis, bite, ods, spāre, sienāzis , taurenis, vabole , bismārīte, skudra	100%
Artis	Muša, zirneklis, bite, sienāzis, taurenis, bismārīte, skudra	70%	muša, zirneklis, bite, ods, spāre , sienāzis, taurenis, vabole , bismārīte, skudra	100%

Rihards	Taurenis, vabole, zirneklis	30%	muša , zirneklis, bite , taurenis, vabole, skudra	60%
Laura	Zirneklis, bite, taurenis, vabole, skudra	50%	muša , zirneklis, bite, sienāzis , taurenis, vabole, bizmārīte , skudra	80%

Enija ir apguvusi 3 jaunus lietvārdus – **ods, spāre, skudra** (90%), nespēja nosaukt vaboli, tā arī bija **bizmārīte**. **Paula** pievienoja savam vārdu krājumam 4 vārdus – **ods, spāre, sienāzis**, vabole (100%), nosaucot visus lietvārdus. **Artis** apguva savā vārdu krājumā 3 lietvārdus – **ods, spāre, vabole** (100%), **Rihards** papildināja vārdu krājumu ar vārdiem – **muša, bite, skudra** (60%), nenosauca – ods, spāre, **bizmārīte, sienāzis**. **Laura** papildināja vārdu krājumu ar 3 vārdiem – **muša, sienāzis, bizmārīte** (80%), nevarēja nosaukt – ods, spāre.

Vārdu krājuma atkārtotai pārbaudei ,tēma “Kukaiņi”, jānosauc 10 darbības vārdi saistībā ar tēmu – lido, tup, skatās, rāpo, kož, lec, rūc, skrien, sūc, pēc attēlos piedāvātajām darbībām un pēc pieredzes, par katru patstāvīgi nosaukto darbību 10%. Pārbaudes rezultātu apkopojums (skat. 21.tabulu).

21.tabula. Prasme nosaukt darbības vārdu, tēma “Kukaiņi”2018.gada oktobrī un 2019.gada aprīlī salīdzinājums

Bērna vārds	Bērna nosauktie darbības vārdi 2018.gada rudenī	Bērnu nosauktie darbības vārdi procentuāli	Bērna nosauktie darbības vārdi 2019.gada pavasarī	Bērnu nosauktie darbības vārdi procentuāli
Enija	Lido, rāpo, kož	30%	lido, skatās , rāpo, kož, lec , rūc, skrien ,	70%
Paula	Lido, skatās, rāpo, kož, lec	50%	lido, tup , skatās, rāpo, kož, lec, rūc, skrien, sūc	90%
Artis	Lido, rāpo, kož, sūc, skatās	50%	lido, tup , skatās, rāpo, kož, lec, skrien, dūc , sūc	90%

Rihards	Lido, kož, rāpo	30%	lido, skatās , rāpo, kož, skrien	50%
Laura	Lido, skatās, rāpo, kož	40%	lido, skatās, rāpo, kož, lec, rūc, dūc	70%

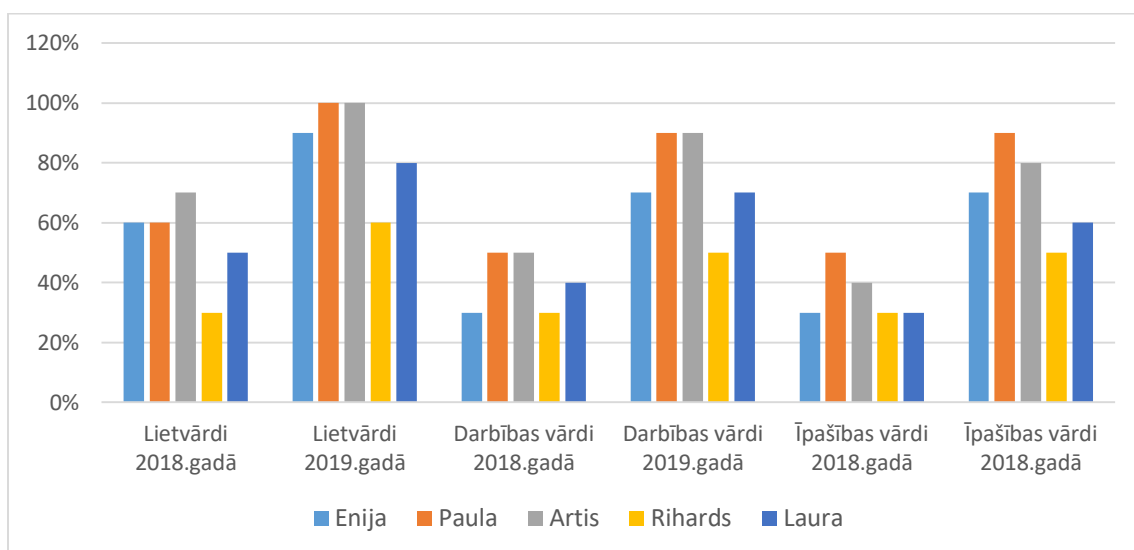
Vārdu krājuma atkārtotai pārbaudei, tēma “Kukaiņi”, jānosauc 10 īpašības vārdi saistībā ar tēmu – Īss, garš, ātrs, sarkans, dzeltens, zaļš, tievs, apaļš, spīdīgs, čakls, pēc attēlos piedāvātajām īpašībām un pēc pieredzes, par katru patstāvīgi nosaukto darbību 10%. Pārbaudes rezultātu apkopojums (skat. 22.tabulu).

22.tabula. Prasme nosaukt darbības vārdu, tēma “Kukaiņi”2018.gada oktobrī un 2019.gada aprīlī salīdzinājums

Bērna vārds	Bērna nosauktie īpašības vārdi 2018.gada rudenī	Bērnu nosauktie īpašības vārdi procentuāli	Bērna nosauktie īpašības vārdi 2019.gada pavasarī	Bērnu nosauktie īpašības vārdi procentuāli
Enija	Garš, sarkans, apaļš	30%	Īss , garš, sarkans, zaļš , tievs , apaļš, spīdīgs	70%
Paula	Īss, garš, sarkans, dzeltens, zaļš	50%	Īss, garš, ātrs , sarkans, dzeltens, zaļš, tievs , apaļš , čakls	90%
Artis	Īss, garš, dzeltens, zaļš	40%	Īss, garš, sarkans , dzeltens, zaļš, tievs , apaļš , spīdīgs	80%
Rihards	Garš, tievs, apaļš	30%	Īss , garš, tievs, apaļš, spīdīgs	50%
Laura	Garš, sarkans, dzeltens	30%	Īss , garš, sarkans, dzeltens, zaļš , apaļš	60%

Enijas vārdu krājums palīdzinājās ar 4 īpašības vārdiem – **īss, zaļš, tievs, spīdīgs** (70%), **Paulas** vārdu krājums papildinājās ar 4 īpašības vārdiem – **ātrs, tievs, apaļš, čakls** (90%), nenosaucot vien vārdu spīdīgs. **Artis** savu vārdu krājumu bagātināja ar 4 vārdiem – **sarkans, tievs, apaļš, spīdīgs** (80%), zēns nenosauca vārdus – ātrs, čakls. **Rihards** papildināja vārdu krājumu ar 2 īpašības vārdiem – **īss, spīdīgs** (50%), vēl jāapgūst īpašību nosaukšana. **Laura** papildināja vārdu krājumu ar 3 īpašības vārdiem – **īss, zaļš, apaļš** (60%).

Darba autore diagrammā salīdzina rezultātus vārdu krājuma izaugsmei, tēma “Kukaiņi” 2018.gada rudens un 2019. gada pavaris (skat.9. attēlu)

9.attēls. Salīdzinošā diagramma vārdu krājuma izaugsmei tēma “Kukaiņi”

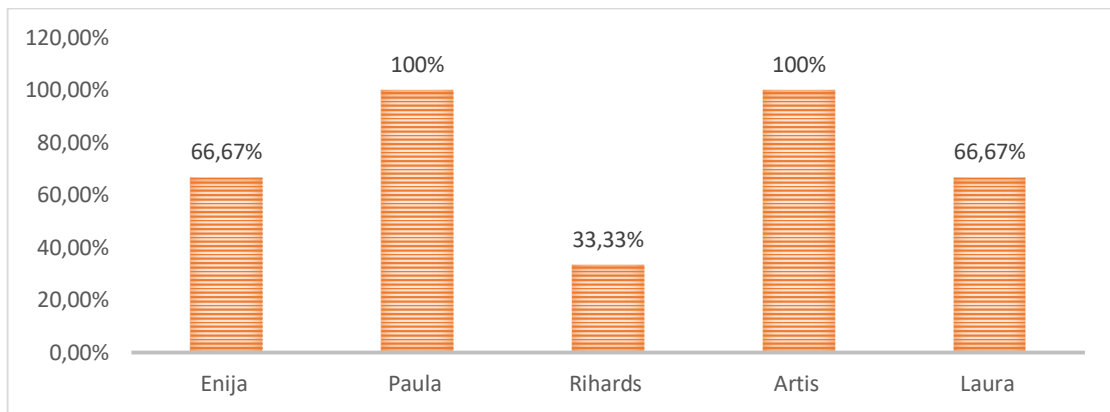
Darba autore, salīdzinot rezultātus, norāda, ka visiem bērniem papildinājies vārdu krājums visos vārdšķiru llietojumos ,strādājot ar tēmu “Kukaiņi”.

Vispārinošā vārda nosaukšanas prasmes 2018.gada rudenī un 2019. gada pavasarī salīdzināšana(skat.23.tabulu)

23.tabula. vispārinošā vārda nosaukšanas salīdzināšana

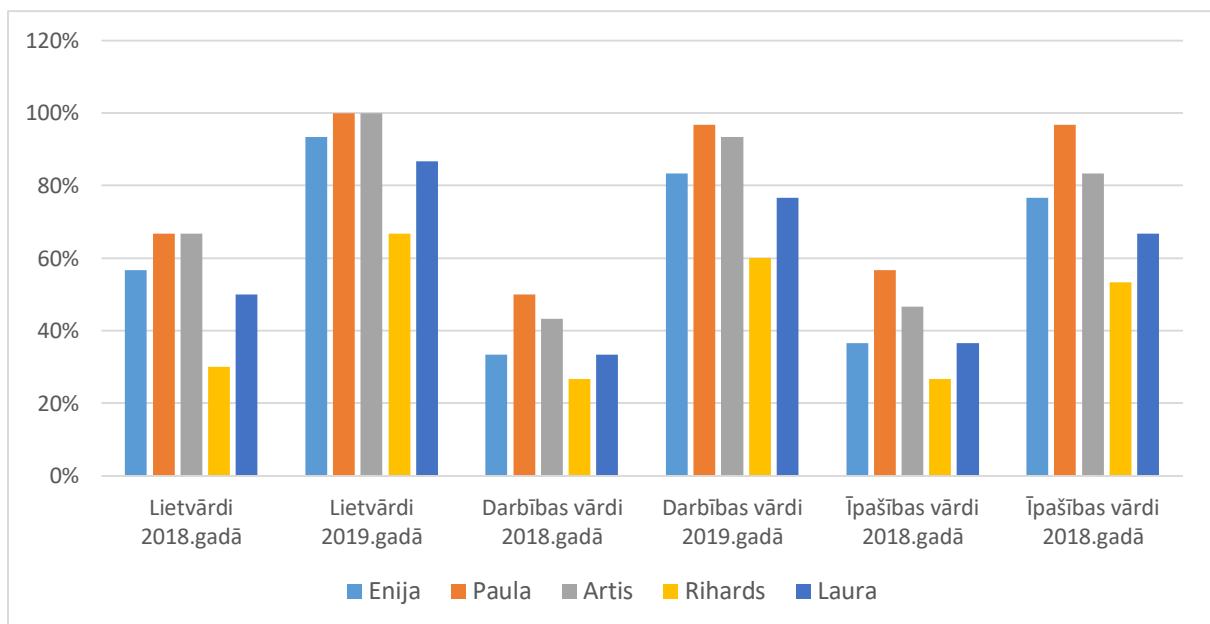
Bērna vārds	“Dzīvnieki”		“Augļi un dārzeņi”		“Kukaiņi”		Bērnu vispārinošā vārda lietojums	
	rudenī	pavasarī	rudenī	pavasarī	Rudenī	Pavasarī	Punkti	%
Enija	ir	ir	nav	ir	nav	nav	4	66,67%
Paula	ir	ir	nav	ir	ir	ir	6	100%
Rihards	nav	ir	nav	nav	nav	nav	2	33,33%
Artis	nav	ir	nav	ir	ir	ir	6	100%
Laura	ir	ir	nav	ir	nav	nav	4	66,67%

Vispārinošā vārda lietojums uzlabojies visiem bērniem, **Paula** un **Artis** nosauca visu tēmu vispārinošos vārdus (**100%**), **Enija** un **Laura** nosauca divu tēmu vispārinošos vārdus (**66,67%**), jānostiprina vispārinošais vārds – kukaiņi, **Rihards** nosauca vienu vispārinošo vārdu – **dzīvnieki** (33,3%), zēnam vēl jānācās vispārinošo vārdu nosaukšana.Vispārinošā vārda nosaukšanas prasmes pavasarī var aplūkot diagrammā (skat. 10.attēlu)

10.attēls *Vispārinošā vārda lietojums 2019. gada pavasarī*

Darba autore vērs uzmanību visu vārdšķiru lietojumam kopsavilkumā, salīdzinot 2018. gada rudeni un 2019. gada pavasari (skat. 11. attēlu)

11.attēls *Salīdzinošā diagramma bērnu vārdu krājuma attīstības dinamika kopsavilkumā*

Apkopojot pētījuma rezultātus un salīdzinot bērnu vārdu krājumu 2018. gada rudeni un 2019. gada pavasarī, darba autore secina, ka vārdu krājums ir paplašinājies visiem bērniem. **Paula** ir pacēlusi līmeni visu vārdšķiru lietojumā gandrīz uz 100%, mazliet vēl jānostiprina darbības vārdu un īpašības vārdu lietojums. **Artim** izdevās paplašināt bagātīgi lietvārdu krājumu. **Enijas** vārdu krājums ir labi pamanāmi paplašinājies, īpaši **darbības vārdu** lietojums. **Laura** papildinājusi savu vārdu krājumu pamanāmi, vēl, protams, ir kur tiekties. **Rihards** ieguvījis lielu vārdu krājuma pieplūdumu, ņemot vērā Riharda individuālās rakstura iezīmes, zēns ir ļoti pacenties.

Secinājumi

Izpētot, analizējot un apkopojot dažādu autoru izteiktās teorētiskās atziņas, un veicot un apkopojot pedagoģiskā izmēģinājuma darbību, diplomdarba autore secina:

1. Bērna runas attīstības līmenis tiek veidots kopš bērna piedzimšanas brīža, ko veicina vide, kurā bērns atrodas, tuvāko pieaugušo attieksme un apņemšanās bērna valodai palīdzēt attīstīties reizē ar bērnu. Bērna pirmais dzīves gads ir ļoti nozīmīgs valodas attīstībai, apguvei. Šajā dzīves posmā bērns kopumā attīstās visintensīvāk, pakāpeniski attīsta un apgūst valodas prasmi, veidojas bērna vārdu krājums, ciešā saiknē ar apkārtējo sociālo vidi, kurā bērns aug. Bērns klausās apkārt esošo cilvēku sarunas, dziedāšanu, tā veidojot savu vārdu krājumu.
2. Visi bērni nevar būt vienādi, līdz ar to arī viņu vārdu krājums ir atšķirīgs. Bērnu valoda katram attīstās individuāli, būs bērni, kuriem vārdu krājums attīstīsies nepilnvētīgi, vārdu krājums būs ierobežots dažādo vārdšķiru lietojumā, gramatiskajā lietojumā, būs bērni, kuriem iespējami fonētiski fonemātiskie traucējumi. Šiem bērniem tiek noteikts VSNA. Bērniem ar VSNA 3. runas attīstības līmeni ir grūtības uztvert informāciju ar vārdiskām instrukcijām un izpildīt uzdevumus.
3. Veiktā pētījuma mērķis ir pilnveidot, bagātināt bērnu vārdu krājumu spēlējot galda spēles. Bērnu vārdu krājuma izpēte tiek veikta trīs tēmu ietvaros: “Dzīvnieki”, “Augļi un dārzeņi”, “Kukaiņi”. Ņemot vērā katra bērna individuālās vajadzības, tika izvēlētas atbilstošas galda spēles, kuras sistemātiski spēlējot, bērnu vārdu krājums pakāpeniski pieauga un bagātinājās. Darba autore var apgalvot, ka pētījuma mērķis ir sasniegts un izvirzītie uzdevumi īstenoti, hipotēze – “Bērnu ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību vārdu krājums pilnveidosies, ja logopēds:
  - izzinās bērnu ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību vārdu krājuma īpatnības,
  - veiks mērķtiecīgu, koriģējoši attīstošu darbību, izmantojot galda spēles vārdu krājuma bagātināšanai” ir pārbaudīta un apstiprināta.

Priekšlikumi

Tiek izstrādāti priekšlikumi vecākiem, topošajiem un esošajiem logopēdiem, skolotājiem .

1. Svarīgi ir nodrošināt bērnam apkārtējo vidi, kurā viņš justos droši. Drošības sajūta sekmēs pilnvērtīgāku bērna attīstību kopumā.
2. Bērna runas prasmes attīstīsies sekmīgāk, ja vecāki ar bērnu pēc iespējas biežāk sarunāsies un , sarunājoties piedomās ,kāda ir pašu pieaugušo valoda. Bērnam ir svarīgi dzirdēt pareizu valodu, lai tā kalpotu viņam par pareizu runas paraugu.
3. Ja tiek ievērots, ka bērna runas attīstībā kaut kas īsti nevedās, pēc iespējas savlaicīgāk nepieciešams konsultēties ar logopēdu, lai ātrāk šo problēmu spētu atklāt un risināt pēc nepieciešamības.
4. Vecākiem būtu svarīgi ieklausīties un ņemt vērā visus logopēda ieteikumus, veikt nepieciešamās pārbaudes, lai bērnam ar valodas attīstības traucējumiem tiktu pievērsta uzmanība tieši šī bērna konkrētajam traucējumam un tā savlaicīgai novēršanai.
5. Bērnam ar valodas attīstības traucējumiem noteikti ir jāapmeklē speciālists, kas šajā gadījumā ir logopēds. Apmeklējot koriģējoši attīstošās logopēdiskās nodarbības bērns veiksmīgāk spēs attīstīt un pilnveidot savu vārdu krājumu.
6. Vecākiem un skolotājiem būtu ieteicams sadarboties ar logopēdu, pildīt logopēda dotos vingrinājumus kopā ar savu bērnu, kopīgi rotālāties, spēlēt spēles, kas attīstīs un pilnveidos bērna vārdu krājumu.
7. Vecākiem jāmacās pašiem kopā ar bērnu būt pacietīgiem, jāprot būt elastīgiem, bet tai pašā laikā jāspēj bērnam ierādīt, ka ir noteikumi, kuri jāievēro, nepieciešams bērnam saprotamā valodā izskadrot, pamatot lietu būtību.
8. Katrs bērns ir individuāla persona, tāpēc nevajag viņu salīdzināt ar citiem bērniem, bet pieņemt bērnu tādu kāds viņš ir, izzināt bērna vājās un stiprās puses.
9. Jāprot bērnu uzslavēt arī par sīkiem, it kā nenozīmīgiem veikumiem, šādā veidā bērns tiks motivēts darboties un uzlabot savus panākumus vairāk.
10. Vecākiem būtu jāierobežo moderno viedierīču lietošana bērna ikdienā līdz minimumam ,un vairāk laika jāvelta savai atvasei kopīgi spēlējot spēli, vai palasot grāmatu, vai pārrunājot dienas gaitas, kas attīstīs un pilnveidos bēna vārdu krājumu un uzlabos runas prasmes.

Izmantotā literatūra un citi avoti:

1. Andžāne, G. (2017). *Ar spēlēšanos cīņā pret negatīvām emocijām – gan bērniem, gan pieaugušajiem*. Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/dzive—stils/veseliba/ar—spelesanos—cina—pret—negativam—emocijam—gan—berniem—gan—pieaugusajiem.a222646/>
2. Beļickis, I. (2001). *Izglītības alternatīvās teorijas*. Rīga: RaKa
3. Bozovica, L., I. (1992). *Personības veidošanās posmi ontogēnā . Vecums un pedagoģiskā psiholoģija*. – M., Maskavas izdevniecība. Universitāte
4. Cupure, I. (2013). *Bērna valodas attīstība un tās traucējumi: problēmas un risinājumi LLA 1. starptautiskā zinātniskā konference ISSN 2255–9477*
5. Chomsky, N. (1986). *Knowledge of Language*. Preager
6. Cīrule, Z., Cīrule, N., Cīrulis, R. (2013). *Mums kopā izdosies!* Rīga: RaKa
7. Dzintere, D., Stangaine, I. (2005). *Rotaļa – bērna dzīvesveids*. Rīga: RaKa
8. Firsova, O. (2018). *Spēle – ADULT INICIATIVE*. Pieejams: <https://eks33.ru/lv/the—development—of—abilities/a—new—classification—of—childrens—games—the—role—of—the—game—in—the—development—and—upbringing—of—the—child.html>
9. Graham, L. (2016). *Millenials are driving the board games revival*. Pieejams: <https://www.cnbc.com/2016/12/22/millennials—the—board—games—revival—catan—pandemic.html>
10. Hadaņonoka, I., Hadaņonoka, L., Staļģe, L., Merirandre, R. (2002). *Sociālais pedagogs un bērns ar valodas sistēmas traucējumiem*. Apgāds Rasa ABC
11. Hoff, E. (2005). *Language Development*. Wadsworth, Cengage Learning
12. Iverson, J., M. (2005). *Gesture Paves the Way for Language Development*. Pieejams: www2.pitt.edu/~icl/.../iverson%20&%20goldin—meadow%202005.pdf
13. Ivoškuvieni, R. (2013). *Bērna valodas attīstība un tās traucējumi: problēmas un risinājumi*. LLA 1. starptautiskā zinātniskā konference ISSN 2255–9477
14. Irbe, A., Lindenberg, S. (2014). *Bērns mācās runāt ģimenē*. Rīga: RaKa
15. Jurgena, I. (2002). *Vispārīgā pedagoģija*. Rīga: Izglītības solī.
16. Kalniņa, V., Skrube, Dz. (1983). *Pirmsskolas vecuma bērnu valodas attīstīšanas metodika*. Rīga: Zvaigzne.
17. Kaņepēja, R. (2003). *Es gribu iet skolā*. SIA “Puse Plus”
18. Kuzina, V. (2016). *Bērnu runas attīstību stimulējošie faktori. Bērnu valoda Latvijā 21.gadsimtā*. Rīga: RaKa

19. Kosinova, E.M.(2004). *Logopēda mācība. Spēles runas attīstīšanai.* "Eksmo"
20. Krūmiņš–Grazzini, B.(2018). *Montesori metode. Bērniņa un bērna attīstība.* Pieejams:
<https://www.satori.lv/article/montesori-metode-berniba-un-berna-attistiba>
21. Kūle, M.,(1989). *Ceļš saprašanas labirintos.* Rīga:“Zinātne”
22. Līdaka, J.(2016). *Lasu un izprotu.* Rīga: RaKa
23. Lūse, J.(1994). *Bērni ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību.* Rīga
24. Lūse, J., Miltiņa,I., Tūbele, S. (2012). *Logopēdijas terminu skaidrojošā vārdnīca.*
Rīga: RaKa
25. Ļubļinska, A. (1997). *Bērnu psiholoģija.* Rīga: Zvaigzne
26. Markus,D. (2003). *Bērna valoda: no pirmā klieziena līdz pasakai.*Rīga, RaKa
27. Mc Neil (1970). *Valodas attīstība. Valoda.* Pieejams: <http://www.alirana.lv/valodas-attistiba>
28. Miesniece,A.(2016). *Metodiskie ieteikumi pirmsskolas mācību programmas īstenošanai.* VISK
29. Miltiņa, I. (2005). *Skaņu izrunas traucējumi.* Rīga, RaKa
30. Miltiņa, I. (2008). *Skolotāja logopēda darba mape.* Rīga, RaKa
31. NIDCD *Information Clearinghouse.* Pieejams:
<https://www.nidcd.nih.gov/health/speech-and-language>
32. Rutka, I. (2017) . *Bērnu valodas un runas attīstība pirmsskolā.* Pieejams:
<http://news.lv/Ozolnieku-avize/2017/01/26/bernu-valodas-un-runas-attistiba-pirmsskola>
33. Rūķe – Draviņa, V. (1982). *No pieciem mēnešiem līdz pieciem gadiem.* The Baltic Scientific Institute in Scandinavia, Stockholm
34. Smirnova ,O., Gudareva O,V.(2005). *Psiholoģiskā zinātne un izglītība*
35. Svence, G (1999). *Attīstības psiholoģija.* Rīga :Zvaigzne ABC
36. Smita, K, Strika, L. (1998). *Mācīšanās traucējumi: no A līdz Z.* Rīga. RaKa
37. Smith ,C., Strick, L.(1997). *Learning disabilities from A to Z.* Manufactured in the United States of America
38. Studente,S., Dzintere D., Hībnere, V, (1985). *Ģimenē aug bērns.* Rīga.Rīga Zvaigzne
39. Subbotina, L.(2001). *Pirmsskolas vecuma audzināšanas un attīstības enciklopēdija.* Yu. Jaroslavļa: Attīstības akadēmija, Akadēmijas Holding
40. Špona, A, (2006). *Audzināšanas process teorijā un praksē.* Rīga: RaKa
41. Šteinberga, A (2001). *Ievads attīstības psiholoģijā.* Rīga. Rīgas Tehniskā universitāte
42. Tomele ,G. (2016). *Ar bērniem ir jārunā!*
Pieejams:<https://www.liepajniekiem.lv/zinas/sabiedriba/ar-berniem-ir-jaruna-184727>

43. Tūbele, S., Lūse, J. (2004). *Ja skolēns raksta nepareizi...* Rīga: RaKa
44. Tūbele, S. (2016). *Runas traucējumu etioloģija*. Presentācija
45. Tūbele, S. (2017). *Valodas sistēmas nepietiekama attīstība (VSNA)*. Presentācija
46. Tūbele, S., Vilka, I. (2016). *Spēle – pirmsskolas vecuma bērnu fonemātiskās uztveres sekmētāja*. Pieejams: journals.ru.lv/index.php/SIE/article/download/1432/1743
47. Upeniece, I. (2011). *Attīstošo spēļu izmantošana pirmsskolas izglītībā. Atbalsta materiāls bērnu vecākiem un skolotājiem*. SIA: Apgāds Mansards
48. Ušinskis, K. (2002). *Runas attīstīšana*.
Pieejams: <http://www.maras.lv/lv/mācīblīdzekļi-runas-attīstībai>
49. Vigotskis, L. (2002). *Domāšana un runa*. Izdevniecība EVE. Madonas poligrāfists
50. Volodina N.V., Ziganovs M. A. (2008). *Es runāju skaisti: 6–7 gadus veciem bērniem*. I. :Eksmo
51. Vorobjovs, A (2000). *Vispārīgā psiholoģija*. Rīga, Izglītības soli
52. Vucenlīdzāns, P. (2007). *Inovācijas skolotāja logopēda darbībā*. Pirmais studiju programmas “skolotājs – logopēds” zinātniski metodisko materiālu krājums” RA Rēzekne
53. Zelmenis, V. (2000). *Pedagoģijas pamati*. Rīga .RaKa
54. Zundāne, Z. (2014). *Personības attīstība pirmsskolas vecumā*. Pieejams: <https://prezi.com/mzoplblz3tlg/personibas-attistiba-pirmsskolas-vecuma/>
55. Žīdens, J., Grasis, N., Grāvītis, U. (2008). *Bērnu un pusaudžu trenera rokasgrāmata*. Latvijas Treneru tālākizglītības centrs
56. Жеребило, Т., В. (2011). *Термины и понятия лингвистики: Лексика. Лексикология. Фразеология. Лексикография: Словарь–справочник*. Назрань :Пилигрим.
57. Иванов, Ю., И., Михайлова Э., И. (1991). *Играйте на здоровье*. Московская Правда
58. Маркова, Т., А., (1976). *Воспитание и обучение в детском саду*. Москва "Педагогика"
59. Полушкина, Н., Н. (2010). *Диагностический справочник логопеда*. Москва: АСТ
60. Селивестова В., И. (2008). *Детская психология*. Москва, Владос
61. Глухов, В. П. (2004). *Формирование связной речи детей дошкольного возраста социум речевым недоразвитием*. Москва: АРКТИ.

Pielikumi

1.pielikums. Kritēriji valodas normas attīstībai.....	62
2. pielikums. Pedagoģiskā novērojuma protokols	63
3.pielikums. Materiāli vārdu krājuma izpētei.....	65
3.1.pielikums. “Dzīvnieki”	65
3.2. pielikums. ”Augļi un dārzeņi”.....	66
3.3. pielikums. “Kukaiņi”	67
4. Pielikums. Darbības vārdu attēlojums pa tēmām.....	68
4.1. Pielikums. “Dzīvnieki”	68
4.2. pielikums. Darbības vārdi tēma “Augļi un dārzeņi”.....	69
4.3. pielikums. Darbības vārdu kartītes tēma “Kukaiņi”	70
5. pielikums. Īpašības vārdu attēlojums pa tēmām	71
5.1. Īpašības vārdu attēlojums tēmai “Dzīvnieki”.....	71
5.2. Īpašības vārdu kartītes tēmai “Augļi un dārzeņi”.....	72
5.3. pielikums. Īpašības vārdu kartītes tēmai “Kukaiņi”	73
6. pielikums. Galda spēles vārdu krājuma papildināšanai, nostiprināšanai	74
6.1. pielikums. “Augļi un dārzeņi”	74
6.2. Pielikums. Galda spēle “Lāča meduspods.”.....	75
6.3. Pielikums. Galda spēle “Kukaiņu uzlidojums”	76
7.Pielikums. Spēles	77
7.1.pielikums.”Liksīm vilcienā”	77
7.2.Pielikums. “Čaklā bitīte”	78
7.3. pielikums. “Saliec dzīvnieku”.....	79

1.pielikums. Kritēriji valodas normas attīstībai

Bērnu vecums	Receptīvā valoda	Ekspresīvā valoda
4 gadi	<ul style="list-style-type: none"> • Saprot 1500 līdz 200 vārdu • Saprot “ja...tad jāgu(ja tu liksi roku pie gāzes plīts, tad vari apdedzināties) • Pazīst vismaz vienu krāsu 	<ul style="list-style-type: none"> • Lieto vietniekvārdus “viņš”, “viņa” • Izmanto saikli “tādēļ ka” • Sāk parādīties jautājumi “Vai bija?”
4 1/2gadi	<ul style="list-style-type: none"> • Parāda noteiktu formu, ja to nosauc • Saprot jēdzienus “starp”, “virs” • “zem”, “augšā”, “apakšā” • Saprot skaitļa “trīs” nozīmi 	<ul style="list-style-type: none"> • Veido teikumus no 4 līdz 7 vārdiem • Runa ir ļoti skaidra • Atbild uz jautājumiem ”cik tālu?” • Saskaita 4objektus • Iemācās skaitīt līdz 10 • Atkārto nosauktos 4 skaitļus • Lieto jautājumus, kas sākas ar “vai” • Lieto formas “būtu”, ”varētu” • Sāk lietot īpašības vārdu salīdzinājuma formas (“mazāks”)
5 gadi	<ul style="list-style-type: none"> • Saprot 2500 līdz 2800 vārdu • Izpilda sarežģītākus trīsdaļīgus norādījumus • Pazīst skaņas • Pazīst galvenās krāsas • Saprot jēdzienus “smags/viegls”, “skaļš/kluss”, ”vienāds/ nevienāds”, ”garš/ īss” 	<ul style="list-style-type: none"> • Nosauc vairākas krāsas • Atbild uz vienkāršiem jautājumiem ”kad”, ”cik bieži”, ”cik ilgi” • Jautā par vārdu nozīmi • Pareizi izstāsta garu stāstu • Saskaita 10 objektus • Var nosaukt pirmo, vidējo un pēdējo objektu virknē • Lieto darbības vārdu nākotnes formā • Saskaņo īpašības vārdus un lietvārdus • Atvasina lietvārdus ar “– tājs”(zīmētājs”, ”strādātājs”)

(Smita, Strika, 1998,321)

2. pielikums. Pedagoģiskā novērojuma protokols

2018. gada oktobris

Mērķis: Bērna novērošana rotaļnodarbībā, uzvedība, valodas pielietojums, ieinteresētība, instrukciju izpilde, sadarbība ar vienaudžiem un pieaugušajiem

Tēma: Dzīvnieki mežā

Nodarbība: Latviešu valoda, iepazīstināšana ar dabu, vizuālā māksla – aplicēšana

Pieaugušā rīcība	Bērna rīcība	Komentāri
<p>Skolotāja aicina visus bērnus sastāties aplī, skaita dzejolīti ar kustībām un mudina bērnus skaitīt un darboties līdzī.</p> <p>“Lieli koki, mazi koki, Visi vējā šūpojas. Lieli zari, mazi zari, Visi lapas plivināja. Lieli zvēri, mazi zvēri, Tie tās lapas čabināja.”</p> <p>Skolotāja aicina bērnus pastāstīt kur visvairāk koku vienuviet var redzēt. Bērniem pēc nejaušības principa tiek izdalītas attēlu kartītes ar dažādu dzīvnieku attēliem.</p> <p>Bērniem tiek dots uzdevums aplūkot katram savu dzīvnieku tā ,lai pārējie to neredz.</p> <p>Skolotāja uz interaktīvās tāfeles rāda mežu. Bērniem jāizdomā, vai viņa dzīvnieks attēlā dzīvo mežā, vai nē.</p> <p>Katrs bērns raksturo savu dzīvnieku, nenosaucot to, lai pārējie bērni uzmin, kas tas ir. Kad dzīvnieks uzminēts, skolotāja uz tāfeles parāda vai dzīvnieks dzīvo mežā ,vai nē.</p> <p>Visi kopīgi atkārtu dzīvnieka nosaukumu.</p> <p>Kustību rotaļa “Dzīvnieki mežā.”</p> <p>Pa grupas telpu bērniem jāizbārsta no groza,</p>	<p>Bērni stājas vilcieniņā, Rihards domā, kuram bērnam viņš grib stāties aiz muguras un kuru viņš laidīs aiz sevis.</p> <p>Rihards iesāk enerģiski, bet kustības nekoordinētas, neprecīzas. Otrreiz darot zēns sāk novērsties, tekstu līdzī neskaita, kustas kā ienāk prātā.</p> <p>Riharda atbilde ir koki. Dabūjis savu attēlu kartīti, Rihards to strauji paķer un, īsti neapskatot noslēpj.</p> <p>Pēc skolotājas mudinājuma, zēns sāk aplūkot attēlā redzamo dzīvnieku.</p> <p>Rihardam iedalīts attēls ar lapsu. Zēns sašķiebis seju skatās, jo nezina kas tas ir. Tāpat Rihards nezina pateikt, vai viņam iedalītais dzīvnieks dzīvo mežā, vai nedzīvo.</p> <p>Riharda raksturojums lapsai: liels kačis, kaukāds kačis ir. Skolotāja jautā, vai tavam dzīvniekam ir aste, kāda tā ir, kāds ir kažociņš?</p> <p>Rihards atbild: ir, mēģina ar rokām rādīt asti, bet neatkārtu vārdu, kamēr skolotāja liek to darīt kopīgi. Rihards kopā ar citiem bērniem atkārtu vārdu aste, bet lapsu tā arī</p>	<p>Pārējie bērni sauc, nu Rihard, stājies, kamēr zēns uzstājīgi meklē sev partnerus.</p> <p>Zēns sākotnēji rāda interesi, lai gan kustības nav precīzas, darbojas aktīvi līdzī, taču pienāk brīdis, kad uzmanība pilnībā zūd un novēršas no darbības.</p> <p>Nespēj pareizi atbildēt. Attēlu kartīti neapskata pats un nerāda arī citiem.</p> <p>Pēc skolotājas pamudinājuma atsāk uzdoto darbību, cītīgi skatās un izrāda savas emocijas ar sejas izteiksmi.</p> <p>Par to, ka nevar pareizi atbildēt zēns īpaši neskumst.</p> <p>Skatoties uz zēnu rodas iespaids, ka viņš zina, bet nevar pateikt.</p> <p>Kad citi bērni viņu mudina, zēns dusmojas, taču pieaugušā pamudināts darbojas.</p>

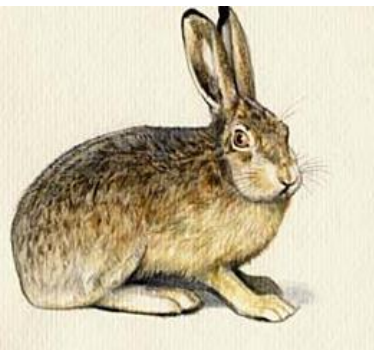
<p>iepriekšējā dienā salasītās lapas.</p> <p>Skolotāja ieslēdz mūziku, kuras laikā bērniem jāpārvietojas pa izbārstītajām lapām tā, kā pārvietojas dzīvnieks, kuru skolotāja rāda tai mirklī uz tāfeles.</p> <p>Piemēram, zaķis (lec pa lapām).</p> <p>Bērni tiek aicināti noklausīties stāsta “Kā Nauva meklēja draugus” fragmentu, kur kaķēns satiek ezi. Tad bērniem tiek uzdoti jautājumi par stāstā dzirdēto.</p> <p>Pārrunā, kur abi dzīvnieki satikās – pie meža, ko viņi darīja? kāds ir kaķis?</p> <p>Skolotāja nodemonstrē un iedod bērniem pataustīt pūkainu auduma gabalu. Kāds ir ezis? Skolotāja nodemonstrē un iedod bērniem pataustīt raupju smilšpapīra gabalu. Kas atšķirīgs (mīksts, ass).</p> <p>Skolotāja pastāsta, ka šodien bērniem būs jāpagatavo savs kaķis vai ezis (pēc izvēles).</p> <p>Bērni tiek aicināti uz grupas telpu pie galdiem, no plaukta pa ceļam katram jāpaņem savs paliktņi, šķēres un ota. Tiek izdalīti kartona trafareti (pēc nejausības principa). Bērniem, kuriem ir kaķis, jāgriež pa gabaliņam no mīkstā auduma un jāaplīmē kaķa kažociņš, kuriem ir ezis, tiem jāgriež smilšpapīra gabaliņi un jāaplīmē eža kažociņš.</p>	<p>nenosauc. Tā kopīgi tiek noskaidrots, ka tā ir lapsa un lapsa dzīvo mežā.</p> <p>Rotaļas sākumā Rihards ir aktīvs un ,skatoties, ko dara pārējie, darbojas līdzī. Pēc trešā parādītā dzīvnieka zēns sāk rādīt visu, kas ienāk prātā.</p> <p>Rihards apsēžas kopā ar tiem abiem bērniem, kurus bija izvēlējis sev līdzās vilcieniņā, lai gan viens no šiem bērniem vēlējās sēdēt citur, beigu beigās, Rihards ar savu uzstājību panāca, ka šis bērns sēž blakus viņam.</p> <p>Riharda atbilde uz jautājumu, kur satikās bija – sākumā, ko viņi darīja – satikās, kāds ir kaķis – mazs kaķis, kāds ir ezis – ezis ass.</p> <p>Pēc materiālu aptaustīšanas Rihards pasaka, ka tas ir ass, tas nav ass.</p> <p>Rihards izvēlas gatavot ezi.</p> <p>Pa ceļam zēns noskatās, ko ņem pārējie, pats paņem paliktņi un šķēres, bet pēc otas iet pakaļ otrreiz, jo tikai pie galda pamanīja, ka pārējiem ir otas.</p> <p>Ar griešanu Rihardam galīgi nevedas, šķēres noturēt nemāk, skolotāja pamāca, palīdz. Zēns niknojas, ik pa brīdim šķēres aizstumj prom.</p> <p>Līmēt padodas mazliet labāk, bet piespiež detaļu vāji pie pamata.</p> <p>Paralēli paspēj kādu pabikstīt, kaut ko citam pateikt.</p>	<p>Vārdu aste zēns nosauc, jo to pasaka skolotāja, taču vārdu – lapsa, zēnam teica priekšā kāda meitene, viņš iecirtās, dusmīgi uz meiteni paskatījās un šo vārdu vairs neatkārtoja.</p> <p>Ātri zūd uzmanība un nespēj koncentrēties.</p> <p>Grib būt noteicējs un vadošais.</p> <p>Grupā par vadošo zēns ir uztvēris tikai pieaugušo, sadarbojas tikai ar tiem bērniem, kuri viņam dotajā brīdī patīk.</p> <p>Uz skolotājas jautājumiem atbild nekautrējoties, pat, ja tas nav pareizi.</p> <p>Taustes uzdevums Rihardu sajūsmināja, viņš pirmais gribēja taustīt, ko šoreiz skolotāja arī atļāva.</p> <p>Rihards nav sadzirdējis ko jāpaņem, noskatās ko dara citi.</p> <p>Pirkstu muskulatūra ļoti vāji attīstīta.</p> <p>Skolotājas palīdzību pieņem un ļaujas paskaidrojumiem.</p> <p>Kad apnīk, sāk knakstīties apkārt, patraucē citam darboties.</p> <p>Nepieciešama liela uzmanības deva no pieaugušā.</p>
---	---	---

3.pielikums. Materiāli vārdu krājuma izpētei

3.1.pielikums. "Dzīvnieki"

Lācis

Zaķis

Lapsa

Suns

Vāvere

Ezīš

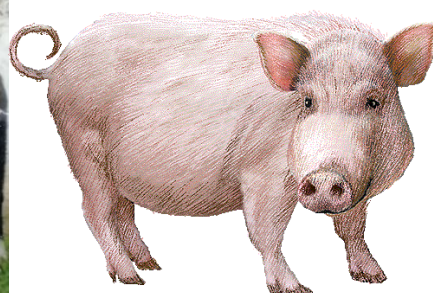
Kaķis

Kurmiš

Zirgs

Cūka

(Brīvi pieejami interneta resursi)

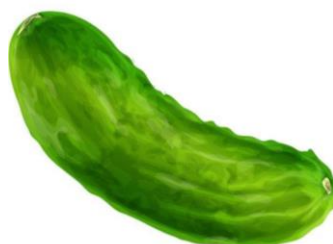
3.2. pielikums. "Augļi un dārzeņi"

Kāposts

Tomāts

Gurķis

Sīpols

Ķirbis

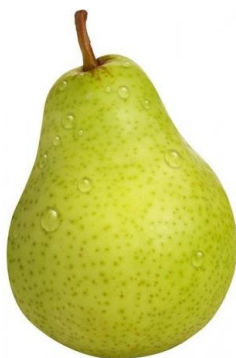
Ābols

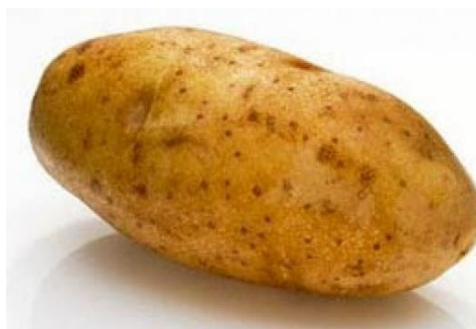
Burkāns

Zirnis

Bumbieris

Kartupelis

(Brīvi pieejami interneta resursi)

3.3. pielikums. "Kukaiņi"

Muša

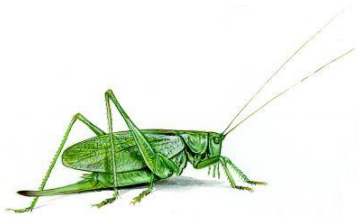
Zirneklis

Skudra

Ods

Sienāzis

Bite

Vabole

Taurenis

Bizmārīte

Spāre

(Brīvi pieejami interneta resursi)

4. Pielikums. Darbības vārdu attēlojums pa tēmām

4.1. Pielikums. "Dzīvnieki"

Guļ

Rūc

Lec

Ēd

Skrien

Skatās

Spēlējas

Rok

Sēž

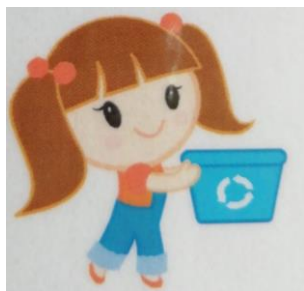
Pūš

(Brīvi pieejami interneta resursi)

4.2. pielikums. Darbības vārdi tēma “Augļi un dārzeņi”

Griezt

Nest

Sēt

Stādīt

Ēst

Rakt

Laistīt

Lasīt

Likt

(Brīvi pieejami interneta resursi)

4.3. pielikums. Darbības vārdu kartītes tēma “Kukaiņi”

Lien

Sūc

Dūc

Rāpo

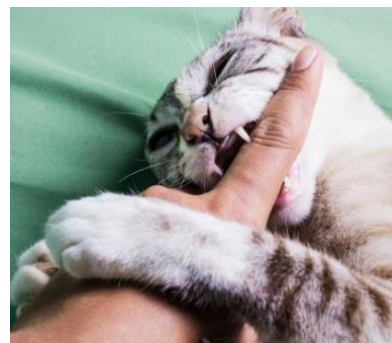
Skrien

Lec

Lido

Kož

Skatās

Tup

5. pielikums. Īpašības vārdu attēlojums pa tēmām

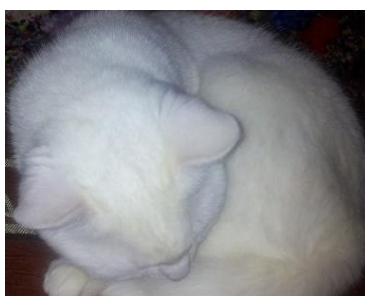
5.1. Īpašības vārdu attēlojums tēmai "Dzīvnieki"

Liels

Pūkains

Balts

Mazs

Resns

Adatains

Dusmīgs

Rozā

Priecīgs

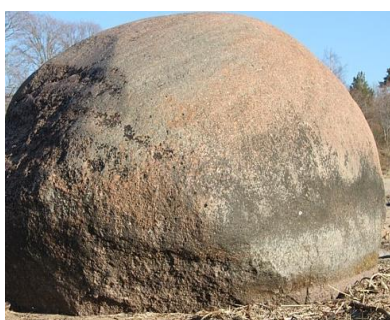

Ātrs

5.2. Īpašības vārdu kartītes tēmai “Augļi un dārzeņi”

Liels

Ciets

Mazs

Slapjš

Sagriezts

Sarkans

Zaļš

Dzeltens

Brūns

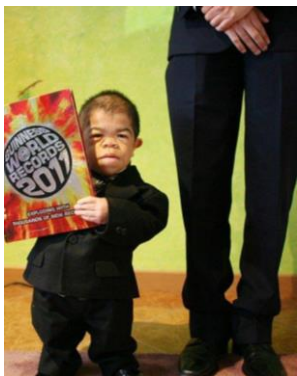
Oranžs

(Brīvi pieejami interneta resursi)

5.3. pielikums. Īpašības vārdu kartītes tēmai "Kukaiņi"

Garš

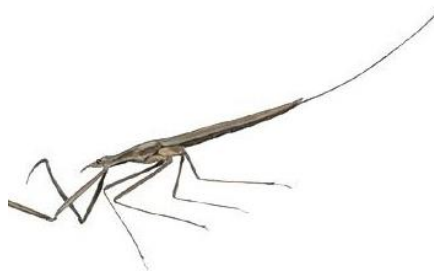
Īss

Ātrs

Spīdīgs

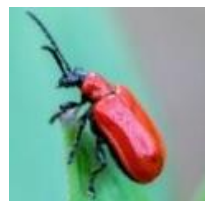
Tievs

Apaļš

Čakls

Sarkans

Dzeltens

Zaļš

6. pielikums. Galda spēles vārdu krājuma papildināšanai, nostiprināšanai

6.1. pielikums. “Augļi un dārzeņi”

Didaktiskais uzdevums	Paplašināt vārdu krājumu, lietojot runā lietvārdu un īpašības vārdu savienojumus
Spēles noteikumi	Attēlu kartītes ar augļiem un dārzeņiem katram dalībniekam. Zvaniņš tiek nolikts pa vidu uz galda. Jāsniedz atbilde uz jautājumu: kāds ir?
Spēles darbība	Lietvārda nosaukšana kopā ar īpašības vārdu
Saturs	Katram bērnam tiek iedalītas kartītes, sākotnēji ar attēlu uz leju. Pa vidu uz galda novietots zvaniņš, kurš jāspiež tikai pareizas atbildes gadījumā. Piemēram, ābols ir liels. Kurš noskandina zvaniņu, ceļ nākamo kārti.
Pieaugušā darbība	Sekot līdzī spēles noteikumu izpildei
Piezīmes	Spēli var dažādot, klāt pievienojot augļu un dārzeņu skaitu, pielāgojot bērnu attīstības līmenim.

(www. brain – games.com)

6.2. Pielikums. Galda spēle “Lāča meduspods.”

Didaktiskais uzdevums	Paplašināt vārdu krājumu, lietojot runā dzīvnieku nosaukumus
Spēles noteikumi	Katram savs meduspods jāpiepilda ar dzīvnieku attēliem.
Spēles darbība	Lietvārdu pareiza lietošana
Saturs	Bērni izvēlas meduspodus pēc krāsām. Dzīvnieku attēli zem bitītēm vienā galda vietā. Paceļot un apgriežot bitīti jānosauc redzamais dzīvnieks, ja nenosauc – liek atpakaļ pie bitēm, ja nosauc, liek uz meduspada, kamēr meduspods ir pilns.
Pieaugušā darbība	Sekot līdzī spēles gaitai, nodrošināt spēlei nepieciešamo bitīšu daudzumu.

(Spēlei pamatā izmantota W.Disney veidotā galda spēle)

6.3. Pielikums. Galda spēle “Kukaiņu uzlidojums”

Didaktiskais uzdevums	Paplašināt vārdu krājumu, veidojot lietvārdu, darbības vārdu un īpašības vārdu savainojumus.
Spēles noteikumi	Izvēlētajiem kukaiņiem jānokļūst līdz kastei
Spēles darbība	Lietvārda nosaukšana kopā ar darbības vārdu un īpašības vārdu.
Saturs	Bērni izvēlas katrs divus kukaiņus. Katram šie kukaiņi jānosauc, lai to pārvietotu – pieknaģētu . Lai kukainis tiktu tālāk, jāpasaka darbība ko dara kukainis, pēc tam kukainim jānokļūst galapunktā nosaucot tā īpašību.
Pieaugušā darbība	Sekot līdzī spēles gaitai, nodrošināt spēlei nepieciešamo knaģu daudzumu.
Piezīmes	Uzdevums var būt arī ar skaitīšanu un krāsu nosaukšanu. Spēle labi attīsta bērnu pirkstu darbību.

(Darba autores veidota spēle)

7.1.pielikums."Liksīm vilcienā"

Lielākajai daļai šo bērnu ir vāji attīstīta motorika un pirkstu muskulatūra, tāpēc, paralēli spēlei "Augļi un dārzeņi", darba autore izgatavoja un korekcijas darbā pielietoja arī spēli "Liksīm vilcienā".

Spēles noteikumi:

1. Izņem no groza, nosauc – kas tas ir?
2. Kāds izskatās, kādā krāsā?
3. Kurā vagonā liksim?

Kad visi salikti, pa galda virsmu apbrauc ar vilcienu apli un knaģē nost to, kuru pieknaģēja iepriekš, atkal nosaucot un ievietojot atpakaļ grozā.

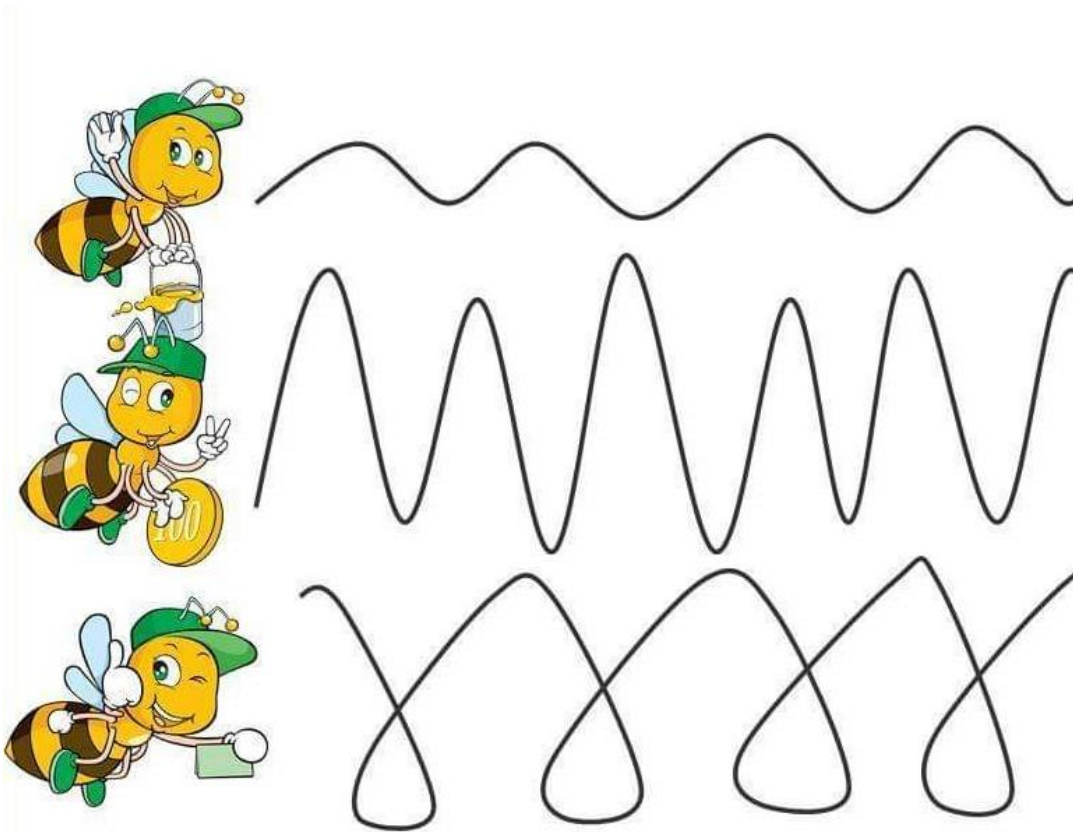
(Darba autore)

7.2.Pielikums. “Čaklā bitīte”

Darba autore, paralēli spēlei “Kukaiņu uzlidojums”, lai attīstītu bērnu koordinācijas prasmes un pirkstu muskulatūru, izveidoja vingrinājumu kompleksu: “Čaklā bitīte”.

Spēles noteikumi:

1. Nosauc, kas tas par kukaini .
2. Precīzi pa līniju jānokļūst otrā galā (sākumā izvelk ar pirkstu, tad to dara ar zīmuli vai citu rakstāmpiederumu).
3. Kurš pirmais uzzīmē, tam jāsaka – čaklā bite (vai citu raksturojošo īpašības vārdu), tad ņem un met bitīti uz saulespuķes un saka darbības vārdu, ko dara bite .

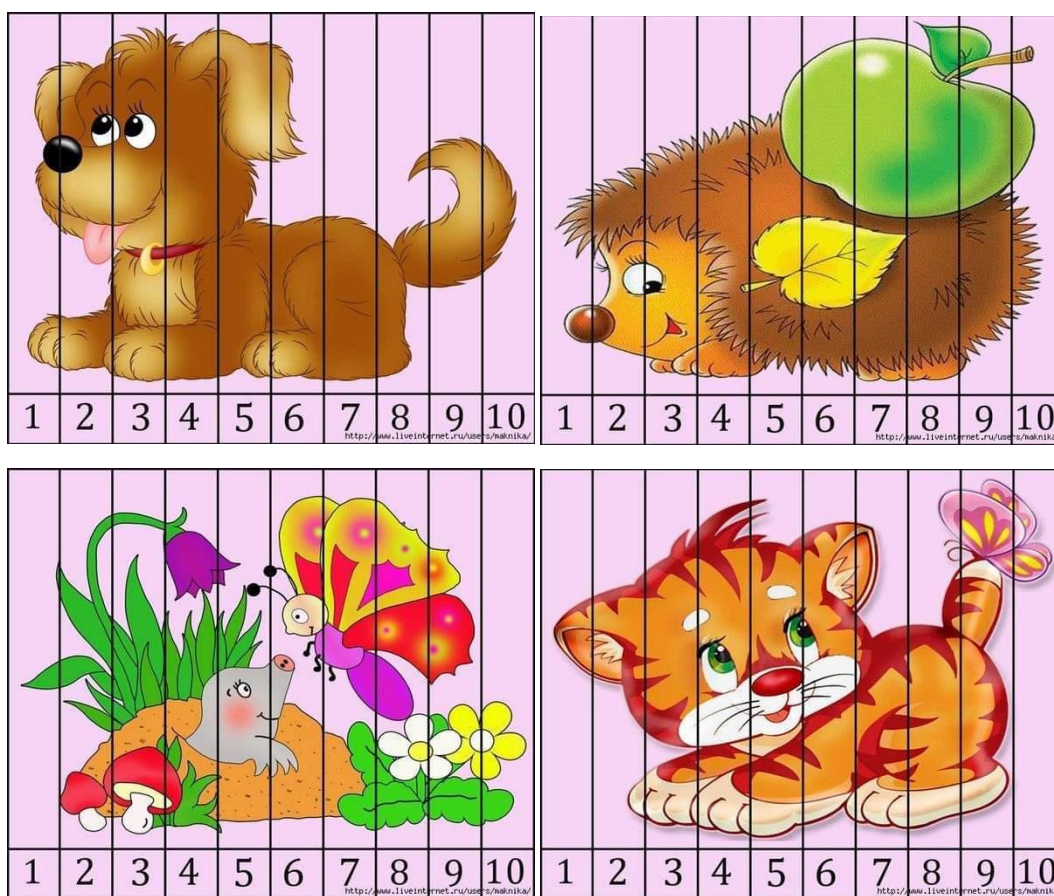
(Ирина Зак – педагогическая мастерская)

7.3. pielikums. "Saliec dzīvnieku".

Darba autore, paralēli spēlei "Lāča meduspods", lai papildinātu bērnu vārdu krājumu par tēmu dzīvnieki, aktivizētu vārdu krājumā lietvārdu, darbības vārdu un īpašības vārdu lietošanu, savā pētnieciskajā darbā ,pielietoja spēli "Saliec dzīvnieku".¹

Spēles noteikumi:

1. Ievērojot ciparu secību, jāsaliek dzīvnieks .
2. Nosaukt, kas tas ir par dzīvnieku .
3. Raksturot ,kāds izskatās dzīvnieks.
4. Izdomāt, ko dara šis dzīvnieks.

¹ Izmantotie materiāli www.liveinternet.ru